

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**RÜYA YOLUYLA GERÇEKLEŞEN DİNİ TECRÜBE
OLAYLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SÜMEYRA SARI

BURSA-2016

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**RÜYA YOLUYLA GERÇEKLEŞEN DİNİ TECRÜBE
OLAYLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sümevra Sarı

Danışman:

Prof. Dr. Hayati Hökelekli

BURSA- 2016

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda 701321003 numaralı Sümeyra SARI'NIN hazırladığı "Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübe Olayları Üzerine Bir Araştırma" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 12/07/2016 günü 11.30-13.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ... *başarılı* (başarılı/başarısız) olduğuna *oy birliği* (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Prof.Dr. Hayati Hökekleli
Uludağ Üniversitesi

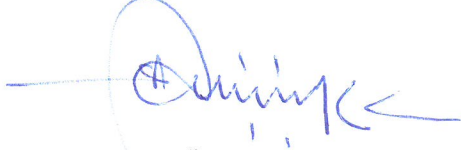
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Albayrak
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa Koç
Balıkesir Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

12./07./ 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübe Olayları Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Sümeýra SARI
Öğrenci No:	701321003
Anabilim:	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı:	Din Psikolojisi Dalı
Statüsü:	Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Sümeyra Sarı
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Psikolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı : XI+119
Mezuniyet Tarihi : / / 2016.
Tez Danışmanı Prof. Dr. Hayati Hökelekli

RÜYA YOLUYLA GERÇEKLEŞEN DİNİ TECRÜBE OLAYLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

İnananı bu dünyanın ötesinde güçlü bir hakikat ile irtibatlı kılan farklı şiddet ve yoğunluklara sahip içsel dini yaşantılar olarak tanımlanan dini tecrübe, din psikolojisinin temel araştırma konularından biridir. Bireysel dindarlığın kökü ve merkezi bilinçaltının mistik hallerinde gizlidir. Bilinçaltının bir takım sembollerle kendini gösterdiği rüyalar ise bireyin tanrı ile olan ilişkisine yön veren etkileri ile dini tecrübeyi tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıktığı gibi, bizzat dini tecrübenin tezahür ettiği mekân olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamız teorik ve alan araştırması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dini tecrübe ve rüya hakkında genel bilgi verilmiş, ikinci bölümde ise mülakat yöntemiyle, rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış, farklı yaş gruplarına mensup kırk yetişkin birey ile alan araştırması yapılmıştır. Rüya yoluyla elde edilen dini tecrübenin bireyin dindarlığını nasıl etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan görüşmeler neticesinde rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olaylarının bireyin dindarlığı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu olumlu etki hem aşkın varlık ile kurulan duygusal ilişkinin yoğunluğunun artması şeklinde hem de bireylerin ibadet etme sıklığının artması şeklinde kendini göstermektedir. Hem duygusal hem de davranışsal boyutta tezahür eden bu etki bireylerin öznel dindarlık algılarında belirgin bir değişim meydana getirmiştir.

Anahtar kelimeler:

Rüya, Dinî Tecrübe, Dinî Değişim ve Dönüşüm, Dinî Bağlanma, Dinî İlgi

ABSTRACT

Name and Surname : Sümeyra Sarı
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Science of Philosophy and Religion
Branch : Psychology of Religion
Degree Awarded : Master's Thesis
Page Number : XI+119
Degree Date : ../...../2016
Supervisor : Prof. Dr. Hayati Hökelekli

A RESEARCH ON RELIGIOUS EXPERIENCE RELIAZED THAT THROUGH DREAMS

Religious experience which is defined as an inner religious practice with different intensities and degrees that connects the believer with a powerful truth beyond this world is one of the main study subjects of psychology of religion. The root and the center of individual religiousness are hidden in the mystic aspects of subconscious

The dreams that subconscious reveals itself with certain symbols is both a factor triggering religious experience through its effects that lead the relation between individual and God and they are also the place that religious experience itself come into existence.

Our study is composed of two parts as theory and field research. In the first part, a general information on dreams and religious experiences is provided and in the second part a field research is made through making interviews with fourty adults of different age groups who have experienced religious experience. It was aimed to determine how a religious experience gained through dreams affects a person's religiousness.

As a result of the interviews made, it was found that religious experience acquired through dreams has a positive effect on person's religiousness. This positive effect comes into existence both as an increase in the intensity of emotional relation to omnipotent creature and as an increase in frequency of worship. This effect which appears at both behavioral and emotional levels creates a considerable change on individuals' personal perception of religiousness.

Keywords:

Dream, Religious Experience, Religious change and conversion, Religious attachment, Religious attention

ÖNSÖZ

Din psikolojisinin önemli bir araştırma konusu olan dini tecrübe, başta William James olmak üzere önemli felsefeciler ve psikologlar tarafından araştırılmıştır. Bazen bir “birlik tecrübesi” olarak, bazen teistik bir yapı arz ederek bütün dinlerde ve kültürlerde var olan dini tecrübe bilimin zirvede olduğu, mekanik dünya anlayışının hâkim olduğu günümüz modern dünyasında da güncelliğini korumaktadır.

Batı’da “new age” akımlar olarak adlandırılan her hangi bir kurumsal dine bağımlı olmaksızın hareket eden mistik grupların artmasıyla birlikte insanlarda bir ruhsal tecrübe yaşama iştiağı kendini göstermektedir. Bunda Aydınlanma dönemi ile başlayan dini kurumların değersizleştirilmesinin devam eden etkisine eş olarak insanların doğası gereği ihtiyaç duydukları metafizik gerilimin ihmal edilmesinin etkili olduğu söylenebilir.

Ayrı bir bilinç düzeyi olan rüya ile aşkın güce dair bir tecrübe olan dini tecrübe, yaşadığımız bilinç düzeyinden farklı bir bilinç düzeyi hakkında bize bilgi vermek açısından değerlidir. Ayrıca kesiştikleri bir nokta vardır. Zira rüya dini tecrübe için tetikleyici bir unsur olabildiği gibi, dini tecrübenin bizzat tezahür ettiği bir mekân olarak da karşımıza çıkabilir.

Bu çalışmada rüya yoluyla elde edilmiş dini tecrübeler araştırılmıştır. Dini tecrübeye kaynaklık etmesi bakımından rüyalar ele alınmıştır.

Araştırmamız kavramsal ve alan araştırması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dini tecrübe ve rüya mefhumu hem din psikolojisi açısından hem de örneklem evrenimizin Müslüman bireylerden oluşması dolayısıyla İslam kültür ve medeniyeti açısından teorik olarak ele alınmıştır.

Alan araştırmasının yer aldığı ikinci bölümde ise, farklı yaşlarda bulunan ve farklı eğitim seviyelerine mensup, rüya yoluyla dini tecrübe yaşadığını iddia eden kırk yetişkin birey ile mülakat yöntemi kullanılarak nitel bir araştırma yapılmıştır. Rüya kaynaklı dini tecrübelerin bireyin manevi hayatı üzerinde bıraktığı etkiler incelenmeye

alışılmış ve bireyde meydana getirdiği değişimler gerek davranışsal boyutta gerek duygusal boyutta ele alınmaya çalışılmıştır.

Son olarak bana bu değerli konuyu çalışma fırsatı veren saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ'ye yardımlarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Ayrıca Doç Dr. Ahmet ALBAYRAK'a ve Arş. Gör. Esra İRK'e vermiş oldukları değerli tavsiyelerden ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

SÜMEYRA SARI

BURSA/2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı	3
2. Araştırma Modeli	4
3. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
4. Evren ve Örneklem.....	5
5. Veri Toplama Aracı.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNİ TECRÜBE

A. DİNİ TECRÜBE	7
1. Dini Tecrübe Nedir?	7
2.Dini Tecrübe Türleri	12
3.Dini Tecrübenin Yapısı ve Belirsizliği	18
4.Dini Tecrübe ve Mistik Tecrübe	19
5.Dini Tecrübe ve Rüya.....	20
B. RÜYA	25
1. Rüya Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	25

2. Farklı Dinlerde Rüya	27
2.1. Yahudilikte Rüya	27
2.2. Hristiyanlıkta Rüya	29
2.3. İslam'da Rüya	31
3. Modern Psikolojide Rüya	56
3.1. Freud'un Rüya Kuramı	56
3.2. Carl Gustav Jung'un Rüya Kuramı	59
3.3. Fromm'un Rüya Kuramı	62

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

1. MÜLAKATTA YER ALAN KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	64
2. RÜYA YOLUYLA ELDE EDİLMİŞ DİNİ TECRÜBELER İLE İLGİLİ BULGULAR	65
3. KATILIMCILARIN DİNİ TECRÜBEYE KAYNAKLIK EDEN RÜYALARI...	81
4. KATILIMCILARIN YAŞADIKLARI MANEVİ DEĞİŞİMİN TÜRLERİ.....	94
SONUÇ.....	107
BİBLİYOGRAFYA	113
EKLER.....	118
ÖZGEÇMİŞ.....	119

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
RYGDT	Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübe
DTKER	Dini Tecrübeye Kaynaklık Eden Rüya
md.	Madde
No.	Numara
p.	Page
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyet Durumu.....	64
Tablo 2: Katılımcıların Yaş Durumu.....	64
Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Seviyesi.....	65
Tablo 4: Katılımcıların Rüya Görme Sıklığı.....	65
Tablo 5: Katılımcıların Rüyalara Verdikleri Önem.....	66
Tablo 6: Katılımcıların Kendilerini Rüya Yorumlamada Yetkin Bulup Bulmama Durumu.....	72
Tablo 7: Katılımcıların Rüyalarında Öne Çıkan Temalar.....	73
Tablo 8: Katılımcıların Rüya da Gördükleri Bir Olayı Gerçek Hayatta Yaşayıp Yaşamama Durumu.....	76
Tablo 9: Katılımcıların Görmüş Oldukları Bir Rüyanın Aldıkları Kararları Etkileyip Etkilememe Durumu.....	79
Tablo 10: Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısı.....	79
Tablo 11: Katılımcıların Dini İçerikli Rüya Görme Sıklığı.....	82
Tablo 12: Dini Tecrübeye Kaynaklık Eden Rüyaların İçeriğini Oluşturan Unsurlar.....	95
Tablo 13: Katılımcıların Görmüş Oldukları Rüya dan Olumlu Ya da Olumsuz Etkilenme Durumu.....	93
Tablo 14: Katılımcıların Rüya Yoluyla Elde Edilmiş Dini Tecrübe Sonrası Manevi Hayatlarında Değişim Yaşama Oranı.....	94
Tablo 15: Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübenin Katılımcıların İbadetleri Üzerindeki Etkileri.....	97
Tablo 16: Rüya Yoluyla Elde Edilmiş Dini Tecrübenin Katılımcıların Ahlaki Özellikleri Üzerindeki Etkisi.....	99
Tablo 17: Katılımcıların Rüya Yoluyla Edindikleri Dini Tecrübe Sonrası Hissettikleri Duygular.....	100
Tablo 18: Rüya Yoluyla Elde Edilmiş Dini Tecrübenin Katılımcılar Üzerindeki Etki Süresi.....	103
Tablo 19: Katılımcıların Gördükleri Rüyanın Etkisi İle Öznel Dindarlık Algılarında Fark Ettikleri Değişim.....	104

GİRİŞ

Kısaca aşkın güç ile kurulan iletişim olarak tanımlayabileceğimiz dini tecrübe, bireyi güçlü bir hakikat anlayışına bağımlı kılan her türlü algı ve sezgiyi, farklı yoğunluklara sahip içsel dini yaşantıları kapsamaktadır. Aşkın güç ile kurulan bu iletişim bireyin içinde bulunduğu şartlara, bireyin duygusal durumuna, sahip olduğu kavrayış ve sezgi gücüne göre değişiklik arz etmektedir. Zira dini tecrübeyi hazırlayan üç unsurun psikolojik durum, dini inanç ve kültürel bağlam olduğu göz önünde bulundurulursa; söz gelimi, dini tecrübe edinmiş her bireyden kendi kavrayış ve sezgişlerine göre dini tecrübenin mahiyetine dair farklı tanımlamalar elde etmek mümkündür.

Buna rağmen mistik geleneklerin dini tecrübe mefhumunu ele alırken bütün dini tecrübelerde ortak bulunan iki noktaya temas ettiklerine sıklıkla rastlıyoruz. Birincisi dini tecrübenin tecrübe sahibi tarafından dini olarak nitelendirilen olağan dışı bir tecrübe olmasıdır. İkincisi ise dini tecrübelerin Allah veya nihai gerçeklikle ilgili derinliği olan tecrübeler olmasıdır. Bu iki unsur dini tecrübeyi ele alırken sınırlarımızı belirlemede bize yardımcı olmaktadır.

Dini tecrübenin insan doğasının bir parçası olduğu gerçeğini çok önceden fark etmiş ve “Dini Tecrübenin Çeşitliliği” adlı eseri ile bu alanda çığır açmış, din psikolojisinin kurucusu olarak kabul edilen W. James, dini bilincin mahiyetini görünmeyen bir düzenin varlığının algılanması ve en yüksek iyiliğin ve mutluluğun bu düzenle uyumlu bir ilişki veya birlik içerisinde gerçekleşmesi olarak ifadelendirmiştir. Dini tecrübeyi ise bu görünmeyen düzenle ilişki olarak özetlemiştir.¹ Ayrıca James

¹ William James, **The Varieties of Religious Experience** Cambridge: Cambridge University Press,1902, s.53, bkz. Abdüllatif Tüzer, Dini Tecrübe ve Mistisizm, Dergah Yay. İstanbul, 2006, s.45

“Dini Tecrübenin Çeşitliliği” adlı klasik eserinde bireysel din inancının kökü ve merkezinin bilinçaltının mistik hallerinde gizli olduğunu dile getirmektedir²

Bilinçaltının birtakım sembollerle kendisini gün yüzüne çıkardığı rüyalar ise bu noktada dini tecrübe ile kesişmektedir. Zira rüyalar dinler tarihinde pek çok kez örneğine rastlayabileceğimiz şekilde dini tecrübeye kaynaklık etmiştir. Pek çok peygamberin hayatında vahyin geliş yollarından biri olarak rüyaları görebiliyoruz. İslam medeniyetinde tezahür eden önemli bir mistik gelenek olarak kabul edilen tarikatlara baktığımızda da rüya ve dini tecrübenin bir arada karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Peygamberlerin ve tarihte büyük kitleleri peşinden sürüklemiş dini önderlerin, mistiklerin yanı sıra sıradan bireyin hayatında da rüya kaynaklı dini tecrübelerin varlığı bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir. Pek çok insanın gördükleri rüyaları Allah’tan gelen bir mesaj olarak değerlendirip büyük duygusal değişimlerin yanında davranış değişikliklerine de gitmeleri dikkat çekicidir.

Konuyla ilgili literatür çalışması yaptığımızda dini tecrübe ve rüya konularının münferit olarak işlendiği pek çok teorik çalışmanın mevcut bulunduğunu görmekle birlikte dini tecrübe ve rüya konusunun bir arada ele alındığı ve alan araştırması ile desteklendiği çalışmaların olmadığı tespit edilmiştir. Ancak yine de dini tecrübe ve rüyanın ayrı ayrı ele alındığı yüksek lisans ve doktora bazında yapılmış teorik çalışmalara değinmek istiyoruz.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Felsefesi Bilim Dalında Ömer Faruk Erdem’in 2012 yılında hazırlamış olduğu “*William James’e göre Dini Tecrübe ve Epistemolojik Değeri*” başlıklı basılmamış doktora tezi bulunmaktadır.

Ayrıca Cafer Sadık Yaran’ın 2009 yılında Rağbet Yayınlarından çıkmış olan “*Dini Tecrübe ve Meûnet (Sıradan İnsanların Sıradışı Dini Deneyimleri)*” adlı eseri dini tecrübenin farklı türlerini alan araştırmasına dahil etmiş değerli bir çalışmadır.³

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi bilim dalında Çiğdem Tüfekçi’nin 2004 yılında hazırlamış olduğu

² James, a.g.e. 1902, s.301

“*Transpersonel Psikolojiye göre Dini Bilinçlilik Aşamaları ve Dini Tecrübe*” başlıklı basılmamış yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi bilim dalında Nilüfer Evginar’ın 2010 yılında hazırlamış olduğu “*Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya*” başlıklı basılmamış yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Ayrıca Yard. Doç. Dr. Özer Çetin’in 2013 yılında Emin Yayınlarından çıkmış olan “*Rüya Olgusu ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı hem teorik hem de ankete dayalı alan araştırmasını içinde barındıran bir eseri mevcuttur.

Çalışmamızın rüyanın mekân olarak dini tecrübeye eşlik ettiği ve bireyin rüya yoluyla aşkın varlık ile iletişime geçtiği, herhangi bir dış uyarandan bağımsız olarak rüyanın bireyin duyguları ve davranışları üzerindeki dönüştürücü gücünün tespit edilmeye çalışıldığı bir çalışma olarak nice farklı ve derinlikli çalışmalara ışık tutmasını temenni ediyoruz.

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Dini tecrübe, ilahi varlığın gerçekliğinin bireyin iç dünyasında tecrübe edilmesi olarak kabul edilirse onun manevi hayata canlılık katan itici bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. Bireyin aşkın güç ile olan ilişkisini canlı tutması, Otto’nun deyimiyile “*eşi ve benzeri olmayan*”ın huzurunda yaşayacağı o sarsıcı hayret anını zaman zaman tecrübe etmesine bağlıdır.

Bu tecrübe ediş ise çok farklı şekillerde olabilmektedir. Aşkın varlık doğrudan tecrübe edilebildiği gibi pek çok peygamberin, din büyüklerinin hayatlarında olduğu gibi bu tecrübe ediş rüyalar vasıtasıyla da yaşantılanabilir.

İşte bu çalışmada biz “*Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübe Olayları*” üzerine bir araştırma yaparak dini tecrübenin tezahür ediş bakımından farklı bir formuna temas etmeye çalıştık.

Bu çalışmanın din psikolojisinin araştırma alanı içinde yer alan dini tecrübe ve rüya konularını farklı bir bilinç düzeyinden söz etmeleri bakımından bir arada ele alması çalışmayı önemli kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı rüya yoluyla gerçekleşmiş dini tecrübelerin bireyin duygu dünyasında, davranışlarında meydana getirdiği değişimleri tespit etmek, bu değişimlerin etki boyutunu ve etki süresini tespit ederek salt rüya ile gelen dini tecrübenin bireyin dindarlığı üzerinde ne gibi dönüştürücü etkiler bıraktığını gözler önüne sermektir.

2. Araştırma Modeli

Araştırmalarda incelenmek istenen konulara uygun yöntem ve teknikleri kullanmak güvenilir sonuçlara ulaşabilmek için son derece önemlidir. Bizim araştırmamızda literatür incelemesi ile tarama modeli içerisinde yer alan görüşme metodundan faydalanılmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma tekniklerinden istifade edilmiştir. Mülakat ile veri toplama yöntemlerinden yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir. Nitel araştırma, insan davranışlarının araştırılmasında fen bilimlerinde kullanılan geleneksel yöntemlerin yetersizliği üzerine geliştirilen ve insan davranışlarının esnek ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesini sağlayan bir araştırma yöntemidir. Bunu gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulmasını sağlayan nitel bir süreç içinde gerçekleştirir.⁴

Mülakat ile veri toplama yöntemi yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşme olmak üzere ikiye ayrılır.

Yapılandırılmış görüşme derinlemesine görüşme olarak da adlandırılır. Bu görüşme türü, yapılandırılmış sorularla bir form çerçevesinde gerçekleşir. Amaç; olguyu, problemi ayrıntılarıyla belirlemek ve derinlemesine bir analiz yapmaktır. Bu görüşme türü, az sorulu olabileceği gibi, konuya ve kişinin konumuna göre soru sayısı arttırılabilir.

Yapılandırılmamış görüşme ise ki bir diğer adı serbest görüşmedir. “Sohbet” ve “anlatı” olmak üzere iki aşamalıdır. Araştırmacı sohbet ile insanları ve problemi anlamaya çalışarak bir çerçeve çizer. Anlatıda ise görüşülen kimselere bir iki soru sorularak onların serbest anlatım yapmaları sağlanır. Serbest görüşme araştırmacının araştırma ortamında uzun bir süre kalmasının gerekli olduğu durumlarda tavsiye edilir.

⁴ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınları, 5.b., Ankara, 2005

Problemin değişik yönlerine ilişkin veriyi toplayabilmek için araştırmacı birden fazla sohbet gerçekleştirebilir.⁵

Görüşme öncesinde katılımcılara mülakata dair bilgi verilmiş ve elde edilen veriler katılımcıların kimlik bilgileri kullanılmadan araştırmada kullanılmıştır.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada kullanılan mülakat formu rüya yoluyla dini tecrübe yaşadığını iddia eden yetişkin bireylere uygulanmıştır. Bu sebeple araştırma rüya yoluyla dini tecrübe elde etmiş yetişkin bireyler ile sınırlıdır. Dolayısıyla mülakat yaptığımız katılımcılar farklı eğitim seviyelerine mensup olup yaş aralığı 20 ile 76 arasında değişen 40 katılımcıdan oluşmaktadır.

Araştırmanın cinsiyet açısından bir sınırlılığı olmamakla birlikte rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bayanların tecrübelerini paylaşma noktasında erkeklerden daha istekli olmaları sebebiyle katılımcıların çoğunluğu bayarlardan oluşmaktadır. Araştırma mülakata katılan katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.

4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın ideal evrenini Türkiye genelinde rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış yetişkin tüm bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Bursa ilinde ikamet eden rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Görüşülen bireyler farklı eğitim seviyelerine mensup rüya kaynaklı dini tecrübelerle sahip yetişkin bireyler arasından tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir.

Bu araştırma 2015-2016 yılının Eylül- Mayıs ayları arasında Bursa ilinde kamet eden beşi herhangi bir tarikat mensubu olan kırk katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan beşinin farklı tarikatlara mensup bireylerden oluşması, araştırmaya çeşitlilik katma amacıyla yapılmış olup, karşılaştırma amaçlıdır.

Mülakatlar katılımcıların belirledikleri sessiz bir ortamda yapılmıştır. Mülakat esnasında katılımcılardan izin alınıp, ses kayıt cihazı kullanılarak yapılan görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Mülakat sonrasında bu kayıtlar bire bir yazıya geçirilmiştir.

⁵ Hüseyin Bal, **Nitel Araştırma Yöntemi**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2013, s. 75

5. Veri Toplama Aracı

Araştırmamızda özgün bir mülakat formu kullanılmıştır. Toplam 12 soru hazırlanmış olup, sorular rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış yetişkin bireylerin rüyaya verdikleri önemi, öznel dindarlık algılarını, rüya kaynaklı dini tecrübenin bireylerin duygu ve davranışları üzerinde bıraktığı etkileri ve öznel dindarlık algıları üzerinde meydana getirdiği değişimi ve bu değişimin devamlılık süresini tespit edecek şekilde hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNİ TECRÜBE

A. DİNİ TECRÜBE

1. Dini Tecrübe Nedir?

Dini tecrübe tanımlarına geçmeden önce tecrübe kavramını ele aldığımızda “tecrübe”de esas olanın akıl değil, akılla birlikte duyum ve duygular olduğunu ve tecrübenin kavramlara dayalı düşünme, muhakeme, açıklama yoluyla elde edilen bir bilme faaliyetine ek olarak, duygusal bir sarsıntıdan daha sürekli, bilginin dinamik, duygu ve sezgiye dayalı şekli olduğunu görüyoruz.⁶ Dolayısıyla tecrübe ya duyular ya da duygular vasıtasıyla elde edilir.⁷ Bunun yanı sıra Vergote’nin vurguladığı üzere tecrübe “*doğrudan temas ile nesne hakkında kavranan mananın birleşmesidir.*”⁸

Dini tecrübe ise William James, Vergote ve Godin gibi çağdaş psikologların çalışmalarında genel olarak Allah’ın alamet, işaret, tezahür ve delillerini sezgisel algılama, vasıtasız, doğrudan doğruya kavrama, kutsal ve ilahi kudretle sezgisel ve duygusal ilişki kurma olarak yer alır.⁹

Nils G.Holm *Din Psikolojisine Giriş* kitabında Dini tecrübeyi şöyle açıklar:

*“Dini Tecrübe kavramıyla, inanana bu dünyanın ötesinde güçlü bir hakikat ile irtibatlı kılan farklı şiddet ve yoğunluklara sahip içsel dini yaşantılar kastedilir. Tanrısal rehberlik tecrübesi, ilahi davet tecrübeleri, ihtida tecrübeleri, kabul edilmişlik ve reddedilmişlik duygusu, vizyonlar, içe doğma ve elle dokunarak kutsama gibi tecrübeler bu tarz yaşantılardır.”*¹⁰

⁶ Hayati Hökeleki, **Din Psikolojisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2008, s.130

⁷ Alparslan Açıkgöç, **Bilgi Felsefesi**, İnsan yay. İstanbul, 1992, s.118

⁸ Antonie Vergote, **Din, İnanç ve İnançsızlık**, çev. Veysel Uysal, M.Ü.İ.F.V. Yay. İstanbul, 1999, s. 105,106

⁹ Hökeleki, **a.g.e.**, s.131

¹⁰ Nils G.Holm, **Din Psikolojisine Giriş**, (çev. Abdülkerim Bahadır), İnsan yay., İstanbul, 2007, s. 43

Yüksek düzeyde duygusal oluşumlar olarak da tanımlanan dini tecrübeler, yeni bilgilere ve idraklere yol açması bakımından, izlenimleri algılamak ve işlemek üzere insanın bütün yeteneklerini, öğrenme ve algı süreçlerini harekete geçiren yaşantılardır¹¹

Din felsefesinin de bir araştırma konusu olması dolayısıyla dini tecrübe, pek çok düşünürün araştırma sahasına girmiştir. Dini tecrübe hakkında düşünürlerce serdedilmiş pek çok kuram mevcuttur. Dini tecrübeyi açıklarken din psikologlarının görüşleri yanında din felsefecilerinin de görüşlerine yer verilecektir. Her ne kadar din felsefecileri dini ve mistik tecrübeyi birbirine eş görse de dini ve mistik tecrübeye dair bu kuramlara değinmek dini tecrübeyi kavramak adına faydalı olacaktır. Bölüm sonunda dini ve mistik tecrübenin arasındaki farklara değinerek oluşabilecek her hangi bir kavramsal karışıklık önlenmiş olacaktır.

Alman teolog ve vaiz Friedrich Schleiermacher, dini tecrübeyi “mutlak bağımlılık” kavramıyla açıklar.¹² Bu kavram ile kastedilen şey, bireyin aşkın güç karşısında hissettiği acziyet ve bu acziyetin neticesinde içinde bulunduğu bağımlı olma şuurudur.

Schleiermacher’egöre Tanrı bize kainatta her daim kendini göstermektedir ve din dediğimiz şey ise Sonsuz Tanrının tecrübe edilmesinden başka bir şey değildir. Bu tecrübe ediş; kavram, ilke, inanç ve uygulamalardan önce gelmekte ve bunları aşan hatta özünde bunlardan bağımsız ve bunlara indirgenemez bir mahiyet arzeder. Dini düşünceler ve inançlar da yaşanan bu özgün ilahi duygu tecrübelerinin yansımalarıdır. Bu tecrübe ediş vasıtasızdır, sonsuzun sonluda sezilmesini ihtiva eder. Dini tecrübe anı her ne kadar duygudan ibaret gibi görünse de aşkın varlığın onu algılayan özneyi etkilemesi ve iç dünyasında bir takım değişimler meydana getirmesinden dolayı bilişeldir. Burada dine has bir bilinç türü ve ânı söz konusudur. Ve bu bilinç ânında esas olan şey sezenle sezilenin her türlü düşüncede bağımsız olarak “bir” olmasıdır. Bu birliğin yaşanmasıdır. Bu veçhesiyle dini tecrübe, kısa süreli ve anlatılması mümkün olmayan bir tecrübedir. Ve bu tecrübeye sebep olan birey değil, Tanrının ta kendisidir.¹³

¹¹ Holm, a.g.e., s.44

¹² Abdüllatif Tüzer, a.g.e., Dergâh Yay İstanbul, 2006, s.41-44

¹³ Friedrich Schleiermacher, **On Religion**, Cambridge University Press, 1998, nakleden Abdüllatif Tüzer, a.g.e.,s.44

Adı dini tecrübenin geçtiği her yerde anılan ünlü düşünür. Rudolf Otto'da dini tecrübe eşittir “numinous tecrübesi”dir. Numinous, Latince “numen” kelimesinden türetilmiş olup, huşu ile yaklaşılabilir varlıklar veya nesnelere atfedilen ilahi güç kudret anlamına gelir.¹⁴ Numinous tecrübesi, derinden hissedilen, bazen insanı korkuya boğan, sarsan, insanda hiçlik duygusu meydana getiren, ama aynı zamanda büyüleyip hayretler içerisinde bırakan bir, “eşi benzeri olmayan”ın tecrübesidir.¹⁵

Otto'nun açıklamalarına göre Numinous Tecrübesi, rasyonel bir ilişkiyi gerekli kılan, yaratıcı aşkın Tanrı kavramını içeren Teistik tecrübeyi ve birliğin algılandığı, tüm ayrımların ortadan kalktığı içe dönük, dışa dönük mistik tecrübeleri içinde barındıran bir çatı hükmündedir. Dolayısıyla numinous tecrübesinin kavramsallaştırılmasında hem teistik hem de teistik olmayan kavramlar kullanılabilir.. Ancak Otto, dini tecrübenin rasyonel olmayan yönü olarak tanımladığı mistik tecrübelerle daha çok değinir.¹⁶

Otto'nun “kutsal ile karşılaşma” olarak adlandırdığı, insanın çok üstün bir gerçeklik tarafından ihata edildiğini hissetmesi ve akabinde karşılaştığı celali ve cemali tecelliler ile o güce karşı hayranlık duymasını, adeta büyülenmesini sır (mysterium) kavramı ile isimlendirir. Bu kavram muhtevasında hem ürpertici (tremendum) hem de büyüleyici (fascinans) özellikleri barındırır.¹⁷

Misticizm çalışmalarında adı sıkça geçen bir diğer düşünür Walter Stace'in dini tecrübe konusundaki temel tezi “birlik”tir.

Mistik tecrübenin gerek teistik olsun veya olmasın ana kavramının “birlik” olduğunu ileri süren Stace bu kavramın yorumun değil deneyimin kapsamı içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Yani “birlik” verilmiş bir gerçeklik olarak tüm mistik tecrübelerde her türlü inanç ve düşünceden bağımsız ve evrensel olarak mevcuttur. Ancak yine de mistiğin içinde yer aldığı dini topluluğun inanç sisteminden etkilenir. Tecrübenin özünü teşkil etmemekle birlikte dinsel bir yorum olarak içinde bulunduğu inanç sisteminin rengini alır. Mesela “birlik” Azize Teresa ve Suso'da “tanrıyla birleşme” yorumunu alırken, bir sufide “Allah'ta fânî olma” yorumunu alır.

¹⁴ Paul E. Johnson, Dini Tecrübe, çev. Recep Yaparel, **Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi** III, s.198

¹⁵ Rudolf Otto, **The Idea Of The Holy**, Oxford University Press Paperback, U.S.A., 1958, nakleden Tüzer, a.g.e., s.51

¹⁶ Tüzer, a.g.e., s.56

¹⁷ Ahmet Albayrak, Dini Tecrübenin Dışavurum Problemi, **Milel ve Nihal Dergisi**, Haziran 2005, s. 68

Fakat tüm bu bu dinsel yorumları çıkarıp attığımızda Stace'ye göre temelde var olanın ayrılaşmamış“Bir” veya “Evrensel Ben” olduğunu görürüz.¹⁸

Aynı zamanda Stace, dini tecrübenin özelliklerini şöyle sıralar:

1. Herşeyin bir olduğu vizyonu, varlıkların hepsinin bir bütünün parçası olduğunun bilincine varma
2. Zamansızlık ve uzaysızlık
3. Gerçeği sezış: subjektif olarak değil ama bilginin sağlam bir kaynaktan geldiğini sezgisel olarak hissetme
4. Kutsanmışlık, dinselğin ve tanrısallığın hissedilmesi
5. Mantiğa aykırı görünme, mantığa meydan okuma
6. İfade edilemezlik, kelimelerle tarifin mümkün olmaması
7. Benlik duygusunun ortadan kalkması¹⁹

William James, 1902'de din psikolojisinin en önemli klasiği sayılan *Dini Tecrübenin Çeşitliliği (The Varieties of Religious Experience)* adlı kitabını yazmıştır. Söz konusu eserinde, dini inancı tecrübî delillerle doğrulama üzerine yoğunlaşmış ve dini tecrübenin köklerinin insanın mistik yapısında var olduğunu savunmuştur.²⁰

James bu klasik eserinde ele almış olduğu üzere, dinlerin düşünce ve inanç sistemleri yönüyle büyük bir çeşitlilik arz etmesine rağmen onlarda evrensel ve aynı olan unsurun duygu ve davranış olduğunu dile getirir. Dinin özünün ancak ve ancak duygu ve davranışta kendini göstereceğinin altını çizen James'e göre, dinsel teoriler önem açısından duygu ve davranıştan sonra gelir.

James, dinsel duygu veya bilincin mahiyetini şöyle özetler: *Görünmeyen bir düzenin varlığının algılanması ve en yüksek iyiliğin ve mutluluğun bu düzenle uyumlu bir ilişki veya birlik içerisinde gerçekleşmesi.*²¹

James, nasıl ki beş duyu organımızla algıladığımız şeyler doğrudan ise, yani tecrübe edilenle bir yüz yüze geliş söz konusu ise aynı şekilde dini tecrübeye de bu

¹⁸ Walter T. Stace, **Misticizm ve Felsefe**, İnsan Yay., çev. Abdüllatif Tüzer, İstanbul, 2004, s. 64-65

¹⁹ Stace, **a.g.e.**, s.78-79

²⁰ Ali Köse-Ali Ayten, **Din Psikolojisi**, Timaş yay., İstanbul, 2012, s.26

²¹ William James, **The Varieties of Religious Experience**, nakleden, Tüzer, **Dini Tecrübe ve Misticizm.**, s.45

doğrudan yüz yüze gelişin mevcut olduğunu dile getirir. Dini tecrübeler de mistikler için olgunun doğrudan algılanışıdır.²²

James kendi yaşadığı dönemde ruhani fikirlerin değerini inkâr eden bilim adamlarını “tıbbî materyalistler” olarak isimlendirir. Tıbbi materyalistlerin dini tecrübe yaşayan şahsiyetlerin nörolojik veya fiziksel olarak sağlıklı insanlar olmadıkları için bu tarz tecrübeleri yaşadıklarını iddia etmelerini eleştirir. Tıbbi materyalizmin sadece dini tecrübe yaşamış kişilerin tecrübelerine karşı nörolojik kaynaklı bir reddedişi benimsemelerini doğru bulmayan James, dini tecrübeye bulunması gereken üç kriter öne sürer. Bunlar;

1.Doğrudan Parlaklık (Zihin Parlaması)

2.Felsefi Makullük

3.İşe yararlık

Şayet bu üç kriter bir dini tecrübeye mevcut ise bu tecrübeyi yaşayan kişinin sinirsel olarak ne kadar dengesiz olduğunun bir önemi yoktur.²³

“Birlik tecrübesi”, dini tecrübeyi görünmeyen düzenle dolaysız ilişkiye girme olarak tanımlayan James için, bireyle mutlak arasındaki tüm engellerin aşılması anlamına geldiğinden en büyük mistik başarı olarak görülür. Birlik tecrübesi aynı zamanda dini tecrübenin kaynağıdır.

James, mistik bilinç durumlarını diğer bilinç tarzlarından ayıran özellikleri şöyle sıralar:

1) Anlatılamazlık; ilk olarak, mistik bilinç halleri akıldan çok duygu hallerine benzediği için bu tecrübenin içeriği sözcüklerle dile getirilemez.

2) Noetik Nitelik: Bu bilinç halleri duyguya benzese de, bunlar duygular gibi sırf içsel bir şey olmayıp, öznenin dışında bir gerçekliğe referansı içeren, çıkarsamacı aklın güç yetiremeyeceği hakikat derinliklerinden bilgiler devşiren bilişsel bir niteliğe sahiptir.

3) Geçicilik; Mistik haller kısa sürelidir. En fazla iki saat sürebilir.

²² Tüzer, a.g.e., s.47

²³ Ömer Faruk Erdem, W.James’e göre Dini Tecrübe ve Epistemolojik Değeri, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2012,s. 128

4) Edilginlik: mistik bilinç halleri başlangıç safhalarında, zikir, meditasyon, yoga gibi iradi etkinlikleri gerekli kılrsa da tecrübe anında mistik, kendisini sanki yüce bir güç tarafından yakalanmış, sarmalanmış gibi hisseder. Dolayısıyla bireysel irade yok olur, birey pasifleşir.²⁴

Dini tecrübeyi açıklarken Kutsalın veya Tanrının baskın gücünün yanında aynı zamanda dini tecrübeyi yaşayan bireyin kutsala yönelişine de vurgu yapan Paul E. Johnson'a göre dini tecrübenin özellikleri şöyledir:

1. Dini Tecrübe bir değer tecrübesi yani gerçekleştirilmeye layık ilgiler ve ihtiyaçların tercihidir.
2. Dini tecrübe kutsal bir şeye başvurma, yani en mükemmel bir değere ve değerlerin kaynağına objektif yönelmedir.
3. Dini tecrübe bir sosyal karşılık verme, diğer bir deyişle değerler ortaya çıkarılmasında bir ilahi kudret ile işbirliği yapma çabasıdır.²⁵

Dini tecrübeyi dinin beş temel boyutundan biri olarak gören Glock ve Stark'a göre ise dini tecrübenin temelini ilahi zat, müteal güç ile kurulan iletişim oluşturur. Bu sebeple dini tecrübe bir kişinin hissettiği veya bir dini grubun tanımladığı bütün duygu, algı ve duyguları içerir. Dini tecrübeye esas olan tabiatüstü ile kurulan temastır.²⁶

Dini tecrübe kavramı ile, insanın dini hayatına ait eğilimleri, duyguları ve idrakleri, kısaca insanın iç hayatına, duygularına dayalı yönü vurgulanmaktadır.²⁷

Din felsefecilerinin ve din psikologlarının açıklamaları doğrultusunda “dini tecrübe nedir?” sorusuna cevap vermeye çalıştık. Dini tecrübenin türlerini ele almak “dini tecrübe” kavramının muğlâklığını giderme noktasında bize yardımcı olacaktır.

2.Dini Tecrübe Türleri

Tüm kültürlerde kendini gösteren dini tecrübe ve mistisizmin bir ve aynı olduğunu ileri süren düşünürlerin aksine R.C. Zeahner, bu düşüncenin geçersiz

²⁴ Tüzer, **a.g.e.**, s.48,49

²⁵ Johnson, **a.g.m.**, s. 200

²⁶ Veysel Uysal, Dini Tecrübe ve Din Psikolojisindeki Yeri, **İslami Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3,Sayı:4, 1995, s. 76

²⁷ Uysal, **a.g.m.**, s. 75

olduğunu ileri sürerek, aynı kültür içinde bile birçok ve çeşitli mistik tecrübenin mevcut olduğunu ileri sürer.

R.C. Zaehner ise Stace'den farklı olarak mistik tecrübenin evrenselliğini reddeder. Ona göre birçok ve çeşitli mistik tecrübe mevcuttur. Mistik tecrübeyi doğa mistisizmi, monistik ve teistik mistisizm olmak üzere üçe ayırmakla birlikte aralarında bir derecelendirme yapar ve Teistik tecrübeyi mistik tecrübenin nihai ve en üst formu olarak görür. Monistik tecrübe doğa mistisizmi ile teistik mistisizm arasında bir köprü hükmündedir. Mistik tecrübeleri değerlendirirken, Jung'un bilinç ile bilinçdışının birleşmesi ve uyumlu bir ilişki içine girmesi esasına dayanan bütünleşme görüşünü esas almıştır.

Buna göre doğa mistisizminde (panenhenik tecrübe), bilinçdışının bilinci tamamen istilası ve her şey arasındaki sınırların kalkmasıyla doğayla birlik söz konusudur. Bu birlik panteizm olarak anlaşılmalıdır. Burada Jungçu anlamda bütünleşme söz konusudur. Monistik mistisizmde ise ruhun gerçek beni ya da Tanrıyı bulabilmek amacıyla kendisi dışındaki her şeyden yalıtılması söz konusudur. Burada Jung'çu anlamda hayatın ilk yarısında oluşmuş olan egonun yerine "Kendilik" in geçirilmesi vardır. Burada bütünleşme ya da birlik yoktur; benin herşeyden yalıtılarak bilincin ve bilinçaltının üzerinde bir konuma yerleştirilmesi mevzu bahistir. Zaehner, monistik tecrübeden daha üstün bir mertebe olarak gördüğü teistik mistisizmi karşıtların kendisinde uzlaştığı "ben" in gerçek tanrıya dönüşü olarak niteler. Bu; kişisel ben, egonun kaybolması ve ezeli ruhun, benin Tanrıya karışmasıdır. Ona göre monistik tecrübenin nihai olarak vardığı saf bilinç hali teistik tecrübeye bir son değil, aksine işin başlangıcıdır.²⁸

Dinlerin birbirlerinden bağımsız olarak gerçekliğin bütününü kuşatma iddiasında bulunmalarını anlamsız bulan, aksine her dinin gerçeklik denen tablonun bir parçasını oluşturarak bu tabloya katkıda bulunduğunu iddia eden Ninian Smart, Zaehner'in üç sınıfa ayırdığı dini tecrübe tasnifini eleştirir. Öncelikle yapı itibarıyla duyusal olan, doğanın birliğinin algılandığı panenhenik tecrübeyi (doğa mistisizmi) duyusal hiçbir unsur içermeyen ve özellikle tefekkür ve riyazetle içe dönülerek elde edilen mistik tecrübeye dâhil etmez. Bunun sebebi Smart'ın mistisizmi duyu tecrübesi

²⁸ R.C. Zaehner *Mysticism Sacred and Profane: An Inquiry into Some, Praeternatural Experience*, Oxford University Press, 1971, nakleden Abdüllatif Tüzer, *Dini Tecrübe ve Mistisizm*, s.75-80

veya zihinsel imgelerle tanımlanmaktan uzak farklı bir bilinçlilik hali olarak görmesidir.²⁹

Tüm mistik tecrübelerin fenomenolojik olarak bir ve aynı olduklarını iddia eden Smart'a göre farklı mistik geleneklerden mistiklerin kendilerine ait yorumlardaki çeşitliliğin nedeninin, birbirine indirgenemez, iki farklı dini tecrübe türü olan "numinous" ile "mistik tecrübe" arasındaki karşılıklı etkileşim olduğunu söyler.

Smart'a göre numinous tecrübesinin mahiyetini ortaya koyan Otto, aynı zamanda dini tecrübenin teistik kavramsallaştırmasını da yapmış oldu. Her ne kadar numinous tecrübesinin objesinin her hangi bir sıfatı olmasa da, bu tecrübeye bilinenden tamamıyla başka olan kutsal bir varlıkla karşılaşma söz konusu olduğundan numinous tecrübesi teistik karakterlidir, çünkü tanrı ile insanın tam bir ayrılığına işaret etmektedir.

Smart'a göre Otto'nun gözden kaçırdığı, dini tecrübenin mistik boyutudur. Mistik tecrübeye suje ile objenin ayrılığının ortadan kalktığı bir birlik söz konusudur. Budizm, Hinduizm, Taoizm'de dini tecrübenin temel karakteri mistik iken, Yahudilik, Hristiyan, İslam, Bagavad-Gita'nın ki numinoustur.

Smart, tüm mistik kültürlerde ortak olan şeyin tüm duyuşal unsurlardan âzâde, suje ile obje arasındaki ayrımın ortadan kalktığı "saf bilinç" olduğunu söyler. Bu saf bilinç özelliğsiz bir bilinç anlamına gelmez. Çünkü saf bilinçte bir tür aşkın mutluluk ve ezellilik söz konusudur. Saf bilinç tecrübesi ezeli bir Nihainin, Nirvana'nın ya da Tanrının varlığını doğrulayıp kanıtlamasa da, bu tecrübenin özellikleri Tanrı, Nirvana, vb. olarak yorumlanan aşkın bir durumun kavranışını içermektedir. Ayrıca saf bilinç ruhun doruğa ulaştığı, kişinin bir tamamlanmışlık duygusu hissettiği bir üst varoluş düzeyidir. Çok geniş anlamlar ağıyla bağlantılı olan saf bilinç içinde bulunduğu öğretiler sistem içerisinde kavramsallaştırılır. Mesela İslam söz konusu olduğunda bu bilinç düzeyi kendisini çokluk âleminde tecelli ettiren Allah'ın birliğine ilişkin yeni bir anlam verebilir.³⁰

Çağdaş din felsefecilerinden Richard Swinburne, baskın olarak kişiden bağımsız bir tanrının ve eylemlerinin tıpkı bir masayı algılamada olduğu gibi, doğrudan algılanabileceğini savunarak teistik bir dini tecrübe modeli geliştirmeye çalışmışlardır.

²⁹ Tüzer, a.g.e., s.82

³⁰ Tüzer, a.g.e., s. 82-88

Swinburne, dini tecrübeyi beş türe ayırır.

1.Kişiye, tanrının veya başka bir doğüstü varlığın tecrübesi gibi gözükten tecrübeler. Burada kişi sıradan bir objeyi doğüstü bir objeyi algılar gibi algılar. Mesela, gece yarısı gökyüzünü tanrının apaçık bir eseri olarak görür.

2.İnsanların çok nadir olarak meydana gelen halka açık objeleri algılarken sahip oldukları tecrübeler vardır. Swinburne Hz. İsa'nın yeniden dirilmiş görünüşüne sahip olan insanların tecrübelerini bu gruptan sayar.

3.Tanrının normal duyusal dille tanımlanabilen özel bir nesne vasıtasıyla tanımlanabildiği tecrübeler. Bir kişinin rüyasında bir melek ile konuşması ve bunu duyusal bir dille anlatabilmesi, Hz. Muhammed'e Cebrail'in insan kılığında görünmesi ve onunla konuşması.bu türdendir.

4.Tecrübeyi yaşayan kişinin kendisine özel bazı duygulanımlara sahip olmasında ortaya çıkan fakat normal kelimelerle tasvir edilemez türden olan dini tecrübeler vardır. Yaşadığı dini tecrübeyi anlatmanın imkansız veya çok güç bulan mistiklerde olan durum.

5.Tanrının her hangi bir duyusal vasıta olmaksızın tecrübe edilmesi. Bu tecrübe türünde kişi tanrıyı vasıtasız ve sezgisel olarak algılar. Kişi işitsel bir duygulanım olmaksızın Tanrı'nın kendisine şöyle veya böyle yapmayı söylediğinden emin olur.³¹

Swinburne için dini tecrübe, Tanrı'nın kendisini bir bilince sunması, kişinin de Tanrı'yı algılamasıdır. Teistik dini tecrübe anlayışı benliğin, kişiliğin Tanrı'da fani olduğu, ya da kişinin tanrıyla özdeşim kurduğu monistik, panteistik vb. mutlak birlik tecrübelerine izin vermez. Çünkü teistik tecrübeye kişiden bağımsız bir tanrının algılanışı söz konusudur. Ayrıca monistik ve panteistik dini tecrübeler kişinin gayretinin bir ürünü olarak görülürken, teistik tecrübeler Tanrının lütfudur ve ancak ve ancak onun iradesiyle gerçekleşir.³²

Dini tecrübelerin çok farklı yapı ve yoğunluklarda olabileceğini göz önünde bulunduran Charles Y.Glock ile Rodney Stark tabiatüstü ile etkileşime dayalı dini yaşantıları sıklık ve karmaşıklıklarına göre nitelenen bir değer ölçüsüne tabi tutarlar. Bu tema dört temel ve birkaç alt gruptan oluşmaktadır:

³¹ Cafer Sadık Yaran,**Dini Tecrübe ve Meunet**, Rağbet Yay., İstanbul, 2009, s.18,19

³² Tüzer, **a.g.e.**, s.92-93

1.Güçlendirici/destekleyici tecrübeler: Bunlar en sık ortaya çıkan fakat en az samimi ve en az karmaşık tecrübelerdir. Benimsenen inançların doğru olduğu hissini verirler.Bu grupta yer alan tecrübeler iki tipte ortaya çıkar:

a) Genel Kutsallık Duygusu: Örneğin ibadetlerde ya da kutsal mekânlarda ortaya çıkan genel kutsallık duygusu. Tanımlanması güç olmakla birlikte, kutsal ile kutsal dışı arasındaki sınırdaki hissedilen saygı, dehşet, ihtişam gibi genel olarak tanrının varlığına delalet eden duygular.

b) Somut Bir Bilinçli Oluş: Daha özel bir tecrübe olmakla birlikte din adamlarının veya vaizlerin aktivitelerinde, ilahilerde, musikide ya da belirli bir sözde kendini gösteren, kendine has, sezgiye dayalı olarak onun varlığının bilincine varma.

2.İlahi Cevap Tecrübeleri: Glock ve Stark'ın ilahi cevap tecrübeleri olarak tanımladığı ikinci grubun, birinci gruptaki tecrübe şekillerinden farkı bu grupta uhrevi kişilik ile interaktif bir ilişkinin varlığıdır. Glock/Stark bu gruptaki tecrübeleri üç alt kategoriye ayırır:

a. Kurtuluş tecrübeleri: kişinin kendisini Tanrının özel, kurtuluş için seçtiği kullar arasına aldığı hissetmesi. Örneğin din değiştirme olayı

b. Mucize tecrübeleri (harikulade olaylar): Kişinin Tanrının müdahalesiyle bir felaketten kurtulduğunu hissettiği tecrübeler. Örneğin beklenmeyen iyileşmeler,

c. Cezalandırılma tecrübeleri: Cezalandırıcı bir müdahale söz konusudur. Örneğin, reddedilmişlik duygusu.

3.Vecd Tecrübeleri: Bunlar, yukarıdaki grupları içermekle birlikte onlardan yüksek düzeyde samimiyet ve karmaşıklık özellikleri bakımından ayrılırlar. Kutsal ile kurulan ilişkinin karşılıklı hazır bulunuşluk mertebesinde dostluk ve aşk mertebesine yükseldiği tecrübelerdir.Bu nedenle bu tecrübe türü, daha seyrek olarak görülür.

4.Vahiy Tecrübeleri: Bu tarz tecrübeler, tanrısal gücün bireyi ele geçirerek ona özel bir yöntemle emir ve davranış esaslarını bildirmesidir. Bu tecrübeler genellikle, peygamberlik özelliklerine işaret etmektedir.³³

³³ Holm,a.g.e.,s.46-47 ; Uysal, A.g.m., 76

Bu tasnifi psikolojik açıdan yetersiz bulan Vergote dini tecrübeyi meydana geliş tarzları bakımından yeni bir sınıflandırmaya tabi tutar. Beş gruptan oluşan bu sınıflandırma şöyledir:

1. Sezgiye dayalı bilgi tarzındaki dini tecrübe: İlahi varlığın hem içkin hem de aşkın olarak hissedildiği, dünyadan ve insandan ayrı olmayıp nev'i şahsına münhasır tezahürleri ile bir sır olarak algılanan kutsalın tecrübesi.
2. Tabiatüstü bir gerçekliğin kavranması şeklindeki dini tecrübe: İlhama bağlı bir keşif karakterine sahip olan bu tecrübeler çoğunlukla hidayet olaylarında kendini gösteren, derinden duygusal bir şekilde tabiatüstü gerçekliğin kavranması şeklinde olur. Tabiatüstü gerçeklik kişiyi yakalar, kendi varoluşu içinde uyarır; geçici veya sürekli olarak kişiyi değiştirir.
3. Girişilen uzun süreli ve şahsi bir temasın ürünü olan bilgi tarzındaki dini tecrübe: Nasıl ki bir baba, yıllar sonra “baba olmanın ne demek olduğunu biliyorum, zira yılların kazandırdığı bir tecrübeye sahibim” diyebiliyorsa, aynı şekilde dini şüphe ve çatışmalar geçirip, imanını arındırma gayreti içinde olmuş; bunun kâh sıkıntılarını, kâh güzelliklerini bizzat yaşamış kişi iman ve Tanrı tecrübesine sahip olduğunu söyleyebilir. Bu gruba giren tecrübelerin özelliği zaman ile kazanılmış olup, birtakım duygusal sarsıntılar veya coşkunlukların bu tecrübenin sürekliliğine halel getiremeyecek olmasıdır.
4. Mistik Tecrübe: “mistik” kelimesi anlamı itibariyle saklı bir sırta ait her türlü keşfi ihtiva eder. Bu keşif dini olabileceği gibi bunun dışındakileri de kapsamına kabul eder. Mistik tecrübeyi üçüncü grup tecrübelerden ayıran şey ise kutsal ile arzu edilen birleşmeyi mümkün kılabilmek için mistiğin sistemli ve ısrarlı bir çaba içinde olmasıdır.
5. Vizyon ve vahiy şeklindeki dini tecrübe: İdrak yoluyla doğrudan elde edilen bilgi ve marifet olarak kısaca tanımlayabileceğimiz bu tecrübeler, dini tecrübenin anlaşılması en güç olan, etki olarak da en etkili sonuçları doğuran grubunu teşkil eder. İlhamlar, sadık rüyalar, görüntüler ve vasıtasız ilişkiler bu gruba girer.³⁴

³⁴ Uysal, **a.g.m.**, s.78-82, Hökelekli, **a.g.e.**, 133-136

3.Dini Tecrübenin Yapısı ve Belirsizliği

Sezgisel bir algılama ve duygusal bir ilişkiden ibaret olan dini tecrübeye her ne kadar anlatılamazlık özelliği, onu tam manasıyla izah etmeye bir engel teşkil ediyor olsa da zihnimizde onun yapısına dair belli bir çatının oluşması adına maddeler halinde onun yapısına dair bilgiler vermeye çalışacağız.

1. Dini tecrübeye duyuların yanı sıra faal olan unsurlar iç duygular ve sezgilerdir.
2. Bu iç duygu ve sezgiler çift yönlü bir kutupluluk arz eder. İnsan ilahi kudreti” hem korkutucu, ürpertici” hem de “büyüleyici ve cezp edici” olarak algılar. Dini tecrübenin ilk anında kendini gösteren ilahi kudret karşısındaki irkilme, daha sonra yerini yaratılmışlıktan kaynaklan acziyet duygusu ile bağlanma hissine bırakır.
3. Dini tecrübeye hissedilen bu çift yönlü kutupluluğu zıtların uyumu olarak ifadelendirebiliriz. Bireyin hissettiği havf ile recâ; yani korku ile umut arasındaki bu metafizik gerilimin, bireyde dini sorumluluk uyandıran ve manevi hayatını dinamik tutan, yapıcı bir yönü bulunmaktadır.
4. Dini tecrübeye “duygusallık, algı biçimleri ve dini dil” olmak üzere üç unsurun birbiriyle etkileşimi söz konusudur. Görme duygusu ile kâinatı müşahede eden insan, zihninde canlanan şekillerin ne anlama geldiğine dair algı biçimlerine sembolik mana verir. Bu sembolik manayı temin eden duygusallık bir kavrayış ve tanımadır ve dini dilin müteakabil manalarını harekete geçirir. Bu üç unsurun birbiriyle etkileşimi genellikle barış, huzur, yücelik, derinlik gibi manaları ihtiva eder.
5. Dini tecrübeye ne endüktif (tümevarımcı), ne de dedüktif (tümdengelimci) bir akıl yürütme söz konusudur. İlahi kudretin işaretlerine anlam katan bir iştirak mevzubahistir. Bu sebeple esas olan tecrübenin kendisidir
6. Dini tecrübeye, kendini gösteren ilahi kudretin tasdik ve kabulü esastır.
7. Dini tecrübeyi hazırlayan ve ona yön veren psikolojik durum, dini inanç ve kültürel bağlamdır.³⁵

Dini tecrübe yapısı gereği kişiye hastır. Kişiye has olması ve onu tecrübe etmeyen için bir anlam ifade etmemesinden dolayı genelleştirilemez. Dolayısıyla

³⁵ Uysal, a.g.m., s.82-84

belirsiz bir gerçekliği ifade etmektedir. Onun belirsiz oluşu her ne kadar gerçekliğine dair bir takım kuşku ları uyandırıyor gibi görünse de bu aslında dini tecrübenin sınırlara, kalıplara sığmayan çeşitliliğinin bir sonucudur. Rüya yoluyla elde edilmiş dini tecrübelerde de dini tecrübenin bu belirsizliğinin rüyadaki semboller vasıtasıyla her bireyde nasıl farklı şekilde somutlaştırılmaya ve belirginlik kazanmaya çalışıldığını görüyoruz.

4.Dini Tecrübe ve Mistik Tecrübe

Sıklıkla birbirinin yerine kullanılan bu iki kavram, birbirine benzer yönler ihtiva etmekle birlikte, duyguların yoğunluğuna göre veya din anlayışlarına göre farklılık gösterir. Birbirine çok benzeyen bu iki kavramı birbirinden ayırt etmemizi sağlayan şey ise kapsamlarıdır. Dini tecrübe her türlü dini duygu, düşünce ve davranışı içine alan dini bilinçlilik halidir. Allah'a karşı yaptığımız ibadetlerimiz, tazarru ve yakarışlarımız, ihtidaya sebep olan olaylar, Tanrı merkezli yorumladığımız her türlü olgu ve hadiseler dini tecrübe kapsamı içinde değerlendirilmektedir.

Mistik tecrübe ise dini tecrübenin kapsamı içinde kendine yer bulan üst ve özel bir tecrübe formudur. Her dini tecrübe mistik olmadığı gibi her mistik tecrübe de dini değildir Tanrının varlığına ya da fiillerine doğrudan muhatap olma anlamına gelen teistik tecrübe ile birlik tecrübesi mistik tecrübeyi oluşturur.³⁶Mistik tecrübe her türlü kültürde kendini gösterme potansiyeli olan, evrensel, insani bir olaydır. Dolayısıyla kurumsal bir dine bağlı olmak zorunda değildir. Her hangi bir dine mensup olmayan bir mistik kendi kurtuluş ve ruhi gerçekleşmesini kendi ruhi güçleri ile özdeşleşerek mümkün kılmaya çalışır. Öte yandan belli bir dini gelenek içinde zuhur eden mistiklerde ise hedef, insan beninin ötesinde yer alan Tanrıya ulaşmaktır ve bu da ancak mistiğin kendini birey-üstü bir duruma göre biçimlendirmesinin yanında ancak Tanrının yardımı ile mümkün olur.³⁷

Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan alan araştırması kısmında yer alan rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin yaşadıkları tecrübeler de dini tecrübe kapsamına giren tecrübelerdir.

³⁶ Tüzer, a.g.e.,s.104

³⁷ Hökelekli,a.g.e., s.314

5.Dini Tecrübe ve Rüya

Çalışmamızın başında dini tecrübeyi, Allah'ın alamet, işaret, tezahür ve delillerini sezgisel algılama, vasıtasız doğrudan doğruya kavrama, kutsal ve ilahi kudretle sezgisel ve duygusal ilişki kurma olarak tasvir etmiştik.³⁸

Tanımdan da anlaşılacağı üzere rüyalar Allah'ın alamet, işaret, tezahür ve delillerinin vasıtasız ve doğrudan doğruya kavrandığı farklı bir bilinç düzeyini teşkil etmektedir. Beş duyu organının pasif konuma geçtiği, insanın oto kontrolünün olmadığı bir alan olarak rüyalar, dini tecrübenin vasıtasız olarak yaşandığı mekân veyahut dini tecrübeyi tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde vereceğimiz rüya örnekleri ilgili çalışmalarda kayda geçmiş bizzat dini tecrübeyi rüyalarında yaşayan veya bir dini tecrübeyi yaşamadan önce bunu rüyasında gören veya tasavvufî bir yolculuk içindeki insanlar gibi dini tecrübesinde bir şekilde rüyalarının etkisini fark eden kişilerden alınmıştır. Çalışmamızın alan araştırmasında benzer tecrübeler yaşamış bireyler ile mülakatlar yaptık. Onlara örneklik teşkil etmesi açısından bilirkişilerin yorumları eşliğinde yer vermeyi uygun gördük.

Bir tarikata intisap ederek din değiştiren ve Müslüman olan bir şahsın İslam'a girmesine vesile olan tarikatın toplantısına gittiği ilk günün gecesinde gördüğü rüya şöyledir:

“Rüyamda müslümandım ve bir eve gittim. Evin odalarından birinde problemleri olan insanlar vardı. Ben de o odadaydım, ama ben problemlerimi çözmüştüm. Orada benden başka Müslüman yoktu ve onlar problemlere boğulmuşlardı. Uyandım. Çok net bir rüya idi. Biraz düşündüm. Sanki Müslüman olacaktım gibi geldi bir an. Ama geçmişten aldığım İslam imajı bana “Herhalde Müslüman olmayacaksın değil mi Kevin?” telkinini kendi kendime çoktan yaptırmıştı.”

Kevin birkaç ay sonra Müslüman olmuştur.³⁹

³⁸ Hökelekli, a.g.e.,s.131

³⁹ Ali Köse, **Neden İslam'ı Seçiyorlar**, TDV Yay. Ankara, 2008,s.139

Gördüğü rüyanın etkisi ile dini yaşantısındaki eksiklikleri giderme kararı alan bir kişinin rüyası:

“Ben orta yaşlı biri iken yeğenim vefat etti. Daha sonra rüyama girip teyze neden kısa etek giyiyorsun bunu değiştir. Ben de tamam çocuğum uzun giyerim. Neden başını tam kapatmıyorsun. Tamam kapatırım. Neden namaz kılmıyorsun. Tamam kılıcam dedim. Daha sonra bu olayın tesiri ile kendimde olan eksiklikleri düzeltmeye çalıştım.”⁴⁰

Bir rüyanın dini tecrübe açısından rüyayı gören için bir değerinin olması, şüphesiz kişinin kendi rüyasını nasıl yorumladığı ile de alakalıdır. Veya kişinin rüyasını yorumlamasını istediği ehil kişinin yorumları da o rüyanın mistik yönünü açığa çıkarmada yol göstericidir.

Transpersonal psikolojinin Türkiye’deki temsilcisi Dr. Mustafa Merter’in yorumu ile sunacağımız aşağıdaki rüya örneği, rüyadaki mistik mesajın açığa çıkmasında rüyayı tabir edenin önemini gözler önüne seriyor:

“Orta yaşlı, varlıklı bir beyefendi rüyasında, Bodrum’da aşına olduğu bir yörede gezinmektedir. Birdenbire önüne, çocuk başı büyüklüğünde, taşa benzer bir şey çıkar. Eline aldığı anda, bunun akıl almaz güzellikte bir kehribar taşı olduğunu fark eder. Bal rengi sarı taş, rasyonel tanımlara sığmayacak kadar göz alıcıdır. O kişi hayretler içerisinde elindeki kehribarla yoluna devam eder. Yol kenarında bir satıcı tezgâhı görür. Tezgâhın üzerinde değerli hediyelik eşyalar vardır. Fakat ilk bakışta fark edilmeyen alt bölümde çok daha değerli sanat eserleri sergilenmektedir. Kişi bu değerli eserlerin burada ne işi var diye düşünürken, başını yukarı kaldırır ve gördükleri karşısında hayretler içerisinde kalır. Çevredeki tüm kayalıklar, dağ, taş, her şey, saf kehribara dönüşmüş, dünya anlatılmaz bir güzelliğe bürünmüştür.”

Rabbimizin bu rüyada vermiş olduğu mesajı kısaca yorumlarsak: bu zengin beyefendi, maddi olanakları ile belki de istediği her şeye sahip olabilecek konumdadır ama yine de bir şeylerin eksikliğini hisseder. Rüyanın hazırlık bölümü sayılabilecek ilk sahnesinde bir şok etkisi yaşanır ve maddiyata önem veren bu kişiye, adeta bir “elma şekeri” sunulur. Fakat bu elma şekeri gerçekte olduğundan çok daha güzel ve gizemlidir. Bu ilk “yem” atıldıktan sonra, ikinci sahnede, tezgahın alt bölümünün fark

⁴⁰ Yaran, a.g.e., s.105

edilmesiyle, görünen dünyanın ötesinde bir başka gerçek olduğu sembolik olarak vurgulanır. Tüm bu şaşırtıcı gelişmelerin ardından muzipçe göz kırpan Can'ımız, "hadi gel, seni biraz daha şaşırtayım" der ve dağ taş tüm dünyayı kehribar haline getiriverir. Elindeki çocuk başı büyüklüğündeki kehribardan bu denli etkilenen bir kişinin halini düşünebiliyor musunuz? İşte rüyada,"felah/yarıp geçme" dediğimiz olay budur. Görünenin ardındaki hakikatin meydana çıkması, perdelerin kalkması... Rüyada bu dünyayı, malını mülkünü terk et mesajı verilmiyor ama "Senin dünyanın sadece maddiyattan ibaret değil, ötesi de var" deniliyor.⁴¹

Bir teslimiyet yolu olan tasavvufta müridin şeyhine teslimiyeti esastır. Şeyh, müridinin maneviyat kabiliyetini bilen ve ondaki manevi tekâmülün en doğru zamanda ve en doğru şekilde ortaya çıkmasını sağlamakla görevlidir. Müridini yönlendirmede ise rüyalar en büyük yardımcısıdır. Mürid rüyalarını şeyhine anlatır. Şeyh de müridi rüyaları doğrultusunda yönlendirerek, bu manevi yolculukta nerede durması, nerede hızlanması gerektiğini ona bildirir. Bu sebeple tasavvufi gruplarda dini tecrübenin seyri rüyalar ile sıkıca irtibatlıdır.

1970 yılında Nakşibendiyye tarikatı ile tanışan psikolog Llewellyn Vaughan-Lee, çalışmalarında geleneksel psikoloji ve tasavvufun biçimlendirdiği sembolizm eşliğinde rüya çözümlemeleri yapmıştır. Aşağıda vereceğimiz rüya örnekleri tasavvufi bir yolculuk içinde bulunan insanların manevi yolculuklarına ışık tutan rüyaları örneklemektedir:

"Bir kitap okuyordum fakat odamın ışığı git gide azalıyordu. Işığı kitabın daha da yakınına getirdim, fakat kararına devam etti ve biraz sonra ışık tamamen söndü. Kapı açıldı ve beyaz saçlı ihtiyar bir kadın görüldü. Bana gelmemi işaret etti ve ben de onu alt kata doğru takip ettim. Alt kattaki oda ıslı ıslıldı ve odanın içinde büyümekte olan harika ağaçlar vardı."

Bir kitap okumak rüyayı gören kişinin bu dünyaya ait koşullandırılmış aklını gösterir. Bu durum ışık tamamen sönene kadar yavaş yavaş zorlaşır. Sonra bu karanlığın boşluğu içerisinde yaşlı bir bilge kadının görünmesi, kişinin içsel doğrularını, manevi aklı simgeler. Bizler "bilinmeyen" noktasına, boş bir karanlığa ulaşmakla yükümlüyüz. Derin bilgilerimizi anlamadan önce, bizi ulaşılacak yere asla

⁴¹ Mustafa Merter, **Dokuz Yüz Katlı İnsan**, Kaknüs Yay.,2008 İstanbul, s.343-344

ulaştırmayacak olan dış dñnyanın bilgeliğini terk etmemiz gerekir. Kendi özüümüze geri dönmek için önce elimizdeki kitabı bir kenara bırakmalıyızdır.

Bu rüyanın da dokunaklı bir şekilde tasvir ettiği gibi, bu yolun yolcusu olan kişi aktif olarak hiçbir şeyden vazgeçmez, aksine vazgeçirilir, uzaklaştırılır. Işık bilinçli davranışlara işaret eder. İhtiyar kadının izlediği yol, dış dñnyaya ait bilgeliği yavaş yavaş karartmış ve söndürmüştür. Yaşlı bilge kadın rüya sahibini, hem içindeki en derin bilgeliğe ve hem de onu bilgeliğe götürecek olan yola rehberdir. Rüyanı gören kişiye işaret ederek onu alt kata çağırması, onu dış dñnyaya ait akıldan uzaklaştırıp, kişinin aslındaki benliğe götürmesini temsil etmektedir. Hayat ağacı ise, kişinin manevi olarak en derinlere açılışıdır.⁴²

Tasavvufi yolun büyük bir vazgeçişi gerektirdiğini ifade eden Vaughan-Lee, herşeyden ve hatta kendimizden, aklımızın bir hiç kabul ettiği şeyler uğruna vazgeçmenin herkesin muvaffak olabileceği bir alan olmadığını ifade eder. Aşağıdaki rüya örnekleri bunu açıklar niteliktedir.

“Bir üstad, tam önümde ayakta duruyor ve “Saçlarını böyle geriye taramalı ve beyaz kaşmir süveter giymelisin” diyordu. Fakat ben: “Hayır, ben ötelere ötesini istiyorum” diye cevap verdim. Sonra üstad büyüdü, büyüdü ve anormal bir boyuta ulaştı. Kocaman ve tehdit edici görñntüsüyle: “Gerçekten istediğin bu mu?” Diye sordu. Ben de: “Evet” dedim. Ve sonra üstad biraz küçüldü ve “Aslında bu çok zor olmayacak” dedi.”

Bu rüyadaki kişi hayatı boyunca çok sıkıntı çekmiş ve onun manevi huzursuzluğu daha yıllar önce zaten onu dñnyadan koparmıştı. Ne istediğini bildiği noktaya getirildi ve bedelini ödemek için hazırlandı ki bu bedel onun en derin korkularıyla ve kendi içsel acısıyla yüzleşmesi idi.⁴³

“Etrafımda bir daire dönüyordu, bende onunla dönüyor ve ondan ayrılamıyordum. Merkezden savrulan güç boynumu kıracak kuvvetteydi, ben ise boynumu gergin tuttum. Bana fırsatı kaçırdığım söylendi.”

⁴² Llewellyn Vaughan Lee, *Çağrı ve Yankı*, İnsan Yay. 2002,s.23-24

⁴³ Lee.a.g.e.,s.44

Bu rüyayı gören kişi henüz bedellerin en büyüğünü –kendi canını- ödemek için hazır değildir. Başka fırsatlar da gelecektir elbet; fakat kendisini feda etmeyi öğrenmeli, kendisine, kendisinden geçmesi için izin verilmelidir.⁴⁴

İslam’da rüyada, Allah’ın alamet, işaret ve tezahürlerini doğrudan algılamanın zirve noktası hiç şüphesiz ki Hz. Muhammed’i rüyada görmektir. Zira Hz. Muhammed şu hadis-i şerifinde bildirdiği üzere şeytanın kendi suretine asla giremeyeceğini bildirerek kendisini rüyada gören kişinin gerçek bir dini tecrübe yaşayacağını da haberini veriyor.

“Beni rüyada gören (hakkıyla görmüş demektir), uyanırken de (ahrette de) öylece görecektir yahut sanki beni uyanırken görmüş gibidir; zira şeytan benim suretime giremez.”⁴⁵

Psikolog Michaela Mihriban Özelsel girdiği tasavvuf yolculuğunda halvet deneyimini yaşamış ve halvetinin otuzuncu gününde şu rüyayı görmüştür:

“Sabahın erken saatlerinde, birkaç kez aynı rüyayı görüyorum. Bu ilginç bir rüya, duymakla veya işitmekle bağlantılı değil. Arkaya baktığımda ne tarz bir algılayış olduğunu merak ediyorum. İçeriği çok açık: Yaşlı bir adam bana vücudumun her hücrelerini aydınlatacak bazı uygulamalar gösteriyor, bunlar her hücremin içinde küçük birer alev oluşturuyor ve ışıkla birlikte arınma hissi oluşuyor. Yaşlı adam konuşmadan “yağ” diyor ve ekliyor “öyle duru, öyle parlak ki neredeyse ateş değmeden de ışık verecek.”

Uyanıyorum ve bu rüyayı üst üste birkaç kez görmüş olduğuma, ses veya görüntü içermediğine hayret ediyorum. Rüya görmenin ne kadar değişik bir yolu!

Bir sonraki rüyaya sürükleniyorum. Birisi önceki rüyayı bana açıklıyor: “Bu yaşlı adam Hz. Muhammed (s.a.v.). Onun ışığı diğer bütün ışıkları yakar. Bu yüzden vücudun titriyor.” Bu defa da ezanla uyanıyorum.”⁴⁶

⁴⁴ Lee, a.g.e., s.45

⁴⁵ Buhari, İlm38; Ta’bir 10; Müslim, Ru’ya 11.

⁴⁶ Michaela Mihriban Özelsel, **Halvette 40 Gün** Kaknüs Yay., 2002 İstanbul, s.100

B. RÜYA

“Rüya, insan deneyiminin tamamı boyunca bütünüyle iç içe geçmiştir, bunun anlamı, rüyaların araştırılması sonuçta insan hayatının kendisinin araştırılmasıdır.”
Kelly Bulkeley

Araştırmamızda rüya olgusunu dini, kültürel ve bilimsel açıdan genel hatlarıyla ele almadan önce kavramsal çerçevesini ortaya koyalım:

1. Rüya Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Arapça sözlüklerde “rü’yet” kökünden türemiş mastar isim olarak bulunan⁴⁷ “rüya” kelimesi; Türkçe sözlüklerde, uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütünü, görülen hayaller dizisi,⁴⁸ düş ve gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal, umut⁴⁹ olarak karşılığını bulur. Kelimenin aslı Divân-ı Lûgat-it Türk ve Kudadgu Bilig’de “tüş” olarak geçer.⁵⁰

Arapça’da rüya ile aynı anlamda kullanılan “hulm” kelimesi ile rüya kelimesi arasında içerik ve insanda bıraktığı his bakımından farklılık vardır. Şöyle ki: rüya muhteviyatında olumlu, güzel ve hayırlı şeyleri barındırırken, hulm ise korkutucu, elem veren unsurları barındırır.⁵¹ Ayrıca hulm, kaynağı itibarıyla rahmani olmaktan uzak, insan kaynaklı rüyalar için kullanılır.⁵²

Fransızca’da rüya kelimesinin karşılığı olarak “rêve”⁵³ kelimesi kullanılırken, düş kelimesinin karşılığı olarak ise “fantasme” kullanılır ve anlam olarak “gerçeklikten uzak, hayali” manalarını ihtiva eder.⁵⁴

⁴⁷ İsmail Sıhah Cevheri Tâcu'l-Luğa ve Sıhahu'l-Arabiyye, Kâhire 1982, VI/234; Isfehâni, Müfredât s. 304; İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, XIV/297

⁴⁸ İhan, Ayverdi **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.3, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2011

⁴⁹ İbrahim Parlatur ve diğerleri, **TDK Sözlüğü**, C. 2, TTK Yayınları, Ankara, 1998,s.1872

⁵⁰ Hasan Avni Yüksel, **Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya**, MEB Yayınları, İstanbul, 1996, s. 11.

⁵¹ Şaban Karasakal ,Kur’an’da Rüya ve Hulm Yakınanlamlılarının Farkları, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 10, Sayı 3, 2010, s. 169-170.

⁵² Jhon L.Esposito, **Oxford İslam Sözlüğü**, Çeviren Nurullah Koltaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013, s.299

⁵³ , Tahsin Saraç **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**, Adam Yay.,İstanbul, 2003, s.1233

⁵⁴ Saraç, **a.g.e.** , Adam Yay.,İstanbul, 2003,s.588

Latince rüya kelimesinin karşılığı olarak kullanılan “somnia” kelimesi ise Neoplatonist Filozof Macrobius’a göre allegorik yani, yorumlama gerektiren bir takım sembollerini ihtiva eden rüyalar için kullanılır.⁵⁵

Tarihsel arka planını göz önünde bulundurmak gerekliliğine binaen mitolojik anlamına baktığımızda, rüyanın tanrısal iradeyi bildirmesi için bir insanın yanına Zeus tarafından haberci olarak gönderilmiş küçük cin olarak ifade edildiğini görüyoruz.⁵⁶

Felsefede ise rüya, uyku sırasında oluşan bilinç ve iradeden bağımsız ruhsal hayaller olarak tanımlanır.⁵⁷

Rüyanın psikolojide ve tıptaki tanımları ise şöyledir:

*“Rüya hızlı göz hareketleri (REM: “rapid eye movement”), uyanıklıktakine benzer beyin dalgaları ve fizyolojik etkinlikte artmayla ortaya çıkan ve REM uykusu olarak adlandırılan dönemde görülür. REM uykusu, uyku sürecinde yaklaşık doksan dakikada bir ortaya çıkar. Uzunluğu on dakikadan başlar, giderek artar. On yaşından altmışlı yaşların ortasına değin, insanda uykuda geçen zamanın yaklaşık dörtte birini REM dönemi oluşturur. Bu süre çeşitli ilaçların alınmasına, ya da uyuyanın REM sırasında uyandırılmasına bağlı olarak, geçici olarak kısalsa da, kişi fırsat buldukça REM uykusu oranını, buna bağlı olarak gördüğü rüya sayısını artırır”.*⁵⁸

*“Uyku esnasında ortaya çıkan ve birbirleriyle bağıntılı ya da bağıntısız olarak algılanan görüntüler bütünüdür.”*⁵⁹

*“Rüya, REM uykusu esnasında, ancak diğer zamanlarda da gözlenen öykümsü imajlar, hisler, algular dizisi. Ya da uyku sırasındaki zihinsel etkinlikler; uykuda kurulan hayaller, bilinçdışının uyku sırasındaki sembolik dışavurumları vs”.*⁶⁰

“Göze görünen hayallerin takibi için gözün yaptığı hızlı hareketleri belirten elektro ensefalografik dalgaların yazılmasıyla, nerofizyolojinin modern teknikleri dış faaliyetinin incelenmesine tatbik edilmiştir. Rüyalar 10-15 dakikalık sürelerle aşağı

⁵⁵ Susan Parman, **Rüya ve Kültür, Batı Entelektüel Geleneğinin Antropolojik İncelemesi**, Çeviren Kemal Başlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 58

⁵⁶ Meydan Larousse, **Rüya Maddesi**, Meydan Yay., İstanbul, 1988,C.10, s.783

⁵⁷ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 276.

⁵⁸ Ana Britannica, **Rüya Maddesi**, Ana Yay., İstanbul, 1990,C.18, s.558

⁵⁹ O.A., Gürün **Psikoloji Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991, s.129-130

⁶⁰ Selçuk Budak, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 2009, s.622

yukarı beş altı defa uykunun “aykırı” evrelerinde (hafif uyku) meydana gelir görünmektedir.”⁶¹

2. Farklı Dinlerde Rüya

Rüya kelimesinin etimolojik kökenine ve kavramsal çerçevesine değindikten sonra gerek insanlık tarihindeki serencamına kısa bir bakış atmak adına gerekse dini tecrübeye kaynaklık etmesi bakımından Dinler Tarihindeki yerine temas etmek, bağlam açısından anlamlı olacaktır.

Farklı dinlerde rüyalar söz konusu olduğunda özelde ilahi dinlerin peygamberlerinin görmüş olduğu rüyalar ehemmiyet arzeder. Zira rüyayı değerli kılan, ona dini bir meşruiyet zemini kazandıran unsur, peygamberlerin rüya yoluyla vahiy alması, rüyanın ümmetlerinin ve kendi hayatlarının kaderi üzerinde belirleyici bir rol oynamış olmasıdır.

Peygamber rüyalarının varlığı, çağlar boyunca geçmişte olduğu ve gelecekte devam edeceği üzere insanlığı rüyaları araştırmaya sevk edecektir.⁶²

2.1. Yahudilikte Rüya

Hiç şüphe yok ki Yahudilik’te rüya dendiği zaman Yahudilerin kutsal kitabı Tanah’ta geniş yer bulan, Kur’an-ı Kerim’de de ayrıntılı bir şekilde yer alan⁶³ Hz.Yusuf’un gördüğü rüya ve başına gelenler, onun rüya tabirciliğindeki yeteneği ve bu sayede zindandan çıkarılması ve devamında gelişen olaylar rüyanın aktif bir rol oynadığı en meşhur ayetlerdir. Kur’an’da Yusuf kıssasında yer alan bu olaylar, bütün semavi dinlerdeki rüya yorumunu etkilemiştir.

Tanah’ı incelediğimizde Abram⁶⁴, Yakup⁶⁵, Yusuf⁶⁶ başta olmak üzere peygamberlere gönderilen mesajların rüyalar vasıtasıyla geldiğini görüyoruz. Böylece

⁶¹ Meydan Larousse, **Rüya Maddesi**, Meydan Yay., İstanbul, 1988,C.10, s.783

⁶² Abdu’l Hakim El- Afifi, **Bilimsel ve Dini Açıdan Rüyalar ve Kabuslar**, Rağbet Yay., İstanbul,2011,s.127

⁶³ Yusuf Süresi,

⁶⁴ Tekvin, 15-16. Baplar

⁶⁵ Tekvin, 28:13-15

⁶⁶ Tekvin, 41:40

Yahudilikte vahyin iniş şekillerinden biri olarak rüya, ilahi bilgiyi edinmenin meşru yollarından biri olarak kendisine geniş yer bulur.⁶⁷

“Eğer aranızda bir peygamber varsa, ben Rab, rüyette kendimi ona bildireceğim, rüyada onunla söyleyeceğim.”(12/6)

Peygamberler rüya yorum kabiliyeti kendilerine tanrı tarafından bahşedilmiş olup, bu yolla onlar geleceğe dair bilgi edinebilme yetisine sahip özel kişilerdir.⁶⁸

Bununla birlikte kutsal kitapta rüyanın suiistimale müsait yapısına dikkat çekildiğini ve bu yolla sahte peygamberlere karşı muhatapların uyarıldığını görüyoruz.

"Aranızdan bir peygamber ya da düş gören biri çıkarsa, bir belirtiyi ya da şaşılmalı bir olayı önceden bildirirse," (Tesniye 13/1)

“Bilmediğiniz başka ilahlara yönelip tapınalım derse, söz ettiği belirti, şaşılmalı olay gerçekleşse bile,”(Tesniye 13/2)

“O peygamberi ya da düş göreni dinlememelisiniz. Tanrınız RAB kendisini bütün yüreğinizle, bütün canınızla sevip sevmediğinizi anlamak için sizi sınamaktadır.”(Tesniye13/3)

Bununla birlikte Tanah ve Talmud’da geçen rüya ile alakalı ayetler, devam eden tarihi süreç içerisinde Yahudilerde rüya tabirciliğine dair esaslı bir literatürün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü rüyalar “tanrı ile kulun buluştuğu özel bir mekân” olarak yoruma muhtaçtır. Birkaç örnek vermek gerekirse:

"Düş gördük ama yorumlayacak kimse yok" dediler. Yusuf, "Yorum Tanrı'ya özgü değil mi?" dedi, "Lütfen düşüünüzü bana anlatın." (Tekvin 40/8)

“Her ne kadar yüzümü İsrail’den gizlediysem de, onunla rüyalar vasıtasıyla iletişim kurmak isterim.” (Hagiga, 5)

“Tanrıya götürmeyen bir rüya gerçek rüya değildir.”(Tesniye, 13/2; Yeremya, 23/28)

⁶⁷ Ömer Faruk Harman, ,Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler’, **İslam Tetkikleri Dergisi**, C. IX, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1995, s.137

⁶⁸ Tekvin, 41/28, Daniel, 1/7, I. Samuel, 28/6, 25.

Talmud’da geçen Haham Chisda’nın “*Yorumlanmamış rüya okunmamış mektup gibidir.*” ifadesi de Yahudi kültüründe rüya yorumuna verilen değeri gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Rüya yorumuna ehemmiyet katan ve rüya yorumunun hakikate bakan yönünün altını çizen ayet ise Tevrat’ın Tekvin bölümünde geçen Firavun’a baş sâkînin Hz. Yusuf’tan bahsederken kullandığı ifadedir:

“Her şey onun yorumladığı gibi çıktı: Ben görevime döndüm. Fırıncı başıysa asıldı.”(Tekvin 41/13)

Bu ayet ile rüyanın yapılan yoruma göre tahakkuk edeceği inancı yerleşmiş ve rüya yorumculuğu ciddiyet kazanmıştır.

Yahudi rüya geleneğinde rüya yaklaşımları; yalnızca peygamberlerin ilahi mesajları ihtiva eden rüyalar görebileceği düşüncesi ile bunun aksini iddia eden yani, peygamberler haricindeki insanların da bu tarz rüyalar görebileceği düşüncesi olmak üzere, bu iki düşünce etrafında şekillenmiştir. Maimonides, karmaşık hayallerden oluşan peygamberler dışındaki insanların gördüğü rüyalarının herhangi bir yenilik ihtiva etmediğini, ama peygamberlerin gördüğü rüyaların ise ilahi kaynaklı olması ve bir takım yenilikleri barındırması nedeniyle dikkate değer olduğunu ifade eder.⁶⁹ Zira Maimonides’e göre peygamberler dışındaki insanların rüyaları uyku sırasında ortaya çıkan hayal gücünden etkilenirler⁷⁰. Tanrının kulları ile irtibatını vahiy, ilham ve rüya ile devam ettirdiğini, dolayısıyla rüyanın nihâî amacının tanrı ile kul arasındaki irtibatı sağlamak olduğunu ifade eden Solomon Almoli ise her insanın ilahî kaynaklı rüyalar görebileceğini söyler.⁷¹

2.2. Hristiyanlıkta Rüya

Pagan ve Yahudi kökenli âlimlerin rüya konusundaki eski inançlarını, hristyanlığı kabul etmeleri ile yeni dinlerine taşımaları ve hristyanlığın, yayılmış olduğu Roma ve Bizans kültürünün baskın olduğu coğrafyadaki rüyaya dair inanç ve uygulamalarla etkileşime girmesi gibi faktörler Hristiyanlığın rüyaya bakışını büyük

⁶⁹ Abraham Arzi, „In Medieval Thought, *Encyclopedia Judaica*, VI, Edt. Fred Skolnik, Keter Publishing House, Jerusalem, 2007, p. 8, 9.

⁷⁰ Eric Fromm, *Rüyalar, Masallar, Mitler*, Çev.: Aydın Arıtan, Kaan Ökten, Say Yay., İstanbul, 2015, s.135

⁷¹ Joel Covits, *Visions in the Night: Jungian and Ancient Dream Interpretation*, Inner City Books, Canada, 2000, p. 13.

ölçüde etkilemiştir.⁷² İncil’de rüya anlamında kullanılan yaklaşık on iki farklı kavram mevcuttur.⁷³ Aynı zamanda İncil’de pek çok rüya anlatımı mevcuttur. Bunlara örnek olarak Hz. İsa’nın doğumu öncesi annesinin nişanlısı olan Yusuf’un gördüğü rüya⁷⁴, Kral Hirodes’in, yeni doğduğunda Hz. İsa’yı bulup getirmeleri için görevlendirdikleri kâhinlerin rüyası⁷⁵, Hz. İsa’yı saklamak için Yusuf’u Mısır’a gitmeleri yönünde uyarıcı rüyası⁷⁶ bunlardan sadece bir kaçını oluşturmaktadır.

Hristiyanlıkta rüya Allah’ın varlığının delillerinden biri olarak kabul edilmiş, mucize ve rüyanın Allah tarafından kendi varlığını insanlara bildirmek için gönderildiği ileri sürülmüştür.

Romalı Neoplatonist filozof Macrobius (M.S. 360- 422) rüyaları şöyle tasnif eder:

- Visium: Yarı uyku esnasında görülen ve vehimlerden oluşan rüyalardır.
- İnsomnium: Bedensel ve zihinsel sıkıntılara bağlı olarak ortaya çıkan rüyalardır. Ona göre, bu iki grup rüya dikkate alınmamalıdır.
- Visio: Bir bilge, anne-baba, din adamı veya Tanrı olabilecekleri rüya görene bildirir, önerilerde bulunur ve bu rüya aynen gerçekleşir.
- Somnium: Allegorik içerikli yorum gerektiren rüya-lardır. Bunlar da kendi içinde beşe ayrılır.
 1. Kişinin kendisiyle ilgili olanlar.
 2. Kişinin bir başkası hakkında gördüğü rüyalar
 3. Kişinin çevresiyle ilgili gördüğü rüyalar.
 4. Yaşadığı toplumu ilgilendiren rüyalar.
 5. Evrensel rüyalar.⁷⁷

⁷² Özer Çetin, **Rüya Olgusu ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma**, Emin Yay. Bursa, 2013, s.54

⁷³ İlyas Çelebi, *Rüya Maddesi, DİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 306-308.

⁷⁴ Matta, 1/20,21

⁷⁵ Matta, 2/12

⁷⁶ Matta, 2/13

⁷⁷ Parman, **a.g.e.**, s.58

2.3. İslam'da Rüya

İslam'da rüya gerek vahyin geliş yollarından biri olarak, gerek Kur'an'ın geçmiş peygamberlerin rüyalarına ve yer yer İslam peygamberinin rüyalarına değinmesi hasebiyle muhkem bir konuma sahiptir.

Hadislerde nakledilenlerden yola çıkarak Hz. Muhammed'in kendi rüyaları ile, ashabin rüyalarını gelip Hz. Muhammed'in yorumuna sunması gibi vesilelerle de Müslümanları irşad etmede rüyaları sık sık kullandığını görüyoruz. Bu da rüyanın asr-ı saadette bireyi ve toplumu dönüştürmede fonksiyonel olarak cari olduğunu gösterir.

İslam'daki rüya anlayışının bireyi dönüştürmede duygusal ve davranışsal düzeyde değişim meydana getirmesinde, İslam coğrafyasının kadim kültürlerin etkisinde kalmasından ziyade gücünü Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in uygulamalarından alan bir temeli mevcuttur.

Bu temeli kavramak, beş duyu organının devre dışı kaldığı, somut gerçekliğin ortadan kalktığı bir varlık alanı olan rüyanın, Müslüman bireyin sosyal ve dini hayatındaki etki gücünü fark etmek ve rüyanın Müslüman bireyin değerler dünyasındaki yerini ve dönüştürücü gücünü tespit etmek adına önem arzeder.

Örnekleminizin de Müslümanlardan oluşuyor olması ve İslam'da rüya mefhumunun kapsamının anlaşılmasının çalışmamızı daha anlaşılır kılacağından hareketle bu başlığı "Kur'an'da Rüya", "Hadislerde Rüya" , "İslam Düşünürlerinin Rüya Görüşleri" ve "Tasavvuf Geleneğinde Rüya" alt başlıkları ile desteklemeyi uygun gördük.

2.3.1. Kur'an'da Rüya

Kur'an'da "rüya" kelimesi dışında rüya anlamında kullanılan üç farklı kelime mevcuttur. Bunlar: menâm, büşrâ ve hulm kelimeleridir. Rüya, altı kez, menâm rüya anlamında iki kez, iyi haber anlamına gelen büşrâ, bir kez, hulm ise karışık rüyalar anlamına gelen adğâsü ahlâm tamlaması içinde iki kez rüya anlamında Kur'an'da geçmiştir.⁷⁸

Kur'an'da geçen rüya ayetlerine bakacak olursak; ilk olarak Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlunu kurban etmesinin emredildiği rüyayı konu alan ayetler gelir:

⁷⁸ Karasakal, a.g.m., *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, Sayı 3, 2010, s.174

“Çocuk babasıyla iş yapacak çağa (babasının amacını kavrayacak yaşa) gelince babası, ona, “Yavrucuğum! Rüyamda seni kurban ettiğimi görüyorum, bir düşün, ne dersin bu işe? Dedi. Çocuk da, “Babacığım! Sen sana emrolunanı yap, İnşallah benim sabırlı biri olduğumu göreceksin” dedi.””⁷⁹

“Sen rüyanın gereğini yerine getirdin. (Artık oğlunu kurban etmene gerek yok.) Biz emrimizin gereğini samimiyetle yerine getirenleri işte böyle ödüllendiririz.”⁸⁰

Sâffât suresinde geçen bu ayetlerde vahyin geliş yollarından biri olarak rüya kendini açıkça göstermektedir. Ayrıca Hz. İbrahim’in başına gelen bu hadisenin kendisinden çok uzun bir müddet sonrasında zuhur eden İslam dinindeki kurban ibadetine kaynaklık etmesi çok manidardır.⁸¹ Zira Hz. Muhammed kurbanı Hz. İbrahim’in sünneti olarak değerlendirip bunu yerine getirmiş ve ümmetin zenginlerini de kurban kesmeye teşvik etmiştir.⁸²

Yusuf sûresinde geçen ayet-i kerimeler, başlı başına rüya ve yorumuna dair rahmanî bir kültürün varlığından bizi haberdar eder. Nitekim Hz. Yusuf (a.s.) Allah tarafından rüya yorum kabiliyeti kendisine verilmiş bir peygamber olarak bu kültürün uygulayıcısı konumunda Yusuf kıssasında yer almaktadır.

“Bir zamanlar Yusuf babasına şöyle demişti: “Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızı, güneşi ve ayı gördüm; gördüm ki, onlar önümde saygıyla eğiliyorlardı..””⁸³

“Babası dedi ki: “Canım oğlum! Bu rüyayı kardeşlerine sakın anlatayım deme! Olur ki kıskançlık edip sana bir tuzak kurmak isterler. Çünkü (kıskançlık duygularını fısıldayan) şeytan, insanın apaçık bir düşmanıdır.””⁸⁴

“Anlıyorum ki, Rabbin seni seçip peygamber yapacak, sana rüyaları yorumlamayı ve olayları değerlendirmeyi öğretecektir. Daha önce ataların İbrahim ve İshak’a peygamberlik verdiği gibi, sana ve Yakub’un soyuna da peygamberlik verecektir. Hiç şüphe yok ki, Rabbin Alîm’dir; kardeşlerinin sana neler yapacaklarını

⁷⁹ Saffat, 37/102,

⁸⁰ Saffat 37/105

⁸¹ Ali Seyyar- Hidayet Aydar, **Günümüze Işık Tutan Peygamber ve Sahabe Rüyaları** Nesil Yay. İstanbul,2015, s.41

⁸² Buharî, Kitabu’l- Edâhî, 7; Muslim, Kitâbu’l-Edâhî,3.

⁸³ Yusuf, 12/4

⁸⁴ Yusuf, 12/5

bilmektedir, Hakîm'dir; her şeyi yerli yerince ve hikmetine uygun olarak gerçekleştirir.”⁸⁵

“Yusuf”la birlikte zindana iki genç daha atılmıştı. Bu gençlerden biri Yusuf’a, “Ben rüyamda kendimi şaraplık üzüm sıkarken gördüm.” Öteki de “Ben de bir düş gördüm: Başımda ekme taşıyordum, kuşlar da bu ekmekten yiyorlardı. Bize rüyalarımızın yorumunu yapar mısın? Çünkü biz seni iyi ve yararlı işler yapanlardan görüyoruz.” Dediler.”⁸⁶

“Yusuf cevaben dedi ki: “Size verilecek günlük azığınız henüz önünüze gelmeden rüyanızı yorumlayacağım. Bilin ki bunlar bana Rabbimin öğrettiği hususlardandır. Çünkü ben Allah’a inanmayan ve ahret gününü inkâr eden toplumun dinini terk ettim.”⁸⁷

“Zindan arkadaşlarım!(Rüyalarınızın yorumuna gelince): Biriniz hapisten kurtulup efendisi Firavun’a (eskiden olduğu gibi) içki sunmaya devam edecek. Diğeriniz ise asılacak, başının etini kuşlar yiyecek. İşte yorumunu istediğiniz rüyalarınız bu şekilde gerçekleşecektir.”⁸⁸

“Firavun: Rüyamda yedi semiz ineği yiyen yedi zayıf inek ve yedi yeşil başakla yedi kuru başak görüyorum. Ey efendiler, eğer rüya tabir ediyorsanız, bana rüyamı yorumlayın.” dedi⁸⁹.

“Dediler ki: “Bunlar karmakarışık rüyalardır. Biz ise böyle rüyaların tabirini bilmiyoruz.”⁹⁰

“(Saki zindana varınca) “Yusuf! Ey doğru sözlü kişi! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesini ve yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki insanların yanına cevapla dönerim, onlar da böylece senin değerini bilirler” dedi.⁹¹

⁸⁵ Yusuf, 12/6

⁸⁶ Yusuf, 12/36

⁸⁷ Yusuf, 12/37

⁸⁸ Yusuf, 12/41

⁸⁹ Yusuf, 12/43

⁹⁰ Yusuf, 12/44

⁹¹ Yusuf, 12/46

“Yusuf: Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.” dedi.⁹²

“Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç diğerlerini bitirecek.”⁹³

“,Sonra bunun ardından yağmura kavuşan bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup meyve suları) sıra ve yağ sıkacaklar.”⁹⁴

“Yusuf, anasını ve babasını tahta çıkarıp yanına oturttu. Hepsi Yusuf’un huzurunda saygı ile eğildiler. Bu manzara karşısında Yusuf şöyle bir konuşma yaptı: “Babacığım, işte daha önce gördüğüm rüyanın yorumu budur. Rabbim o rüyayı şimdi gerçekleştirmiş oldu ve bana pek çok ihsanda bulundu. O beni zindandan çıkardı. Şeytan kardeşlerimle aramıza fitne ve kıskançlık soktuktan (ve çok şükür o da bitikten) sonra Allah sizi çölden buraya getirdi. Rabbim lütfkârdır; olmasını dilediği şeyi aklın ermeyeceği yollarla işte böyle gerçekleştirir. Çünkü O Alîm’dir; dilediği şeyi gerçekleştirecek yolları çok iyi bilir, Hakîmdir; yaptığı bütün işlerde bir hikmet vardır.”⁹⁵

Yusuf sûresinden hareketle rüya ve yorumuna dair edindiğimiz bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

- Rüyalar sembolik bir dile sahiptir. (Yusuf 12/4)
- Rüyalar herkese anlatılmamalıdır. (Yusuf 12/5)
- Rüyalar gelecekte vuku bulacak bir hadisenin habercisi niteliğinde olabilir. (Yusuf 12/6, 12/100)
- Rüya yorumcusunda bulunması gereken başat özellikler, iyi ve yararlı işler yapıyor olmak (Yusuf 12/36), batıldan yüz çevirip Hakk’a yönelmiş olmak, Allah’a ve ahiret gününe inananmış olmaktır. (Yusuf 12/37)

⁹² Yusuf, 12/47

⁹³ Yusuf, 12/48

⁹⁴ Yusuf, 12/49

⁹⁵ Yusuf, 12/100

• Kişilerin meslekleri ve içinde yaşadıkları coğrafya, rüya yorumunda belirleyicidir. (Yusuf 12 /41, 47, 48, 49)

• İnançsız olmak sâdik rüya görmeye mani değildir. (Yusuf 12/43)⁹⁶

Hız. Muhammed'in Ku'an-ı Kerim'de geçen rüyalarına baktığımızda ise hem imtihan vesilesi hem de psikolojik destek ve müjde olarak rüyaların yer aldığını görüyoruz.

“Ey Peygamber! Hatırla ki Allah, düşmanların sayısını senin gözüne az göstermişti. Eğer onların sayısını (olduğu gibi) çok gösterseydi, yılgınlığa kapılır ve savaşır savaşmama konusunda birbirinizle anlaşmazlığa düşerdiniz. Fakat Allah sizi böyle bir duruma düşmekten kurtardı. Çünkü O, savaştan dolayı insanın içinde oluşan, cesaret, korku, endişe ve sabır duygularını çok iyi bilir.”⁹⁷

“Ey Peygamber! (Sen üzülme!) Vaktiyle Biz sana Rabbinin ilminin bütün insanları kuşattığını (onların içini dışını bildiğini, dolayısıyla ne mucize getirirsen getir inanmayacaklarını) bildirmiştik. Sana gösterdiğimiz rüyayı ve Kur'an'da lanetlenmiş olan o ağacı da insanlar için bir imtihan vesilesi kıldık. Biz, müşrikleri (dünyada ve ahirette karşılaştıkları tehlikeleri anlatarak) uyarıyoruz, fakat bu onları daha da azdırıyor.”⁹⁸

“Andolsun ki Allah, Elçisinin rüyasının gerçek olduğunu ortaya çıkaracaktır. İnşallah (gün gelecek, hepiniz) güven içinde, kiminiz başını tıraş etmiş, kiminiz saçlarını kısaltmış olarak ve hiç korku hissetmeden Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğiniz nice hususları bilir. Dolayısıyla, bunun dışında size yakın zamanda başka bir zafer daha lütfedeceğini bildirmektedir.”⁹⁹

⁹⁶ Özer Çetin, a.g.e., s.62-64

⁹⁷ Enfal, 8/43

⁹⁸ İsrâ, 17/60

⁹⁹ Fetih, 48/27

2.3.2. Hadislerde Rüya

Vahyin Hz. Muhammed'e sadık rüyalar ile geldiđi¹⁰⁰ ve nübüvvetin ilk altı ayının bu şekilde devam ettiği bilinmektedir. Bu altı aylık srenin yirmi üç yıllık nübüvvetin kırk altıda birine tekabül etmesine binaen¹⁰¹ bir hadiste Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur:

“M'min'in sadık rüyası nübüvvetin kırk altıda biridir.”¹⁰²

Bunun haricinde rüyaları Müslümanlar nezdinde önemli kılan ve birçok güvenilir hadis kaynağında yer alan bir hadise göre Hz. Muhammed vahyin kesildiğini ancak mbeştiratın (mjdeleyiciler) devam edeceğini, bunun da Müslümanın gördüğü rüya olduğunu söyler.¹⁰³ Bunu destekler mahiyette Hz. Muhammed'in ölümünden önce sylemişt olduğu Şu hadis de önem arz eder:

“Bundan böyle, hayırlı rüyalardan başka bir vahiy gelmeyecek; adil olan onu görür ya da o (gerçekleŐecek rüya) kendini ona gösterir.”¹⁰⁴

Hz. Muhammed'in rüyaya verdiği öneme değindikten sonra nübüvvet döneminde, rüyalar ile kesinlik kazanmıŐ olup hem kültürde hem de dini uygulamalarda İslam'ın deđiŐmez unsurları haline gelmiş rüya kaynaklı pratiklere yer verelim.

Vacip derecesinde kuvvetli bir sünnet olan¹⁰⁵ ve Müslümanları namaza çağırmak için okunan ezan, Medineli Müslümanlardan Hz. Abdullah bin Zeyd'in görmüş olduğu bir rüya üzerine uygulanmaya başlamıştır. Müslümanların, namaz vakitlerini bildirmek için Yahudilerden ve Hıristiyanlardan farklı bir yol aradıkları bir dönemde, Hz. Abdullah bin Zeyd, rüyasında yaşlı bir adamdan namaz vakitlerini bildirmek üzere bir an satın almak ister. Yaşlı adam ise ona ezanın bugünkü lafızlarını ğretir. O da rüyasında kibleye dönerek bunları yüksek sesle okur. Hz. Abdullah rüyasını Resulllah'a anlatır. O da Şöyle buyurur:

¹⁰⁰ Buhari, Kitabu't-Ta'bir,1.

¹⁰¹ Süleyman Uludağ, TDV İslam Ansiklopedisi **Rüya maddesi**, İsamYay., Ankara, 2008, s.307

¹⁰² Buhari, Kitabu't-Ta'bir, 2,4,26

¹⁰³ Tirmiz, Kitâbu'r-Ru'y, Buhârî, Kitâbu't-Ta'bir,5. İbn Mce; Kitâbu Tbr'r-Ru'y;1. Malik, Kitâbu'r-Ru'y;2-3.

¹⁰⁴ Rüya-i Sadıka hakkında bkz. İbn Sa'd , et-Tabakat el-Kübra, cilt. 3, s.18

¹⁰⁵ Seyyar, **a.g.e.**, s.130

“İnşallah hak rüyadır. Bilal’in sesi seninkinden gütr. Gördüğünü ona öğret. Namaz vaktinde ezanı o okusun”¹⁰⁶

Sonrasında Cuma süresinin 9. Ayetinin nazil olması ile ezan hicrî birinci asırdan itibaren bütün Müslümanları birleştirici bir unsur olarak uygulanmaya gelmektedir.

Kadir süresinde “bin aydan daha hayırlı” bir gece olarak bahsolunan ve Kur’an-ı Kerim’in inmeye başladığı gece olan Kadir gecesinin hangi gece olduğu bilinmemektedir. Resulullah bu gecenin vaktine dair her hangi bir gün belirtmemekle birlikte, bu gecenin hangi gece olduğuna dair sahabelerin gördüğü rüyaları yorumlamıştır.

“Görüyorum ki rüyanız, bu gecenin Ramazan’ın son yedi gününde olduğuna delalet etmektedir. Öyleyse, Kadir gecesini aramak isteyen son yedide arasın.”¹⁰⁷

Resulullah’ın yapmış olduğu bu rüya yorumu Kadir gecesinin tespitinde belirleyici olmuş ve o günden bugüne değin İslam ümmeti nezdinde Ramazan ayının son yedi gecesi ayrı bir önem kazanmıştır.

Rüyanın bir de İslam dininde İslam fihhına taalluk eden bir yönü de vardır ki bu da bize rüyada görülenlerin bedende meydana getirdiği reaksiyonlar açısından uyanıklık halinden hiçbir farkının olmadığını doğrular niteliktedir. İslam fihhında guslü gerektiren durumlar arasında yer alan “ihtilam” rüyada gerçekleşmesine rağmen, kişinin uyandıktan sonra boy abdesti almasını gerektiren bir durumdur.

Hız. Muhammed’in her sabah namazından sonra ashabin rüyalarını tabir ettiğini ve rüya tabirinin onun gündelik yaşamının bir parçasını oluşturduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁸ Görmüş olduğu rüyalar ile gerek Müslümanların yakın geleceğine gerek kendisinden sonra ümmet-i Muhammed’in başına geleceklere dair ashabi müjde veya uyarı niteliğinde bilgilendirdiğini görüyoruz.

“Bir gece rüyamda Ukbe b.Nâfi’in evinde olduğumuzu gördüm. Bize İbn Tâb hurmalarından getirildi. Bunu, dünyada yücelik, ahrette de hayırlı sonuç bizim olacak; dinimiz de kemale erdi ve istikrar buldu diye yorumladım.”¹⁰⁹

¹⁰⁶ İbn Hişam, es-Sire en-Nebeviyye,II/508-509; Ahmed b. Hanbel, Musnedu Ahmed b. Hanbel, Çağrı Yay. İstanbul 1402/1982, IV/42-43

¹⁰⁷ el-Buhârî, Leyletü’l-Kadr 1,13; Müslim, Kitâbu’s-Sıyâm 40

¹⁰⁸ El-Buhârî, Kitâbu’t-Ta’bir, 47, Ebu Davud, İman, 10

¹⁰⁹ Müslim, Kitâbu’r-Ru’yâ, 18.

Hız. Muhammed rüyaları, Allah'tan bir müjde olan sadık rüya, hüzün ve korkudan ibaret olan şeytani rüyalar ve kişinin kendi vehimlerinden kaynaklanan rüyalar olmak üzere üçe ayırır.¹¹⁰

Kur'an'dan ve hadislerden yola çıkarak Müslüman bireyin dünyasında rüyanın dini kökenine temas ettikten sonra Müslümanların kurmuş oldukları medeniyetler boyunca insanlığa hediye etmiş oldukları, çağlarının bütün ilimleri ile mücehhez İslam filozoflarının rüya üzerine serdettikleri görüşlerin kısa bir özetini sunmak çalışmamız adına faydalı olacaktır.

2.3.3. İslam Filozoflarına Göre Rüya

İslam filozofları rüya hakkında ileri sürdükleri görüşlerde Zümer süresi kırk ikinci ayeti esas almışlardır.

“Allah ölmekte olan canları alır, ölmeyenleri de uykularında (bedenlerinden alıp kendilerinden geçirir); sonra ölümüne hükmettiğini yanında tutar, ötekilerini de belli bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz bunda düşününen bir toplum için ibretler vardır.”

İslam filozoflarından ilk olarak Kindi rüya hakkında bir risale kaleme almıştır. Kindi'ye göre sağlıklı normal olan canlının tabi olan duyularını kullanmama hali olan uykuda, bize nesnelere formunu maddi nitelikleriyle veren duyular yerini tasarlama (el-musavvira) gücüne bırakır. Nefsin güçlerinden, nitelik ve niceliğe ait tüm özellikler olmadan bize nesnenin soyut formunu kazandıran tasarlama gücü ile biz rüya görürüz.¹¹¹

Tüm duyularımızın etkisinden âzat olduğumuzda herhangi bir düşünce maddeden soyut olarak zihnimize canlanır. Duyu algıları devre dışı kaldığı halde düşünce maddi nitelikleriyle birlikte rüyada kendini gösterir. Rüya nefsin düşünceyi kullanıp duyuyu devre dışı bırakmasıdır. Düşünceye konu olan her şekil tasarlama gücü sayesinde nefiste bir izlenim bırakır. Duyu algıları devrede olmadığı halde düşünceyi maddi nitelikleriyle bize sunan şey bu tasarlama gücünün nefiste bıraktığı izlenimlerdir.¹¹²

¹¹⁰ Buhârî, Kitâbu't-Ta'bir,26

¹¹¹ Kindi, **Risale fi Mahiyeti'n-Nevm ve'r-Rü'ya** (çev. Mahmut Kaya), Klasik Yayınları, İstanbul, 2002, s.252.

¹¹² Kindi,a.g.e.,s.254

Kindi'nin rüya hakkında dile getirmiş olduğu bu düşünceler tüm İslam filozoflarının rüya hakkındaki düşüncelerini özetler niteliktedir. Özelde Kindi'de gördüğümüz fakat genelde bütün İslam filozoflarının rüya yaklaşımlarının temelinde olan düşünce ise rüyanın yüce evrene uzanmak ve oradan doğrudan veya simgeler vasıtasıyla bir takım hakikatleri temin etmekle alakalı bir olgu olduğudur.¹¹³

İslam filozoflarından Farabi, muhayyile kuvvetinin benzetme ve taklit fonksiyonunun bir ürünü olarak rüyaları açıklar. Hafızadaki saklı imajlar birbirine ekleme veya soyutlama şeklinde uykuda iken taklit edilir. Aynı zamanda bedenin içinde bulunduğu ortamdaki dış uyaranlar da bu taklit faaliyetini etkileyerek rüyanın oluşumuna neden olabilir. Rüyaları adi ve sadık olmak üzere ikiye ayırır. Adi rüyalar günlük hayatın reel yapısına aykırı düşen, alegorik yapı, bir takım sembollerle kendini ifade eden rüyalar. Sadık rüyalar ise faal aklın sebep olduğu ve muhayyilenin de mükemmelliğin son mertebesinde iken kendini gösterdiği rüyalar.¹¹⁴

Dini tecrübeye kaynaklık etmesi bakımından faal aklın sebep olduğu sadık rüyalar çalışmamız açısından önem arz eder. Farabî de “el Medinetü'l Fazıla” adlı eserinde vahyin bir örneği olması bakımından sadık rüyanın önemine dikkat çeker, zira rüya ile vahiy aynı psikolojik mekanizmanın ürünüdür. Sadık rüyayı şöyle açıklar.

“Muhayyile kuvveti Faal akıl tarafından kendisine verilen şeylerin çoğunu, bu şeyleri taklit eden gözle görünür duyusallarla temsil eder. Bu tahayyül edilen şeyler kendi paylarına ortak duyu kuvvetine giderler ve orada tasavvur (irtisam) edilirler. Ortak duyu kuvvetinde onların imgeleri (rusum) ortaya çıkar çıkmaz, görme kuvvetinin kendisi bu imgelerden etkilenir (infial) ve bu imgeler orada tasavvur edilirler. Görme kuvvetinde onların bu tasavvurlarından, gözden çıkan görmeyi görme ışıkları ile birleştiren aydınlık havada onların imgeleri meydana gelir, bu imgeler havada görünür görünmez geriye dönerler ve gözde bulunan görme kuvveti üzerinde etkide bulunurlar. Bu imgeler tekrar ortak duyu ve muhayyile kuvveti üzerinde yansır. Bütün bunlar sürekli oldukları için faal aklın verdiği bu tür şeyler, insan tarafından görülmüş olurlar.”¹¹⁵

¹¹³ Aydın, Hasan, İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları, **OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2007, s. 171

¹¹⁴ Milay Köktürk, Farabi'de Psikoloji, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, s. 58-59

¹¹⁵ Fârâbî, **el-Medinetü'l-Fâzıla**, (çev. Ahmet Arslan) Divan Kitap, İstanbul, 2011, s.218

İslam filozoflarından İbn Sina'ya gelecek olursak, o bazı psikolojik yaşantılarımızı harekete geçiren unsurun hayal gücü olduğunu söyler. Her insanın gayb alemi ile iletişim kurma yeteneği ile dünyaya geldiğini ifade eden İbn Sina, bunun rüyalar vasıtasıyla olduğunu dile getirir. Ancak rüyalar yorumlanmaya muhtaç remizlerle doludur. Bunlar açıklığa kavuşmadıkça gayb alemiyle temas mümkün değildir.¹¹⁶

Rüyalarda faal güç mütehayyile gücüdür. Üç sebeple harekete geçer ve rüya meydana gelir. Birincisi beden yapısındaki eksiklik veya fazlalıktır. Vücutta su gibi bazı maddelerin eksikliği. İkincisi iç idrakin güçlenmesi ve gündüz meşgul olduğumuz konuların gece benzer içeriklerle rüyalarda kendini göstermesi. Üçüncüsü ise metafiziktir. Peygamberlerdeki mütehayyile gücü normal insanlardan çok daha yüksek bir kapasite ile çalışır ve faal akıl ile bağlantıya geçerek vahyi sembollere dönüştürerek aktarır. Normal insanlarda ise bu durum sadık rüya ile mümkün olur.¹¹⁷

Gazali'ye gelince, o rüyalar hakkında mükâşefe ilminin söz sahibi olduğunu belirtmekle birlikte rüyaların insan fitratının ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade eder. İnsan olmanın bir gereği olarak rüyalar, gaybdan haber almanın bir yoludur. Rüyalar ile gaybdan nasıl haber alınır? Bunu ise ayna benzetmesini kullanarak açıklar. Olmuş ve olacakların hepsinin içinde mevcut olduğu Levh-i mahfuz ile kalp birer aynadır. Ancak mahiyetleri açısından farklı birer aynadırlar. Kalp karşiki aynada olan biteni kabul eden bir ayna iken Levh ise bütün varlıkların kendisinde bulunduğu bir aynadır. Kalbin meşgul olduğu şehvi duygular melekût âlemine has olan Levh-i Mahfuz'da mevcut bulunanları görmeye mani bir perdedir. Gazali'nin deyişiyle “*şayet bir rüzgâr eser de o perdeyi kaldırırsa, melekût âleminin esrarıyla bazı şeyler kalpte parlar.*” Bu ise duyuların müdahalesinin mümkün olmadığı uykuda mümkün olabilir.¹¹⁸

İbn Haldun'un meşhur eseri *Mukaddime*'de değindiği üzere rüya;

¹¹⁶ Hökelekli, a.g.e.,s.36, 37

¹¹⁷ Ali Durusoy, **İbn Sina Felsefesinde İnsan ve Alemdeki Yeri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1993, s.106-112

¹¹⁸ Gazâlî, **İhyâ-u ulûmiddin**, çev. Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, 1975 c. 4, s.902

“Ruhani bir şey olup, uykuda iken insani olan ruhun, manalar âlemine dalması sonunda, gaybdan kendisine akseden varlıkların şekil ve suretini bir anda görmesinden ibarettir.”¹¹⁹

Bu açıklamayla onun diğer İslam filozoflarıyla ortak bir görüşe sahip olduğunu görüyoruz. Bunun yanı sıra rüyayı vahyin bir prototipi olarak ele alan İbn Haldun nasıl ki peygamber vahiy aldığı esnada dış dünya ile iletişimini tamamen kesiyor ve böylece ilahi mesajları alabiliyorsa insanın da uyku ile dış dünyadan izole olup ilahi ilhamlara açık bir hale geldiğini ifade eder. Ve bu benzerlikten dolayı Hz. Peygamber rüyanın peygamberliğin kırk altı parçasından biri olduğunu buyurmuştur.

Diğer İslam filozoflarından farklı olarak sadık rüyanın iki önemli alameti olduğunu söyler. Birincisi rüyayı gören kişinin hızlı bir şekilde uyanmasıdır. İkincisi ise rüyayı gören kişinin düşünmeye ve hatırlamaya gerek kalmadan rüyayı zihninde hazır bir şekilde bulmasıdır. Karışık rüyaların ise hatırlanması zamana bağlıdır.¹²⁰

İslam filozoflarından İbn Rüşd, rüyayı çalışmadan kazanılan ilahi idrakler kapsamında kehanet ve nübüvvet ile birlikte ele almıştır.¹²¹ Rüya, kehanet ve nübüvvet sadece sebeplerinin azlığı veya çokluğu bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Fakat mahiyet olarak farklı değillerdir.

İbn Rüşd için de aktif olan mütehayyile gücü rüyaların fail gücüdür. Uyanık iken duyu objeleri, duyuları harekete geçirmekte, daha sonra da ortak duyu mütehayyileyi harekete geçirmekte iken, uykuda ise mütehayyile, ya dış dünyadan ya da hafızadan alarak objenin kopyasını çıkardıktan sonra tersine olarak öncelikle ortak duyuyu harekete geçirmekte, ortak duyu da ilgili duyuyu harekete geçirmektedir. Böylelikle dış dünyada duyu objesi hazır bulunmasa bile, kişinin duyu objelerini varmış gibi idrak etmesi ve onlardan etkilenmesi ile rüya mümkün olmaktadır.¹²²

Aristo fiziğinden istifade eden ancak Aristo'dan çok farklı sonuçlara ulaşan İbn Rüşd'e göre, sadık rüyanın da, vahiyde olduğu gibi kaynağı faal akıldır.

¹¹⁹ İbn Haldun, **Mukaddime**, (çev. Zakir Kadri Ugan), MEB Yay., İstanbul, 1989, cild1, s.251

¹²⁰ İbn Haldun, **a.g.e.**, s.683,684

¹²¹ Atilla Arkan, **İbn Rüşd Psikolojisi**, İz Yay., İstanbul, 2006,s.238-239

¹²² Arkan, **a.g.e.**, s.240-241

2.3.4. Tasavvufta Rüyâ

İslam toplumlarının yaşamış olduğu dini tecrübeler söz konusu olduğunda, mercek altına alınıp, detaylı bir incelemeye tâbî tutulması gereken kurumlar, tasavvufun öğretildiği ve sistemli bir kültürel aktarımın faal olduğu tekke ve tarikatlardır.

Tekke ve tarikatlara baktığımızda ise salikin yaşadığı dini tecrübeyi âdetâ şekillendiren, onun ruhuna, kabiliyetlerine, kapasitesine göre en sağlıklı manevi deneyimi yaşamasını sağlayan şeyhin bu eğitimi uygularken, en çok kullandığı araçlardan birinin rüyâ olduğunu görüyoruz.

Tasavvuf geleneğinde pek çok dervişin maneviyat yolculuğunda attıkları ilk adım bir rüyâ ile olmuştur. İlerleyen dönemlerde hangi mertebede olduklarına dair bilgi edinmekte, yapmış oldukları amellerin ruh ve vicdan aynasındaki yansımalarını görmekte sık sık başvurdukları bir yol olmuştur rüyâ.

Tasavvuf geleneğindeki bu faaliyetin özünün İslam dinince sakıncalı bulunan rüyâ ile amel etme yanlışlığına düşmek yerine, insan denen varlığın doğumdan ölüme kadar yalnız yürüdüğü hayat yolculuğunda onu harekete geçiren manevi dinamikler hakkındaki farkındalığını en üst düzeye çıkarmasının bir tezahürü olarak değerlendirmek bu kültürü anlamada bize yardımcı olacaktır.

Kısaca rüyanın ve beraberinde rüyâ tabirinin tasavvufî sistemlerde nasıl bir işlev üstlendiğini görmek rüyâ yoluyla gerçekleşen dini tecrübeler açısından hayati önem arz etmektedir.

Tasavvuf, özü itibariyle “hal” başka bir ifade ile yalnızca sufinin müşahede ettiği ruhi bir tecrübedir.¹²³ Tek bir hakikatin bilincine varmaktır.¹²⁴ Bu bilince varış, tasavvuf tanımlarının ağırlıklı bir kısmına göre “*fakd ve vücud*” kavramlarında kendisini bulan iki durumun gerçekleşmesi ile mümkündür. Fakd, sufinin benliğinden kurtulması, vücud ise Allah’da ya da O’nunla var olmasıdır. Yani müşahhas zatından, sıfat ve fiillerinden fani olup Allah ile baki olmasıdır. Bir başka ifade ile “Allah’a çekilmesidir”.

Tasavvuf geleneği İslam dini üzerine inşa edilmiştir. Kısaca İslam dininin kalbî, ruhî, ahlâkî, bedî ve terbiyevî yönlerini kendine has teknik ve metodlarla işleyerek örnek insan, iyi müslüman, gönül adamı tipini gerçekleştirmek isteyen

¹²³ Afifi, A.g.e., s.17

¹²⁴ Annemarie Shimmel, **Tasavvufun Boyutları**, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2000, s.13

faaliyetin adıdır tasavvuf.¹²⁵Rüyaların tasavvuf geleneğinde önemli bir konuma sahip olup, şeyh ile müridi yönlendirici bir vasfa sahip olmaları da sadık rüyanın İslam geleneğindeki sarsılmaz konumundan ileri gelmektedir

Tasavvuf, bu yola giren kişiyi insan-ı kâmil mertebesine ulaştırmayı hedefleyen sistematik bir eğitim sürecidir. Bu eğitim sürecinde rüyalar işlevsel bir konuma sahiptir. Rüyaların sûfî eğitiminde icrâ ettiği fonksiyonlara geçmeden önce önemli mutasavvıfların rüya hakkındaki düşüncelerine bir göz atalım. Zira bu tanımlamalar rüyanın tasavvuftaki yerini tespit etmek adına yol gösterici olacaktır.

Kübreviye tarikatının kurucusu kabul edilen Necmeddin Kübra uyanıkken bedende hapsedilen ve yorulan ruhun uyuyunca asli vatanına, ledünni ve ilahi kaynağına gittiğini, gayb ve mânâ âlemini tanımanın, ruhlarla mülâkî olmanın verdiği huzurla dinlendiğini söyleyerek daha sonra, ruhun melekût âlemine gidince orasını şehadet âlemindeki misalleriyle gördüğünü belirtip rüya tabir etmenin sırrının da burada olduğunu söyler.¹²⁶

Büyük mutasavvıflardan Kuşeyrî ise rüyayı şöyle tarif eder: “*Rüya kalbe gelen hâtır (manevi hitap) ve muhayyile ile tasavvur edilen bir haldir.*” “*Rüya, insanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yolu ile idrak edilmesinden ibarettir.*” Bu şekilde Kuşeyrî de rüyanın ledünnî vechesine dikkat çekmiştir.¹²⁷

Kendisinden sonra gelen mutasavvıfları büyük ölçüde etkilemiş olan Şeyhü'l-Ekber İbn Arabi ise Tuhfetü's Sefere adlı eserinde rüyanın faydalarını izah ederken rüyanın tasavvuftaki işlevsel yönlerini sıralamıştır:

“Salik kendi durumunu tayin eder, kendi manevi haline vakıf olur. Mesela:

a-Artık eksik, üstünlük derecesini anlar. Şevk durumunu görür.

b-Menzil, makam ve diğer derecesini anlar.

c-Derece kaybını, yüceldiğini, düştüğünü sezer.

ç-Hakkı, batılı sezer.

¹²⁵ Mustafa Kara, **Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar**, Sır Yayıncılık, 2004, s.17

¹²⁶ Necmeddin Kübra, **Tasavvufî Hayat**, (Haz.Mustafa Kara), Dergâh Yay., İstanbul 1980, s.88-90

¹²⁷ Abdülkerim el-Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risalesi**, (haz. Süleyman Uludağ)Dergâh Yay.,İstanbul, 1981,s.574

d-Nefsânî, hayvanî, şeytanî işlere vakıf olur.

e-Duygular yönünden: Duymaya has olan ve kalbe, ruha gelen çeşitlerini de idrak eder.¹²⁸

a. Tasavvufî Açıdan Rüya Çeşitleri

Tasavvuf geleneğinde rüya tasniflerine şu başlıklarda rastlanmaktadır:

Sadık rüyalar-Kâzib rüyalar

Allah'tan olan rüyalar-Şeytandan olan rüyalar

Zarar veren rüyalar-Zarar vermeyen rüyalar

Gerçek rüyalar-Yalancı rüyalar

Enfusî Rüyalar-Âfâkî rüyalar

Bu gruplandırmalar ifade farklılığından öteye gitmemektedir.

Sadık rüya Allah'tan olan rüya veya gerçek rüya dediğimiz Salih rüya da kişi uykuda iken kalbi Allah'ın muayene ve müşahadesi altında bulunur. Bu durum bazen uyanırken de meydana gelebilir. Bu tip rüyalar ehlullah'ın gördüğü Dü rüyalarıdır. Ancak Allah'ın muayene ve müşahadesinden mahrum, karanlıklar içerisinde olanların da bazen rüyaları doğru çıkmaktadır.¹²⁹

Salih rüyalar ilahi tecellilerin zuhuru cümlesinden olup çok kıymetlidirler. Ancak bu rüyanın ehil bir kimseye anlatılması gerekir. Çünkü anlatılmayan rüya uçan kuşun ayağındadır. Gerçekleşmesi anlatılmasına ve tabirine bağlıdır.¹³⁰

Sadık rüyaların doğruluğunu gösteren deliller şunlardır:

1-Rüya gören şahıs derhal uyanır.

2-İdrak devamlı ve sabittir. Çünkü rüya bütün teferruatıyla onun hafızasına nakşedilmiştir. Görülen rüya uyanıldığı zaman da aynı tazeliğini, canlılığını korur.

3-Vahyin alametleri aynı zamanda sadık rüyanın da alametleridir.¹³¹

¹²⁸ Yüksel, **a.g.e.**,s.177

¹²⁹ Yüksel, **a.g.e.**,s.183

¹³⁰ Yüksel, **a.g.e.**, s.184

¹³¹ Yüksel, **a.g.e.**,s.185

Kâzib rüya, şeytani rüya, ya da zarar veren, yalancı rüya isimleriyle zikredilen rüyalar Salih rüyaların tam tersidir. Bu tip rüyayı görenin kalbi evhamlıdır. Neftsen ve şeytandan olan rüyalar oldukça karışıktır. Manaları yoktur. Biyolojik ve psikolojik bir hadiseden öteye gitmez.¹³²

b. Nefsin Mertebeleri ne Göre Rüya Türleri

Bu manevî eğitim sürecinde mürit ile mürşit arasındaki ilişki hayati önem taşır. Çünkü mürşit, müride insan-ı kâmil mertebesine ulaşmada rehberlik edecek kişidir. Rüyalar, müridin kendi tabiatına uygun mürşidi bulmasında da önemli bir fonksiyon icra eder.

Bu konuda peygamber veya ölmüş büyük bir insan rüyalar aracılığıyla yol gösterici bir rol oynar. O kişiye rüyasında kime intisap etmesi gerektiğini söyler. Tasavvuf bir seyri süluk olması ve peygambere dek uzanan tarikat silsilesine, mürşitten el alma yoluyla dâhil olunması dolayısıyla, böyle bir irşat rüyasının belirleyici önemi vardır.¹³³

Mesela, Halvetî-Cerrahî tarikatında derviş olma ve tasavvuf geleneğine tam olarak girmenin üç yolu vardır. İlk yol rüyasında derviş olmaktır. Bir kimse derviş olma rüyaları görürse, bu rüyasını yorumlaması için bir şeyhe gidebilir. Şeyh, derviş adayının rüyasını doğrulamak için kendi istiharesini yapar. Bir rüya ile derviş olup, yine bir rüya ile şeyh tayin edilmek mümkündür.¹³⁴

Tasavvufî eğitim modelinde nefsin mertebeleri çerçevesinde rüyaların işlevsel yönünü daha bariz bir şekilde görmekteyiz. Şöyle ki, müridin seyr-i sülûkta ilerlemesi nefsin kat ettiği mertebelerle anlaşılır. Bunun yolu ise her mertebede görülen rüyaların bilinip, tabiri ile olmaktadır. Mürşidin müritlerinin rüyalarını tabir edebilmesi için onların rüyalarının hangi dereceden olduğunu bilmesi gerekmektedir. Bu mürit ile ya doğrudan doğruya veya mektuplar yoluyla öğrenilir ve cevaplandırılır. En ehveni, müridi ile doğrudan doğruya temas ise de mektupla ya da başka biri vasıtası ile de olmaktadır. Doğrudan olmasının faydaları müride sorulacak sorular ile rüyanın teferruatını ortaya koymak içindir. Karanlık kalan noktalar tabirin sıhhatine tesir edebilmektedir. Ancak tasavvufta pir, müridinin evveliyatını bildiği için ona fazla soru

¹³² Yüksel, **a.g.e.**,s.186

¹³³ Shimmel, **Halifenin Rüyaları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul,1999, s.203

¹³⁴ Robert Frager, **Kalp, Nefs ve Ruh**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2011, s.17,18

sormayabilir. Aynı zamanda salik (derviş) de rüyaları iyi bilmekle nefsanî, hayvanî ve şeytanî sıfatlardan hangisinin kendisinde bulunduğunu bunlardan ruhî, aklî, kalbî ve bedenî olanların miktar ve ilgisini iyice ayırt etme imkanı bulur.

Hemen her tasavvufî eserde yer alan, her salikin bilmesi gereken nefsin mertebeleri şunlardır:

- 1-Nefs-i emmâre
- 2-Nefs-i levvâme
- 3-Nefs-i mülhîme
- 4-Nefs-i mutmaine
- 5-Nefs-i raziye
- 6-Nefs-i marziyye
- 7-Nefs-ikâmile (sâfiyye,samîme)

d.1. Nefs-i Emmare

Münker ve günah olan şeyleri işlemeyi teşvik ve emreden nefstir.Kuran'daki

“Çünkü nefis kötülüğü şiddetle emreder”¹³⁵ ayet-i kerimesi nefsin bu mertebesine işaret eder. Bu mertebe insan için en düşük olanıdır ve hayvanîdir. Bu mertebede bulunan salik iyilik işlemez. Kötülüklerden de kaçmaz; ancak kötülüğün zuhurundan pişmanlık duyar. Fakat bu nedâmet davranışlarını etkilemez. Bu sıfatla muttasıf olan nefis hevâsına fazla düşkündür.¹³⁶

Bu mertebe insan için en düşük olanıdır ve hayvanîdir. Yani bu daire kötülüklerin meydana geldiği yerdir. Burada küfrün sıfatları ve inadın nitelikleri vardır. Görülen şeyler nefs-i emarenin sıfatlarıdır. Kişinin aşağıdaki hayvanlardan birini rüyasında görmesi kendisinin nefs-i emarede ve nefs-i emarenin o hayvanın sıfatıyla uygun bir durumda olduğunu gösterir: Fil, domuz, köpek, kedi, yılan, akrep, bit, pire, eşek, katır, kaplan, kurt, ayı, maymun, pars, tilki, sansar, tavşancıl kuşu, deve, azgın öküz, eşek arısı, sarıca arı, büyük küçük sinekler, ölmüş şeyler, haşerâtın bütünü. Evcil ve vahşî hayvanlardan, kuşlardan ve eti yenmeyen bütün hayvanlar. Bunlardan başka

¹³⁵ Yusuf 12/53

¹³⁶ Yılmaz, a.g.e. s.234-235

cehennemde yanmak, çamura düşmek, meyhane, mezbele, kahvehane, kahve tütün, nargile içmek, aşırı sıcak ve soğuk, çiğ et, keşf-i avret, döşemesiz ev, alevsiz ateş kozu, duman, dar yollar, uçurumlar, yüksek korkulu ve karanlık yerler.¹³⁷

Kişinin hırs, nefsânî heves ve kötü zanlarla ilgili sıfatı üstün gelirse rüyasında fare, karınca gibi hayvanlar görür. Kişinin kindarlık, azab, fitne, fesat, eza ve cefa sıfatı üstün gelirse rüyasında akrep yılan gibi hayvanlar görür. Kibirlik sıfatı üstün gelirse rüyasında fil, aygır, at, eşek görür. Kırıcılık, yırtıcılık, parçalayıcılık gibi sıfatlar üstün gelirse kişi rüyasında yırtıcı, parçalayıcı hayvanlar görür. Cimrilik, koğuculuk, ikiyüzlülük duygularının üstün gelmesi halinde kişi rüyasında köpek, maymun gibi hayvanlar görür. Köpek ayrıca gazap, şüphe, dünyaya meyl ve şer sıfatıdır.¹³⁸

Bu mertebenin zikri “lâilâheillallâh”, seyri “ilallâh”, hâli havf ve recâ, yeri kalb,âlemi “âlem-i şehâdet”, varidi şeriat, rengi mavimsi, dairesi dâire-i sudur, yani kötülüklerin meydana geldiği dairedir.

Hız. Muhammed’i rüyada görene kadar istiğfâr ve salât ü selam ile meşgul olmak suretiyle yukarıda zikredilen sıfatlardan kurtulmak mümkündür.¹³⁹

d.2. Nefs-i Levvâme

Yaptığı kötülüklerin akabinde zaman zaman nedâmet duyan ve sahibini münkere mülâzemetinden dolayı ayıplayan ve tevbeyle temâyül gösteren nefstir. Adını Kur’an’daki

“Levvâme (pişmankâr) olan nefse kasem ederim.”¹⁴⁰ âyetinden almaktadır.¹⁴¹

Levmedici nefis sahipleri rahmânî nurlar ile şeytanî duygular arasında bocalayıp dururlar. Başlıca vasıfları ahlak dışı arzu ve hevesler, hile, kibir, körü körüne tevekkül, üstün gelip ezme arzusudur.

Bu mertebede salık artık yeşil çimenler, sahralar, ağaçlar ve akar çeşmeler görmeğe başlar. Hayvanlardan koyun, keçi, sığır, at, beygir, geyik, deve, eti yenilir hayvanlardan azgın olmayanlardan azgın olmayanların hepsi, kurbağa, balık, güvercin, kaz, tavuk ve benzerî hayvanlar, bal arısı, pişmiş yemekler, etler, meyveler ve meyveli

¹³⁷ Yüksel, a.g.e., s.192

¹³⁸ Yüksel, a.g.e., s.193

¹³⁹ Yüksel, a.g.e. s.194-195

¹⁴⁰ el-Kıyame 75/2

¹⁴¹ Yılmaz, a.g.e., s.235

ağaçlar, giyilecek elbiseler, döşemelik şeyler, yanmadık mum, fırınlar, ekmekler, dükkânlar, saraylar, döşenmiş evler, gemiler ve bunların benzeri şeyleri şekerler, bal ve helal şerbetler görür. Ayrıca ana-baba ile sarılmak, karısı veya mahrem ile sarmaşmak, üzerine bulaşan pisliği temizlemek, kan almak, traş olmak, diş çekmek, ehlisünnet mezhebinden olmayanları, şüpheli ve yasak şeyleri kutsal yerlerde görmek.¹⁴²

Bir salikin rüyasında gördüğü yüklü deve nefs-i levvamede olduğunu ve ruhuna sıkıntı verdiğini, deveyi yüksüz görürse helal ve faydalı işlere çalıştığını ifade eder. Balık helal şeyleri kazandığına; tavuk, güvercin, kaz, ördek vb. helâle istekli olduğuna delâlet eder. Pişmiş et ve yemekler, nefsin ruha tâbî olmasına; elbise giymek veya döşemek, Salih amel işlediğine delâlet eder. Sarı renk nefs-i emarenin tekrar üstün geldiğine; üzerinden veya başka yerlerden bir pisliği temizlemek haramı terk ettiğine, traş olmak vb. şeyler görmek ruhun nurunu arttırdığına işarettir Nefs-i levvamenin hali muhabbet, lafzı Allah, ruhunun rengi sarıdır. Yeri kalb, âlemi berzah, vâridi ise tarîkattir. Buradan kurtulmanın yolu ikinci isim olan Allah lafzıdır. .¹⁴³

d.3. Nefs-i Mülhime

Kötü ve çirkin sıfatlardan kurtulup, güzel ahlak ile hemhâl olan nefstir. Cenab-ı Hakk'ın Tevfik ve inayetiyle sekinet ve yakîne mazhar olarak ızdıraplardan kurtulur. Bu makamda beşeriyet fenâ bulup “Nur-ı Muhammedî” zuhur ettiğinden, nefs, hıtâb-ı iahiyeye mazhar olur:¹⁴⁴

“Ey itmi'nâna ermiş itaatkâr nefsi!”¹⁴⁵

Bu mertebenin başlıca sıfatları; kanaat, cömertlik, ilim, tevazu',tevbe, sabır ve ağır şeylere katlanmadır. Burada salik riyazet ve nefis ile mücadelede muhtaçtır.

Salikin rüyasında şeytan ve cahil adamlar, kadınlar ve çıplak adamlar, şakîler, ehlisünnetten olmayanlar, mülhidler ve gayrimüslimlerin görünmesi onun daha nefs-i levvameden bütünüyle kurtulamadığına delâlet eder.¹⁴⁶

Hayır ve hasenât, ruhun nefse üstün geldiğine; şer ve zulüm, nefsin ruha üstün geldiğine; balcı ledunnî ilimler ve tatlı sözler işitmeye, kavga ve çekişme ruh ile nefsin

¹⁴² Yüksel, **a.g.e.**, s.197

¹⁴³ Yüksel, **a.g.e.**, s.198

¹⁴⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s.236

¹⁴⁵ el-Fecr 89/27

¹⁴⁶ Yüksel, **a.g.e.**,s.200

mücadelesine; kötü işleri tamamlamadan bırakmak, batılı bırakıp hayra dönmeye delalet eder.

Salikin burada oldukça ilerlediğinin ve nefs-i mülhimenin makam ve meleke halinde yerleştiğinin işareti, rüyasında bağlar, bahçeler, denizler görmesi, denizleri yürüyerek geçmesi, havada kuşlar gibi uçması ve istediği yerlere engelsiz gittiğini görmesi ve meleklerle konuşmaya başlamasıdır. Artık bu durumda mürşîdi onu bir üst makama geçirir.

Nefs-i mülhimenin nurunun rengi kırmızı, yeri ruh, âlemi hıyâctır (heyecan ve hayrettir). Kurtulmanın yolu üçüncü yol olan Huvedir.¹⁴⁷

d.4. Nefs-i Mutmaine

Bu mertebeye gelmiş bir kişinin artık dünya ve masiva ile ilgili gönül bağları kopmuştur. Varlığını dost yoluna adayacak şekilde kalbi rikkat sahibi olmuştur. Kendisinde iyi huylar hâsıl olmaya ve meleklerin sıfatına bürünmeye başlamıştır. Ancak beden ve anâsır-ı erbaanın yoğunluğundan bütünüyle kurtulamadığı için bu yüce arzusu gerçekleşmemektedir.

Bu mertebenin başlıca sıfatları cömertlik, tevekkül, tahammül, hakikat, rıza ve şükürdür. Burada kişi, rüyasında göklere yükselir, bazen göklerde meleklerle sohbet eder, yeryüzünü bir baştan bir başa dolaşır, bütün yaratıklarla konuşur. Kâmil sıfatı olan bu dairede görülen şeylerin ifade ettiği manaların başlıcaları şöyledir: rüyada görülen veya okunan Kur'an, kalbin temizliğine ve matlûba başarı ile kavuşmaya delâlet eder. Ancak okunan sûreye göre tabiri farklılık gösterir. Rüyanın teferruatı, görülen yer ve zaman tabire etki eden hususlardandır.¹⁴⁸

Rüyada görülen peygamberler İslam'da kuvvete ve bunlara dosdoğru iman etmeye delalet eder. Mekke, Medine, Kudüs gibi kutsal mekânlar kalbin temizliğine ve vesveseden arınmaya işaret eder. Sancak, bayrak, ok, yay, kılıç vb. şeyler şeytani vesvesenin zayıflamasına işaret eder.

¹⁴⁷ Yılmaz, a.g.e.,s.202

¹⁴⁸ Yüksel, a.g.e.,s.202-203

Bunlardan başka görülen diğer mübarek şeyler, vasıflarına, hallerine, durumlarına göre tabir edilerek nefs-i mutmainnenin ne derecede tasfiye olduğunu gösterir.¹⁴⁹

d.5. Nefs-i Raziye

Kendisi ve başkaları hakkında tecellî eden kazâ hükümlerine –gerek hayır, gerekse şerr olsun- tereddütsüz teslim olup rızâ gösteren nefsin makamıdır. Bu makam salikin esrâr-ı ilahiyeye muttali’ olup şuhûd-ı kemâl ve vahdete erdiği makamdır.¹⁵⁰ Fecr sûresindeki

“Dön Rabbine, sen O’ndan razı olarak”¹⁵¹

ayeti bu makama işaret sayılmaktadır.

Salikin mertebesi yükseldikçe görülen rüyaların da nitelik ve nicelikleri değişmektedir. Rüyaların nitelikleri artarken niceliklerinde azalma görülmektedir.

Salik bu mertebede bütün nefsânî istek ve arzularını bırakarak ilahi iradeye teslim olur. Bir bakıma melekleşir. Bu mertebenin sıfatlarının başında kerametler, zühd, zikir, aşk ve sevgi gelir. Rüyada görülenlerin başında melekler, Vildan, huriler, cennet, hulle, burak vb. kutsal şeyler, kemâlât-ı akıl ve kudret sıfatlarıdır.¹⁵²

Nefs-i râziyenin seyri fi’llah, nurunun rengi yeşil, âlemi lâhuttur. Vâridi marifet, yeri sırrın sırrıdır. Bundan kurtulmanın yolu beşinci isim olan “hayy”dır.¹⁵³

d.6.Nefs-i Marziye

Allah ile kul arasında rızanın müşterek bir vasıf olduğu, kulun Allah’tan, Allah’ın kuldan razı olduğu makamdır. Fecr sûresindeki ayetin devamı olan “Rabbin de senden razı olarak” hükmü bunu göstermektedir.¹⁵⁴

Bu mertebenin sıfatlarının başında güzel ahlak, lütuf, yakınlık ve Resulullah’ın sünnetlerinin hepsi gelir. Bu mertebede görülenlerin bazıları; yedi kat gök, ay ve

¹⁴⁹ A.g.e.,s.203

¹⁵⁰ Yılmaz, a.g.e., s.236

¹⁵¹ el-Fecr, 89/2

¹⁵² Yüksel, a.g.e.,s.205

¹⁵³ Yüksel, a.g.e.,s.207

¹⁵⁴ Yılmaz,a.g.e.,s.236

yıldızlar, yıldırım, ateş ve yanar mumlar, kandiller, gök gürültüsü gibi şeylerdir. Kişi artık akıl makamındadır ve

Bütünüyle melekiyyatın sıfatına büründüğü için güzel sıfatların sahibidir. Bu mertebede görülen nesnelerin rüyada görülmesi “cânib-i Hakk’a daima nazar sıfatıdır. Güneş ruhun nurlarının sıfatıdır. Ay, kalp parlaklığına; yıldızlar, manevi yapısının nurlarına; ateş, nefsin fenâ bulmasına, yıldırım, gafletten uyarıya delâlet eder. Bu dairenin rengi siyah, âlemi şehâdetir. Yeri, hafâ, gizlilik, seyri, âni’llah, hali hayret, varidi şeriattır. Buradan kurtulmanın yolu altıncı isim olan kayyum’dur¹⁵⁵

d.7. Nefs-i Kamile (veya Safiye)

Bu makamda salik bütün marifet sıfatlarını kazanarak irşad mevkiine yükselir. Bu makam vehbîdir.¹⁵⁶

Salikin ruhunun gelişmesiyle, gizliden de gizli nurları, ilahi sıfatların keşfini, ilham, işaret, vahiy gibi halleri,rübubiyet sıfatının bazı sırlarını ve tecellilerini daha iyi görmeğe başlar. Bunlar salikin artık Rahman sıfatının tecellisine ulaşmış olduğunu gösterir. Başlıca sıfatları, yalnızlığın tercihi, susmak, doğruluk, yardım, vefa ve ilahi emirlere sıkı sıkıya bağlılıktır.¹⁵⁷

Bu mertebenin seyri bi’llah (Allah ile ebedileşme), hali beka, âlemi hayrettir. Yeri hafâ (gizlilik), varidi şeyhin anlattıklarının hepsidir. Nurunun rengi yoktur (bütün renkler). Bundan kurtulmanın yolu yedinci isim olan kahhar ile mümkündür.

Bu mertebeyi de aşan kişi artık kemal mertebesine yükselmiş has kullardan olur.¹⁵⁸

2.3.5. İslam’da Rüya Tabiri ve Müslüman Tabirciler

Mutasavvıflar tarafından rüyaları tabir etme faaliyeti önemli bir ilim olarak kabul edilmiş, tasavvufi eğitim programında salikin çıkmış olduğu manevi yolculukta menzile ulaşmada ona nerede olduğunu bildiren işaret levhaları hükmünde oldukları için, bu levhaların yönlendirmelerini iyi anlayabilmek adına rüya tabiri tasavvuf tarihi boyunca varlığını sürdüren bir ilim olmuştur. Farklı farklı tarikatlarda çok sayıda tabirnameler yazılmıştır. Bu kısımda Müslüman tabircilerde ortak bulunan özelliklere değinilmiştir.

¹⁵⁵ Yüksel, a.g.e., s.207

¹⁵⁶ Yılmaz,a.g.e., s.236

¹⁵⁷ Yüksel, a.g.e., s.211

¹⁵⁸ Yüksel, a .g.e., s.212

Müslüman tabirciler kullandıkları kaynaklar açısından iki guruba ayrılır:

- Yalnızca Kur'an ve hadislere bağlı kalan tabirciler.
- Kur'an ve hadislerin yanında antik kültürlerden de yararlanan tabirciler.¹⁵⁹

Yapılan araştırmalarda, yazılmış tabir kitaplarının tümünün günümüze ulaşmamasına rağmen kaynaklarda çok sayıda Müslüman tabirciden ve eserlerinden bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

İbn Sirin: Miladi 729 yılında vefat etmiş olan İbn Sirin'in eserinin adı *Müntehabu'l- Kelam fi Tefsiri'l Ahlam*'dır. Kitapta ağırlıklı olarak Kur'an ve hadislere bağlı yorumlanan 4300 sembol yorumu bulunmaktadır. Eser konuların önemine göre tanzim edilmiştir.

İbrahim el-Kirmani: Hicri 2. yüzyılın başlarında yaşadığı bilinen ve rüyasında Hz. Yusuf'tan tabir ilmini öğrendiğini belirten İbrahim el-Kirmani, (İshak el Kirmani olarak da bilinir) yazdığı *Ed'Düstur fi Tabir* adlı eseri günümüze ulaşmamıştır. Bazı araştırmacılara göre tabir yazma geleneğini ilk başlatan kişidir.¹⁶⁰

İbn Kuteybe: Miladi 889 yılında ölen ve Dineveri olarak da bilinen İbn Kuteybe'nin rüya tabiri konusunda bir eseri olmakla birlikte, eser *İbare, Te'vilü'r-Rüya, Tabi'rür-rüya, İbâratü'r- Ru'yâ* ve *et-Ta'bîr* gibi farklı isimleriyle bilinir. Ona göre rüya yorumunda sembollerin Arap dilinde kullanılışı, Kur'an ve hadislerdeki anlamı ve geleceğe bakan yönünün iyi bilinmesi gerekir. Yorumlarında Kur'an ve hadisleri esas almıştır. Örneğin rüyada Kâbe'ye sırtını dönerek namaz kılmayı dinden dönmeye yorumuştur. Bu yorumu , "*Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, ,O kitabı mutlaka insanlara açıklayacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz' diye sağlam söz almıştı. Fakat onlar verdikleri sözü arkalarına atıp onu az bir karşılığa değiştirdiler.*" ayetini dikkate alarak yapmıştır. Yine hadislere bağlı kalarak kargayı savurgan insan olarak yorumlamıştır. Bazı yorumlarında kelimelerin Arap şiirindeki kullanımını dikkate almıştır. Araplar gece yolculuklarında yönlerini yıldızlara göre belirledikleri için rüyada görülen yıldız yol gösterici ve rehber olarak yorumlamıştır.

¹⁵⁹ Çetin, a.g.e., s.74

¹⁶⁰ Çetin, a.g.e., s.75

İbn Ebi'd Dünya: Miladi 894 yılında vefat eden İbn Ebi'd Dünya'nın rüyalar konusunda yazdığı *Kitabu'l Menam* adlı eseri 76 sayfa olup, eserde 327 rüya yorumu kayıtlıdır. Yo-rumda Kur'an ve hadisler temel alınmıştır. Eserinde rüya yorumunda uyulması gereken kurallardan ve yorumcuda bulunması gereken özelliklerden bahsedilmektedir. Müellif rüyalar konusunda ahlakçı bir yaklaşım sergilemiştir.¹⁶¹

Ebu Sa'd Neşr b. Yakup el Dineveri: Miladi 1008 yılında tamamlamış olduğu *Kitabu't Tabir fil Rüya ev el Kadir fi't Tabir* adlı eserini dönemin Abbasi halifesine sunmuştur. Eserinde Yahudi, Hristiyan, Yunan, Pers kültürü gibi farklı kaynaklara ait rüya yorumlarını kritiğe tabi tutmaksızın toplamıştır.¹⁶²

Harkuşi: Miladi 1015 yılında vefat eden Harkuşi bir sufi olup tasavvufi yaklaşımla *el-Bişare ve'l Nidare fi Tabiri' l-Rüya ve'l Murakabe* adlı eseri yazmıştır.¹⁶³

Ebu'l Fadl Huseyin Tiflisi: Miladi 1231 yılında vefat eden Ebu'l Fadl Huseyin Tiflisi yazmış olduğu *Kamil-i Tabir* adlı eserini Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'a ithaf etmiştir.¹⁶⁴

Şehabeddin Ebul Abbas Ahmed bin Abdurrahman el Maksidi: Miladi 1267 yılında vefat eden Maksidi *el Bedru'l Munir fi İlmi't Tabir* adlı eserinde antik kültürlerden gelen yorumları Kur'an ve hadise uygun olarak tekrar gözden geçirmiş, uygun olmayanları atmış veya tekrar yorumlamıştır. Örneğin köpek eti yemeyi Müslümanlara uygun olmadığı için eserine almamış buna karşılık yıldız sembolünü âlim olarak yorumlamıştır.

Ebu'l Hasan Ali bin Sad el Havlanî: Hicri beşinci yüzyılda yaşamış Kayravanî olarak da bilinen Havlani, *el Mumatti* adlı eserini yazmıştır. Eserinde çok sayıda İbn Sirin'inin ese-rinden yapmış olduğu alıntılar bulunmaktadır.

Halil bin Şahin ez Zahiri: Miladi 1468 yılında vefat eden Halil bin Şahin ez Zahiri, *el-İşârât fi İlmi'l-İbârat* adlı eserinde İbn Sirin ve Caferi Sadık'tan rivayet edilen yorumları toplamıştır. Eserini konuların önemine göre hazırlamıştır. Ürdün'de

¹⁶¹ Çetin, a.g.e., s.76

¹⁶² Çetin, a.g.e., s.76-77

¹⁶³ Çetin, a.g.e., s.77

¹⁶⁴ Shimmel, a.g.e., s.24

Memluklu valisi olarak görev yapmış olan İbn Şahin'in eserinde yorumlar yanında rüyalarla ilgili hikâyeler de bulunmaktadır.¹⁶⁵

Abdu'l Gani en Nablusi: Miladi 1731 yılında vefat eden Nablusi'nin yazmış olduğu *Tatiru'l Enam fi Tefsiri'l Ahlam* adlı eserin kullanımı günümüzde devam etmektedir. Seyyah bir sufi olan Nablusi eserini ansiklopedik tarzda hazırlamış ve toplamış olduğu rüya yorumlarını İbn Kuteybe ve Maksidi gibi İslami bir süzgeçten geçirme gayreti içinde olmuştur.¹⁶⁶

Bunların yanında çeşitli kaynaklarda kendisinden çok sayıda rüya yorumu aktarılan Cafer-i Sadık, Miladi 1008 yılında vefat eden Halef bin Ahmed es Sicistani ve İbn Sina tabir konusunda önemli bir yere sahiptir.

2.3.6. Müslüman Tabircilerin Yöntemleri

Müslüman tabircilerin yöntemleri şöyle sıralanabilir:

- Rüya içeriğinin Kur'an'da geçtiği anlamlara uygun yorumlanması.
- Hadislerde geçen anlama göre veya hadislerdeki rüya yorumlarına uygun yorumlama.
- Rüyaları tersten yorumlama.
- Rüyada görülen sembollerin kelime anlamlarından ve köklerindeki harflerin sembolik anlamlarından hareketle yorumlama.¹⁶⁷ Bu metot eski kültürlerde görülmekle birlikte Müslüman tabirciler tarafından kullanılmasında, "*Rüyada gör-düğünüz şeylerin isimlerini, künyelerini ve kinaye manalarını esas alarak rüyalarınızı yorumlayınız.*" hadisi etkili olmuştur. Bu yöntemi uygulayan Kutbuddinade rüyada görülen Nasraniyi kelimenin kökü olan *nasara* fiilinin anlamından hareketle yardım, Salim isminde birini görmeyi selamet, Sefer isimli birini görmeyi yolculuk, Raşit isimli birini görmeyi olgunluk olarak tabir etmiştir.¹⁶⁸
- Rüyayı bir başka rüya ile yorumlama.

¹⁶⁵ Çetin, a.g.e., s.77

¹⁶⁶ Çetin, a.g.e., s.78

¹⁶⁷ Schimmel, a.g.e., s. 71-75.

¹⁶⁸ Çetin, a.g.e., s. 79

- Sembollerden hareketle yorumlama. Bu yöntem için bazı kurallar bulunmaktadır:

- ✓ Rüyadaki sözcüklerin rüya görenin anadilindeki anlamlarının iyi bilinmesi gerekir.

- ✓ Rüya görenin dininin bilinmesi gerekir. Bir örnek vermek gerekirse ateş, Müslüman ve Mecusi için farklı anlamlara gelmektedir.

- ✓ Rüya görenin yetiştiği kültürün iyi bilinmesi gerekir. Balçık çamur Hint kültüründe servet anlamına gelirken, başka bir kültürde bela anlamına gelmektedir.

- ✓ Rüyada görülen zaman, sayı, renk, gıda, bitki ve hayvan vb. sembollerin anlamları iyi bilinmelidir.¹⁶⁹ Kutbuddinzade eserinde sembolleri uzay, ateş, su, toprak, ağaç ve bitki, avlanan ve avlanmayan hayvanlar, gıdalar, insan vücudu ve organlar, vücudun bölümleri, dinler-mabetler-ibadetler, kurallar, savaşa ait semboller, meslek, kullanılan aletler, kitap-kalem-mürekkep, mücevher-maden, alkolle ilgili olanlar, elbise, sevgiye dair olanlar olmak üzere toplam 21 başlık altında ele almıştır.¹⁷⁰

Çalışmamızın alan araştırmasında yer alan katılımcıların İslam dinine mensup olmaları dolayısıyla şimdiye dek ağırlıklı olarak İslam kültür ve medeniyetinde rüyanın seyrine değindik. Zira bunun, dini tecrübeyi hazırlayan ve ona yön veren unsurlardan dini inanç ve kültürel bağlam unsurları gereğince, Müslüman bireyin anlam dünyasına nüfuz etmek adına anlamlı buluyoruz.

Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında ise, rüyanın bilimin bir araştırma nesnesi olarak kabul edip incelemeye tabi tuttuğu, bireyi anlamada, onun davranışlarını etkileyen, kişiliğini tamamlayıcı bir unsur olarak ona katkıda bulunan veyahut da nevrozlarının hortladığı bir mekan olarak araştırılmaya değer bulunan rüyanın modern psikolojideki yerine temas etmeye çalışacağız.

¹⁶⁹ Schimmel, **a.g.e.**,s. 75-107.

¹⁷⁰ Çetin, **a.g.e.**, s.80

3. Modern Psikolojide Rüya

İnsan hayatının yaklaşık olarak üçte biri değişik bir bilinç düzeyi olan uykuda geçer. Hayal gibi rüya da bir bilinç değişikliğidir. Uykunun çeşitli evreleri vardır ve her evrenin kendine has beyin dalgaları, kas faaliyeti, kan basıncı, vücut ısısı örüntülerine sahip olduğu bilinmektedir. En canlı rüyaların uykunun REM devresi denen 4. Devrede gerçekleştiği bilinmektedir. Bu evrede gözler, kapalı olan göz kapakları altında hızlı bir şekilde hareket ederken, kalp atım hızı ve kan basıncı artmakta fakat vücuttaki kaslar alabildiğine gevşemekte ve kişinin uyandırılması oldukça güç olmaktadır.

Rüyalar genellikle rüya görenin kişiliğini, ilgilerini, endişelerini ve duygusal yaşantılarını etkilemektedir. Uyku esnasındaki mevcut dış uyaranlar da rüyayı şekillendirmektedir.¹⁷¹

Rüyaya dair verdiğimiz bu ön bilgilerden sonra modern psikolojide rüyayı araştırmalarının merkezine koyan ve kuramlarını ortaya atarken ondan büyük ölçüde yararlanan psikoloji tarihinin en önemli isimlerinden olan Freud, Jung ve Fromm'un rüya hakkında elde etmiş oldukları sonuçlara bakalım.

3.1. Freud'un Rüya Kuramı

İnsan davranışının temelini cinselliğin ve saldırganlığın oluşturduğunu iddia eden Freud'un rüya kuramı aynı zamanda inşa etmiş olduğu psikanaliz ekolün de temelini oluşturmaktadır.

Ruhsal yapıyı bir buzdağına benzeten Freud, buzdağının suyun üstünde kalan küçük bölümünün bilinci oluşturduğunu, suyun altında kalan büyük bölümün ise bireyin ihtiyaçlarının, isteklerinin, bastırılmış arzularının yer aldığı bilinçaltını oluşturduğunu ifade eder. Sadece bilinci çözümlenmeye yönelik bir yaklaşımın buzdağını suyun üzerinde kalan kısımdan ibaret saymak olacağını, hâlbuki buzdağının büyük bir kısmının suyun altında kaldığı gibi insana dair büyük bilinmezlerin, insan davranışına yön veren güdülerin de bilinçaltında saklı olduğunu dile getirir.¹⁷²

¹⁷¹ Hayati Hökelekli, **Psikolojiye Giriş**, Düşünce Kitapevi Yay., Bursa, 2008 s.135-136

¹⁷² Engin Geçtan, **Psikanaliz ve Sonrası**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, s.19

Ruhsal yapıyı bu şekilde değerlendiren Freud, histeri hastalığı üzerine yaptığı çalışmalarda sinir sisteminde histeriye sebep olacak biyolojik bir sebebin olmadığını fark etmesi üzerine, bunun zihinsel kaynaklı bir hastalık olup kaynağının geçmişte yaşanan tecrübeler olabileceğini tespit etti.¹⁷³

Bunun üzerine hastaların uyanırken ahlaki çekincelerini bir kenara bırakarak özgürce konuşmalarını sağlayan ve bu yolla unutulmuş anılara inerek, sorunların rahatça tartışılabilir hale gelmesini temin eden “*serbest çağrışım*” yöntemini geliştirdi. Bu yöntemle hastaların iç dünyalarına inip kendilerini iyi tanımalarını ve sağlıklı bir uyum düzeyini yakalayabilmelerini sağlayan ilkelerden oluşan “psikanaliz” kuramını tesis etti.¹⁷⁴ Freud psikanalizi psikolojinin asal bir sistemi olarak görmüştür.¹⁷⁵

Bilinçaltı dürtülerin simgesel olarak kendini rüyalarda gösterdiğini keşfeden Freud, hastaların bilinçaltı çatışmalarını ve baskılanmış arzularını anlamak için hastalarının rüyalarına eğilmiştir.¹⁷⁶

“*Düş aklın kendisine saldıran uyarılara uyku durumunda tepki veriş biçimidir*”¹⁷⁷ diyen Freud’a göre gün boyunca engellenen yasak arzular rüya esnasında ortaya çıkar ve bilince sızmak için yol ararlar. Kabul görmeyen bu arzular kabul gören bir dizi imgeye dönüştürülerek egoyu korurlar ve böylece kişinin uykudan uyanmasını engellemiş olurlar. Bu açıdan tüm rüyaları faydalı bulan Freud rüyaları uykunun bekçisi olarak görür. Bu koruma görevini yapan ise sansür veya süper egodur ki rüyanın gizli içeriğini yani yasaklanmış arzuyu benliği rahatsız etmemek adına türlü kılıklara sokar. Sansür bu işlemi yaparken yer değiştirme, kısaltma, simgeleştirme ve resmetme gibi yöntemler kullanır. Sansürü açıklamanın tek yolu ise serbest çağrışım yönteminden geçmektedir.¹⁷⁸

Rüyaları, zihnin bilinçdışına ulaştırın bir yol olarak gören Freud, rüyaların psikanalitik açıklamasını şöyle yapar; uyku sırasında uyuyanın hatırladığı veya hatırlamadığı bilinçli yaşantıya “görülen düş”, içindeki unsurlara da “görülen düş içeriği

¹⁷³ Ali Köse, **Freud ve Din**, İz Yay., İstanbul, 2000, s.30-32

¹⁷⁴ Geçtan, a.g.e., s.22

¹⁷⁵ Calvin S. Hall, **Freudyan Psikolojiye Giriş**, çev. Ersan Devrim, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 7

¹⁷⁶ Jerry M. Burger, **Kişik**, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yay., İstanbul, 2006 s. 113-118

¹⁷⁷ Sigmund Freud, **Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları**, Çev: Emre Kapkın, Ayşe Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul 1998a s.105

¹⁷⁸ Anthony Stevens, **Jung**, çev: Ayda çayır, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s.103

denir. Uyandırma tehlikesi oluşturan bilinçdışı istek ve arzulara“gizli düş içeriği” , gizli düşün görülen düş işlemine dönüştürülmesi faaliyetine de “düş işlemi” denir.¹⁷⁹

Rüyalar nevrotik belirtilerle benzerlik gösteren bastırılmış istekler ile, bu istekleri engelleyen güçler arasındaki uzlaşmanın bir neticesidir. Dolayısıyla uyku rüya içindir. Zira zihnin bombardmanı altında kaldığı etkiler rüya ile telafi edilemez ise çoğu zaman uyumak imkânsız hale gelir.¹⁸⁰

Freud, rüyalara dair yaptığı araştırmalarda gerek zihni hayatta gerek dünyevi hayatta at koşuran iki temel prensibin varlığını keşfeder. Bunlardan birincisi “zevk prensibi” iken diğeri “realite prensibi”dir. Birinci prensip hem hayatta hem de rüyalarda arzuları yönetirken ikincisi ise sert kuralları ve sansür mekanizması ile bireyi kendisine tabi olmaya zorlar. Uyku ile uyanıklık hali arasındaki belirgin fark ise; uykudaki zihin faaliyetinin daha az karmaşık olması ve daha ilkel bir ifade tarzını tercih etmesidir. Zihnin genelleştirme ve kavramlaştırma faaliyeti uykuda yerini imajlarla temsil edilmeye bırakır.¹⁸¹

Bilinçdışı ruhsal yaşama ilişkin bilgiler ancak rüya yorumu ile görülen düş içeriğinin üzerindeki maskenin kaldırılması sayesinde mümkün olabilir. Bu şekilde tıpkı histeri belirtilerinde olduğu gibi, birbiriyle boğuşan iki grup ruhsal eğilim ile uzlaşma sağlanabilir.¹⁸²

Freud’un rüya yorum metoduna gelirsek, kısaca onun rüya yorum metodu, rüyada ilk göze çarpan anlamlar (manifest) ile, rüyanın taşıdığı gizli anlamlar (latent) arasındaki bu çift yönlü ilişkinin ifşa edilmesidir.¹⁸³

Freud öncelikle rüyaları küçük parçalara ayırmakla işe başlar. Ayırdığı her küçük rüya unsuru için ayrı bir çağrışım uygular. Serbest çağrışım ile elde ettiği verileri rüyaya yerleştirdiğinde rüyanın gizli anlamını açığa çıkaran kendi içinde mantıklı bir senaryo

¹⁷⁹ Charles Brenner, **Psikanaliz Temel Kavramlar**, çev.İşık Savaşır, Yusuf Savaşır, Hyb Yay., Ankara 1998, s.160

¹⁸⁰ Halil Apaydın, Rüya ve Fonksiyonu, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.**, Samsun, 1997, sayı:9, s.265-266

¹⁸¹ Nilüfer Evginar, **Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 2010, s.86

¹⁸² Cengiz Güleç, **Freud**, Say Yay., İstanbul, 2006 s.179

¹⁸³ Mustafa Merter **a.g.e.**, Kaknüs Yay., İstanbul, 2008, s.313

elde eder. Bu senaryoyu elde etmek için kullandığı yöntemler: Yoğunlaştırma, kaydırma ve ikincil işlemdir.

Yoğunlaştırmada latent rüyanın bazı kısımları atılıp, farklı unsurları birleştirilerek bunların manifest rüyanın yeni bir unsuru olmaları sağlanır. Kaydırma, latent rüyanın önemli bir unsurunun manifest rüyada önemsiz bir unsur ile temsil edilmesi işlemidir. İkincil işlemden ise manifest rüyadaki boşluklar doldurulur, düzensizlikler ortadan kaldırılır ve değiştirme süreci tamamlanır.¹⁸⁴

Freud'un rüya yorumlamada esas aldığı üç kural vardır:

- a) İster akla yakın, ister saçma, isterse karışık olsun, rüyanın yüzeysel anlamı üzerinde durmamıza gerek yoktur. Aradığımız bilinç dışı düşünce, hiçbir zaman bu olamaz.
- b) Çalışmalarımızda her öge için, aslının yerine geçen fikirleri bulmakla yetinmeliyiz ve bunlar üzerinde fazla kafa yorup uyup uymadıklarına bakmamalıyız. Ya da rüya ögesinin bizi ne kadar uzağa götürdüğü konusunda kafa yormamalıyız.
- c) Aradığımız bilinçdışı düşünceleri kendiliğinden ortaya çıkıncaya kadar beklemeliyiz.¹⁸⁵

3.2. Carl Gustav Jung'un Rüya Kuramı

Bilinmeyen sesi olan rüya Jung'a göre bilinçdışı gerçeğin kılık değiştirmiş hali değil, bilakis kendine özgü sembolik bir tablosudur. Jung'un rüya kuramını anlamak için onun rüya ile ilgili kavramlarına bir göz atalım.

Kişisel Bilinçdışı: Bilinçdışının bilince daha yakın bölümünü oluşturan kişisel bu kısım, bireyin hayatı boyunca bastırıldığı öğelerden oluşur. Bilinçdışı zihinsel atıkların toplandığı bir yer olmayıp, bilincin yaratıcı kaynağıdır ve kendini rüyalarda gösterir.

Kolektif Bilinçdışı: Jung'a göre evrim aynı zamanda insanın ruhsal yapısını da etkiler. Birey geçmişiyle, insanlığın geçirmiş olduğu evrimle ilişkilidir. Kolektif bilinçdışı, her dönem bir şeylerin ilave edildiği bir depo olup, insanlığa özgü ortak

¹⁸⁴ Eric Fromm, **Rüyalar, Masallar, Mitozlar**, çev. Aydın Arıtan, Kaan Ökten, Arıtan yayınevi, İstanbul, 2003 s.93-94

¹⁸⁵ Bülent Akot, Freud'un Rüya Yorum Metodu, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2010 s. 225

unsurlar taşır. Bağımsız bir değer taşıyan kolektif bilinçdışı bilince karşı duyarsızdır. En iyi şekilde rüyalarda tezahür eder. Kolektif bilinçdışı kaynaklı rüyalar toplumsal bir içerik taşırlar. Kolektif bilinçdışının varlığına kanıt olarak Jung belirli imge ve simgelerin insanlık tarihinin farklı dönemlerinde sürekli tekrarlanmasını gösterir. Mesela, akbaba simgesinin günümüz insanların rüyalarında yer aldığı gibi, günümüzden çok önce yaşamış insanların kültürlerinin dini yazıtlarında da yer alması.¹⁸⁶

Arketip, zihinsel prototip, bilince ait imge diye tanımlayabileceğimiz arketipler, dünyanın hemen her yerinde ortak kültürü belirleyen, ortak mitlerden ve yaşantılardan oluşur. Ruhun yapısal baskın öğeleri olarak arketipler, bireyde bilincin gelişiminden önce hazır bulunurlar. Bireyüstü bir tabiatta bulunmalarına karşın hedefleri, birey olarak insanın oluşumuna katkı sağlamaktır.¹⁸⁷

Arketipler sayıca oldukça fazladır. Doğum, ölüm, anne, rüzgar, daire bunlardan bazılarıdır. Rüyaların tahlilinde sembollerin hangi arketipten kaynaklandığını iyi bilmek rüyaları anlamak adına önemlidir.

Rüyalara olumlu bakan Jung onların sadece bir telafi mekanizması olmadığını, insanın geçmiş tutumunu, şimdiki duygularını ve gelecekteki beklentilerini, kişisel ve kolektif bilinçdışını yansıttığını ifade eder.

Jung'un rüya teorisini dört başlık altında toplayabiliriz:

- Rüyalar tabi ve kendiliğinden oluşan olaylardır
- Rüyalar kişiliği dengeleyen, kişiliğin bireyselliğini destekleyen unsurlar barındırır.
- Rüya sembolleri gerçek birer sembol olup aşkın bir işleve sahiptir.
- Serbest çağrışım yerine amplifikasyon ve aktif imgelem teknikleri rüyaların iyileştirici gücünü ortaya koyar.¹⁸⁸

Bilinçdışı ile bilincin birleşmesi ve dengeli bir bütün oluşturması olarak ifade edebileceğimiz bireyleşme kavramı, Jung'ta önemli bir yer tutar. Zira rüyalar insanın bireyleşme sürecine olumlu katkıda bulunur. Bilinç ve bilinçdışı arasındaki denge

¹⁸⁶ Burger, a.g.e., s.159

¹⁸⁷ Abdülkerim Bahadır, **Jung ve Din**, AKB Yay. Konya 2006, s.69

¹⁸⁸ Stevens, a.g.e., s.105-106

bozulduğunda bu bize rüyalar kanalıyla hissettirilir. Bu bakımdan rüyalar ruhsal hayatımızı restore edici bir özelliğe sahiptir.

Jung'a göre rüyalar nevrozları gösterir. Bu açıdan çok iyi analiz edilmeleri gerekir. Fakat kendisi serbest çağrışım yönteminin hastaya zarar vereceğini düşünerek bunun yerine aktif hayal kurma yöntemini kullanır.

Rüyanın dini bir yönünün olduğunu kabul eden Jung, birey tarafından tanrının bir mesajı olarak değerlendirilen rüyaların bireyin benlik saygısını arttıracaklarını söyler. Ayrıca rüyaların bilgi içerme, ruh sağlığını koruma, bünyesinde bilinçdışının bilgeliğini barındırma, sınırlı bir gerçekliğe sahip egonun sınırlarını genişletme gibi fonksiyonlar icra eder.¹⁸⁹

Jung'a göre üç tür rüya vardır. Sadece rüya göreni değil, onun dışındakileri de etkileyen, Hz. Yusuf'un rüyası gibi büyük rüyalar, arketipik öğeler barındıran herkesin görebileceği ortak rüyalar ve evrensel kabul ettiği çocuk dönemi rüyaları.

Büyük rüyaların özelliği anlatıldığında herkesin ilgisini çekmesidir. Büyük rüyalar egonun dış dünya ile kurduğu ilişkide başarısız olması sonucu bilinçdışındaki aksaklıkların sebep olduğu, kişinin kendisine yabancı gelen, iç dünyası ile hiçbir bağ kuramadığı rüyalar.¹⁹⁰ Jung 1909 yılında kendisinin görmüş olduğu büyük rüya olarak nitelendirdiği bir rüyasını da kendi teorisinin en büyük delili olarak kabul etmiştir.

Herkesin görebileceği yalnızca gören kişiyle alakalı olan, anne-baba, şeytan, bilge insan gibi arketipik figürlerin, doğum-ölüm, ebeveynden kopma, vaftiz, evlilik, uçma gibi arketipik olayların, güneş, su, balık, yılan gibi arketipik objelerin yer aldığı rüyalar.

Jung çocukluk dönemi rüyalarında bütün kültürlerde ortak olan arketipik öğeler tespit etmiştir. Kahraman, yaşlı bilge, ağaç, balık gibi semboller yer alır. Jung'a göre çocukluk dönemi rüyaları ilerleyen yıllarda gerçekleşebilir.¹⁹¹

¹⁸⁹ Çetin., a.g.e.,s.100-101

¹⁹⁰ Geçtan, a.g.e., s.196

¹⁹¹ Çetin, Jung Psikolojisinde Rüya, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa, 2010, s.261-262

Jung rüya analizinde amplifikasyon yöntemini kullanır. Amplifikasyon kişinin rüyaları üzerine yoğunlaşarak rüyada geçen sembollerin ne anlama geldiğini tespit etme yöntemidir. Aktif hayal kurmayı içinde barındıran amplifikasyon subjektif ve objektif olmak üzere ikiye ayrılır. Bireysel amplifikasyonu birey kendisi yapar. Kendi rüyalarına yoğunlaşır ve sembollerin anlamlarını kendisi bulmaya çalışır. Objektif amplifikasyonu ise analist yapar. Rüyadaki semboller ile arketipler arasında bağlantı kurarak sembollerin gerçek anlamını ortaya çıkarmaya çalışır.¹⁹²Bu yöntem rüyanın farklı yerlerde olabilecek kendisiyle paralel anlamlarını bulabilmek amacıyla her türlü sembol, efsane ve mitem yararlanmayı gerektirir. Arkeoloji, din, edebiyat, mitoloji ve folklor gibi alanları bu metodu besleyen doğal bilgi kaynakları olarak gören Jung, bu metodu kullanarak rüya yorumuna bütüncül bir yaklaşımı geliştirmiştir.¹⁹³

3.3. Fromm'un Rüya Kuramı

Fromm rüyaları Freud'dan ve Jung'tan farklı bir şekilde ele alır. Ona göre rüyalar ne libido kaynaklı arzuların tatminidir ne de kalıtımla bize ulaşan bir mitoloji birikimidir. Rüyalar “düşüncelerimiz ve duygularımız yaptıklarımızdan etkilenir” prensibiyle hareket edilerek değerlendirilmelidir.¹⁹⁴

Soyut bir gerçeklik olarak bize sunulan rüyalar, kişiliğin somut gerçeklerine dair bilgiler sunmaktadır.¹⁹⁵

Rüyaların ortak özellikleri; mantık kurallarına uygun olmamaları ve rüyalarda temelini hatıraların ve tecrübelerin oluşturduğu bir kaynağın kullanılmasıdır. Buna bağlı olarak biz yıllar öncesinde gördüğümüz birini rüyamızda çok canlı bir şekilde görebiliriz.¹⁹⁶

Fromm uykuda iken geçirdiğimiz bilinç düzeyine bilinç dışı, uyanık iken geçirdiğimiz bilinç düzeyine ise bilinçlilik hali dememizin tamamen bir alışkanlıktan kaynaklandığını ve tersi bir adlandırmanın da pekâlâ mümkün olduğunu ifade eder.

¹⁹² Fromm, a.g.e., 104-105

¹⁹³ Bilal Sambur, *Bireyselleşme Yolu- Jung'un Psikoloji Teorisi*, Elis Yayınları, Ankara, 2005, s.120-122

¹⁹⁴ Fromm, a.g.e. s.48

¹⁹⁵ İmamoğlu, a.g.e., s.21

¹⁹⁶ Fromm, a.g.e., s.17

Günlük hayatta yaşadığımız olaylar kişiliğimize olumlu etkide bulunuyorsa rüyalarımıza da olumlu şeyler hâkimdir. Olumsuz etkiye maruz kalıyorsa kişiliğimiz bu rüyalarımıza da olumsuz yansıyacaktır. Ancak hayatımızdaki olumsuzlukların oranı çok yüksek ise, rüyalarımızdaki hayaller bir kurtuluş yolu olabilir.¹⁹⁷

Fromm'a göre rüyalar ilkel insan için de modern insan için de aynı fonksiyonu icra eder. Rüyalar, rahatsız edilmeden kendimizi dinleyebilme imkânı bulduğumuz sığınaklardır. Bu yüzden rüyalar hem akılcı hem de akıl dışı yönlerimizin bir dışa vurumudur. Rüya yorumunun amacı rüyalardaki hangi öğelerin akıl dışı, hangilerinin akılcı olduğunu tespit etmeye yöneliktir.¹⁹⁸ Ayrıca Fromm rüyaların gerçek birer yaşantı olduklarının altını çizer. Onlara gerçek dışı bir varlık düzlemi olarak bakmanın yanlış bir tutum olduğunu söyler.

Rüyalar, masallar ve mitoslar, aynı dilin egemen olduğu, insanın gizemli yönüne ışık tutan üç kaynaktır. İnsanı anlamının yolu bu üç kaynaktan bulunan sembol dilini çözmekten geçer.

Fromm'un rüya yaklaşımının merkezinde sembol dili yer alır. Fromm için rüya görmek, insanların gün boyu varlıklarından haberdar olamadıkları tecrübe ve hatıraların açıkça ortaya çıkması demektir. Sembol dilinin özelliklerini kavrayabilmiş olan bir insan, bu tecrübe ve hatıralar yardımıyla müthiş bir buluşu gerçekleştirebilir. Bu buluş şudur: İnsanlık tarihinin en eski eserlerinden olan mitoslarla, günlük yaşantımızın ürünleri olan rüyalar, birbirleri ile şaşırtıcı bir benzerlik gösterirler.¹⁹⁹

Fromm Hz.Yunus kıssasını buna örnek gösterir. Yunus peygamberin yaşamış olduğu gel-gitlerle başına gelen hadiselerde bir paralellik olduğunu söyleyen Fromm, bu kıssanın içeriğindeki semboller çözüldüğünde günümüz insanına çok tanıdık geleceğini ifade eder.

¹⁹⁷ Fromm, **a.g.e.**,51

¹⁹⁸ Fromm, **a.g.e.**,160

¹⁹⁹ Fromm, **a.g.e.**, s.6-7

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

1. MÜLAKATTA YER ALAN KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyet Durumu

Cinsiyet	N	%
Kadın	37	92,5
Erkek	3	7,5
Toplam	40	100

Tablo 1’de araştırmaya katılan, rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış kişilerin cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Katılımcıların % 92,5’ini kadınlar, % 7,5’ini de erkekler oluşturmaktadır. Dini tecrübenin herkesin yaşamadığı, özel bir deneyim olması, araştırmada cinsiyet dağılımında eşitliği gözetmede bir engel teşkil etmiştir. Öte yandan bu tablo bize, dini tecrübe olgusunun varlığının, erkeklere nazaran kadınlarda daha çok olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Yaş Durumu

Yaş Aralığı	N	%
20-30	12	30
30-60	25	62,5
60<	3	7,5
Toplam	40	100

Araştırmada yer alan katılımcıların yaş dağılımları 20-76 arasında değişmektedir. Katılımcıların % 30’unu 20 ilâ 30 yaş arasındaki bireyler, % 62,5’ini 30 ilâ 60 yaş

arasındaki bireyler, % 7,5'ini ise 60 yaşın üstündeki bireyler oluşturmaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç ise yaptığımız araştırma kapsamından hareketle rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olaylarının gençlik döneminde ve orta yaş döneminde daha sık görüldüğüdür.

Orta yaş dönemindeki bireylerin gelişen hayat tecrübesi ile kendilerini tanıma yönünde mesafe kat etmiş olmalarının gördükleri rüyaları ilahi bir mesaj olarak algılama ve değerlendirmede etkili olduğunu düşünüyoruz. Zira artan hayat tecrübesi ile daha evvelden görmüş olduğu rüyaların hayata yansımalarını tecrübe etmiş yetişkin bireyin bu noktada edinmiş olduğu tecrübesi, onu ruhen ve zihnen rüya kaynaklı dini tecrübeye hazır hale getirmiş olabilir.

Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Seviyesi

Eğitim Seviyesi	N	%
İlkokul	11	27,5
Lise	8	20
Ön Lisans	4	10
Üniversite	15	37,5
Yüksek Lisans	1	2,5
Doktora	1	2,5
Toplam	40	100

Araştırmaya katılanların eğitim durumu ilkokul seviyesinden doktora seviyesine uzanan bir çeşitlilik arz etmektedir. Katılımcıların %27,5'i ilkokul mezunu, %20'si lise mezunu, %10'u ön lisans mezunu, %37,5'i üniversite mezunu, % 2,5'i yüksek lisans mezunu, % 2,5'i de doktora mezunu bireylerden oluşmaktadır. Bu tabloya göre araştırmamızda yer alan rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış kişilerin en çok üniversite ve ilkokul mezunları arasından çıktığını söyleyebiliriz.

2. RÜYA YOLUYLA ELDE EDİLMİŞ DİNİ TECRÜBELER İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 4: Katılımcıların Rüya Görme Sıklığı

Rüya Görme Sıklığı	N	%
Gün aşırı	19	47,5
2-3 ayda bir	14	35
6 ayda bir	7	17,5
Toplam	40	100

Katılımcıların % 47,5'inin (19 katılımcı) gūnaşırı, % 35'inin (14 katılımcı) 2-3 ayda bir, % 17,5'inin (7 katılımcı) de altı ayda bir rüya gördükleri tabloda belirtilmektedir. Bu tablodan hareketle rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış kişilerin çoğunun sık rüya gören bireyler olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo: 5 Katılımcıların Rüyalara Verdikleri Önem

Önem Derecesi	N	%
Önem Vermem	7	17,5
Önem Veririm	13	32,5
Çok Önem Veririm	10	25
Rüyaya Göre Değişir	10	25
Toplam	40	100

Araştırmada katılımcıların %17,5'i (7 katılımcı) rüyalarına önem vermediğini, % 32,5'i (13 katılımcı) önem verdiğini, %25'i (10 katılımcı) ise rüyalarını çok önemsedini ifade etmiştir. Katılımcıların %25'i (10 katılımcı) ise görülen rüyaya göre önem derecesinin değiştiğini ifade etmiştir. Tablodan hareketle katılımcıların % 57,5'inin (23 katılımcı) genel olarak rüyaları önemli bulduklarını görebiliyoruz.

“Rüyalarımā önem vermem” ifadesini kullanan katılımcıların anlatımlarına baktığımızda:

Üniversite mezunu 48 yaşındaki bayan katılımcı rüyalara önem vermeme sebebini şöyle açıklıyor:

“Ne zaman ki rüyanın ilmin kırkta biri olduğunu öğrendikten sonra ve rüya ile meşguliyetin yersizliğini gördükten sonra aynı oranda rüyalara verdiğim ehemmiyet azaldı. Bu yüzden rüyalara önem vermiyorum”

İlkokul mezunu 76 yaşındaki erkek katılımcı ise rüyaları önemli bulmamakla birlikte şunları söyler:

“Rüyayla amel etmem. Rüyalar benim için önem arz etmiyor. Ancak şu uzun hayatımda bazı rüyaların hayata dair önemli bir şeyin habercisi olduğunu fark ettim ve kabullendim.”

27 yaşındaki üniversite mezunu bir diğer katılımcı ise mantığına çok güvenen bir insan olduğu için rüyalarına önem vermediğini fakat zaman içinde rüyalarını dikkate almadığı için pişmanlık duyduğunu şu cümleler ile ifade ediyor:

“Hayatımda önemli ayrımlarda önemli kararlar almadan önce önemli rüyalar görmüşümdür. Kaderimle ilgili enteresan rüyalar bunlar. Uzun süre etkisinde kalıp düşünüyorum bu tarz rüyalarımın. Duygusal olarak çok etkisinde kalıyorum. Ancak aşırı mantıkçı bir insan olduğum için genellikle rüyalarımı dikkate almadan kendi mantığımla hareket ederim. Bu yüzden sonraları pişmanlık yaşadım.”

Rüyalarına önem verdiğini dile getiren katılımcılar ise önemden kastettikleri şeyi şöyle açıklıyorlar:

Üniversite mezunu 26 yaşındaki bayan katılımcı duygu dünyasını etkilediği için rüyalarını önemli bulur.

“Rüyalarım üzerine düşünürüm. Onları anlamaya çalışırım. Ben de hissiyat olarak bıraktıkları şeyler benim için önemli ve değerlidir.”

Üniversite mezunu 33 yaşındaki katılımcı da benzer ifadeler kullanıyor:

Rüyaların insanın iç dünyasına ışık tuttuğu için önemli olduklarını düşünüyorum.

Lise mezunu 20 yaşındaki üniversite öğrencisi bayan katılımcı rüyaları olabilecek güzel veya kötü hadiselerin habercisi olarak değerli buluyor:

“Çocukken gördüğüm bazı rüyalar aynen çıkmıştı. Kötü bir rüya gördüğümde hemen yakınlarıma söylerim dikkatli olun, dua edin diye. Sıkıntılı bir dönemdeyken güzel bir rüya görürsem bu beni rahatlatır. Önemlidir benim için rüyalar.”

Üniversite mezunu 27 yaşındaki katılımcı rüyaların kendi üzerinde yönlendirici bir etkisi olduğunu ifade ediyor:

“Karmaşık rüyalar olduğunda çok önemsemiyorum. Hemen unutup geçiyorum. Ama bazı rüyalar içeriği dolu olunca önemli oluyor. O kadar ki hayatıma etki edebiliyor. Beni yönlendirebiliyor.”

Doktora mezunu 59 yaşındaki erkek katılımcı içerik olarak gündeminde olmayan bir konuyla alakalı bir rüya gördüğünde bunu dikkate aldığını belirtiyor:

“Rüyaların bir kısmı güncel olaylardan kaynaklanıyor. Bunlara önem vermiyorum. Ama bazen hiç gündemimizle alakalı olmayan bilinçaltından bağımsız olduğunu düşündüğüm rüyalar görüyorum. Bu rüyaların hayırlı etkilerine açığım.”

Bu ifadelerden rüyaları önemli bulan katılımcıların, rüyaların duygusal yönden insan üzerinde bıraktığı etkileri değerli bulduklarını görüyoruz. Rüya güzel ise ve katılımcılar üzerinde iyi bir etki bırakmışsa onları mutlu ediyor. Kötü bir rüya ise dua ederek bu etkiden kurtulmaya çalışıyorlar. Ayrıca rüyayı, kişinin kendi iç dünyasını anlamasında yardımcı olduğu için değerli bulanlar da mevcuttur.

Rüyaları çok önemli bulan katılımcıların ifadeleri ise şöyledir:

Lise mezunu 38 yaşındaki bayan katılımcı rüyalarını Allah’tan gelen bir mesaj olarak değerlendiriyor:

“Rüyalarımı Allah’tan gelen bir uyarı gibi değerlendiriyorum. Hafızım. Çoğu zaman dilimde bir ayeti tekrar ederek uyandığım oluyor. Hemen açar bakarım o ayete. Rabbim bana ne demek istemiş. Oradan hisse almaya çalışırım. Gün içinde yaptığım işlerle ilgili kötü bir rüya gördüğümde kendimi frenlerim hareketlerimden dolayı. Hüzünlü bir ruh haliyle yatıp, İyi bir rüya gördüğümde de hoşuma gider mutlu olurum. Teselli olurum.”

Bu katılımcının ifadelerinden onun rüyalarına eylemlerine yön verecek derecede önem verdiğini görüyoruz.

Benzer durum üniversite mezunu 25 yaşındaki katılımcının ifadelerinde de mevcuttur:

“Benim için çok önemli. Şöyle ki bir şeye karar verirken rüyalarımın çok fazla etkileniyorum.”

İlkokul mezunu 62 yaşındaki bayan katılımcı da rüyalarını musibetlere karşı Allah’tan gelen bir uyarı olarak değerlendiriyor:

“Bir rüya gördüm. Başımıza gelecek bir musibete karşı Allah’ın beni uyardığını hissettim ve korunmak için kurban kestim.”

Gördükleri rüyaya göre verdikleri önemin farklılık arz ettiğini ifade eden katılımcılar rüyayı önemli kılan unsurları şöyle ifadelendiriyorlar:

Üniversite mezunu 46 yaşındaki bayan katılımcı bir kıstas belirtmeksizin şöyle diyor:

“Önemsemem gereken rüyaları hissederim. Onlar bana kendini hissettirir.”

Yüksek lisans mezunu otuz iki yaşındaki bayan katılımcı ise rüyaya değer biçmede görülen vaktin belirleyici olduğunu dile getiriyor:

“Rüyalara gördüğüm vakte göre önem veriyorum. Mesela kerahet vaktinde gördüysem, sabah namazına kalkamayıp bir rüya gördüysem o rüyayı önemsemem. Şeytanın beni oyalamaya çalıştığını düşünürüm. Ama sabah namazına kalkmadan hemen önce gördüysem o rüyayı dikkate alırım. Önemserim. Manevi olarak beni etkiler.”

Üniversite mezunu 35 yaşındaki bayan katılımcı manevi hayatına yönelik olan rüyaları önemli buluyor:

“Sadece ilahi uyarı özelliği taşıyan rüyalar beni etkiliyor, kendini önemsetiyor.”

Üniversite mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcı ise hafızada yer eden rüyaları önemli buluyor:

“Önemli olan rüya bana kendini hissettiriyor. Mesela çok canlı bir şekilde rüyayı hatırlıyorsam, üst düzeyde bir yaşanmışlık hissi bırakmışsa rüya bende ve o sıralarda yaşamış olduğum bir sıkıntı üzerine görmüşsem rüyayı, onu önemli buluyorum ve araştırıyorum.”

Bu ifadelerden katılımcıların kendini önemseten rüyanın özelliğini tam olarak ifade edemeseler de manevi yönden kendilerini etkileyen, üst düzeyde bir yaşanmışlık hissi bırakan, dinen makbul görülen vakitlerde görülen rüyaları daha değerli

bulduklarını görüyoruz. Kendini önemseten rüyada açıklayamadıkları şeyin ise bireyin duygu dünyasında bıraktığı etkinin şiddetindeki yoğunluk olduğunu düşünüyoruz.

Tablo:6 Katılımcıların Kendilerini Rüya Yorumlamada Yetkin Bulup Bulmama durumu

Kendi Rüyalarını Yorumlamada Yetkin Olup Olmama Durumu	N	%
Yorumlarım, kendi rüyalarımın dilini bilirim	22	55
Rüyalarımı kendim yorumlamam. Bu konuda kendimi yetkin görmüyorum	18	45
Toplam	40	100

Katılımcıların % 55'i (22 katılımcı) rüyalarını kendilerinin yorumladığını ifade ederken, % 45'i (18 katılımcı) ise bu konuda kendini yetkin görmemektedir.

Rüyalarını kendisi yorumlayanlar bu konudaki yetkinliklerini şöyle açıklıyorlar:

Doktora mezunu 59 yaşındaki katılımcı rüyadan gelebilecek olumsuz bir etkiden yaptığı yorum ile kurtulabildiğini ifade eder:

“Kendim yorumlarım. Her zaman hayra yormaya çalışırım rüyalarımı. Kötü etkileri olabilecek rüyaları bile hayırlı bir yorum yaparak ondan gelebilecek olumsuz etkiyi bertaraf ederim.”

İlkokul mezunu 41 yaşındaki bayan katılımcı rüyanın telkin ettiği çağrışımlarla yorum yapabildiğini söylüyor:

“Kendim yorumlarım zaten başkasına yorumlatmama gerek kalmaz. Rüyanın bana verdiği his, bazı çağrışımlar var ona göre yorumluyorum.”

İlkokul mezunu 76 yaşındaki erkek katılımcı zaman ve tecrübe ile rüyalarının diline vakıf olduğunu ifade ediyor:

“Gördüğüm rüyaların dikkate değer olduğunu fark ediyorum ancak rüyanın işaret ettiği mana hayatımda tahakkuk etmeden onu anlayamıyorum. O ortaya çıktıktan

sonra yorumluyorum. Bu buna çıkacakmış diye. Ancak yıllar geçtikçe rüyamda gördüğüm bazı şeylerin anlamını kavramaya başladım.”

İlkokul mezunu 37 yaşındaki bayan katılımcı rüyanın his dünyasında bıraktığı etkilere göre rüyalarını yorumlayabildiğini dile getirir:

“Kalbime doğan hisler ve rüyanın üzerimde bıraktığı intiba çok önemli. Ona göre yorumlayabiliyorum.”

Lise mezunu 21 yaşındaki bayan katılımcı gördüğü rüyaları manevi hayatının bir yansıması olarak yorumluyor:

“Geleceğe dönük bunu gördüm şu olacak şeklinde değil. Ama bu rüyayı gördüğüme göre şurada bir eksiklik yapmışım ya da demek ki güzel bir şey yapmışım ki böyle güzel bir rüya gördüm şeklinde rüyalarımı yaptığım işlerin ve çoğunlukla manevi hayatımdaki eksikliklerin veya güzelliklerin bir yansıması olarak yorumlayabiliyorum. Bu manada kendi rüyalarımı anlayabiliyorum.”

Ortaokul mezunu 43 yaşındaki bayan katılımcı kendi yaptığı yorumun belirleyici olduğunu söylüyor:

“Kendim yorumladığım rüyalar kötü veya iyi nasıl yorumladıysam, kendi yorumuma uygun olarak çıkar. ”

Üniversite mezunu 25 yaşındaki bayan katılımcı kendisinden başkasının rüyalarını isabetli yorumlayamayacağını ifade ediyor:

“Kendim yorumlarım. Çünkü ruh halime bağlı oluyor gördüğüm rüyalar. O yüzden bazı rüyalar sadece benim anlayabileceğim şekilde oluyor. Başkasına yorumlatsam bile o rüyanın asıl yorumunu ben hissediyorum.”

Üniversite mezunu 46 yaşındaki bayan katılımcı manevi hayatına yönelik olmayan rüyalarında isabetli yorumlar yapabildiğini dile getiriyor:

“Dini hayatıma yönelik rüyalarda değil ama kendi psikolojime, bilinçaltıma ve özel hayatıma yönelik rüyalarımın dilini çözebiliyorum. Mesela; duygusal anlamda bir hayal kırıklığı yaşadığım zaman hep aynı rüyayı görürüm.”

Bu ifadelerden rüyalarını yorumlamada kendini yetkin gören katılımcıların genel bir rüya yorum yeteneğinden ziyade, kendilerini iyi tanıdıklarını, rüyalarındaki sembollerin kendi hayatlarında ve iç dünyalarında neye tekabül ettiğini anlayabildiklerini, yani kendi rüyalarının diline hâkim olduklarını anlıyoruz. Aynı zamanda katılımcılarda “rüyayı nasıl yorumlarsan öyle çıkar” düşüncesinin yerleşik bir inanç olarak varlığını görebiliyoruz.

Rüyalarını yorumlamada kendilerini yetkin görmeyen katılımcıların çoğunluğu bu konuda yetenekli olmadıkları için yetkin gördükleri başka bir kişiye veya herhangi bir tarikata mensup iseler şeyhlerine veya tarikat içinde bu konuda güvendikleri kişilere rüyalarını yorumlattıklarını ifade ettiler.

İlkokul mezunu 40 yaşındaki katılımcı yanlış bir yorum yapıp onun o şekilde hayatında tahakkuk etmesinden korktuğunu dile getiriyor:

“Çoğunlukla yorumlamaktan kaçınıyorum. Yorumlayıp da yön vermek istemiyorum. Çünkü yanlış bir yorumda bulunursam o şekilde gerçekleşmesinden korkuyorum.”

Üniversite mezunu 25 yaşındaki bayan katılımcı rüyalarını şeyhine yorumlattığını ifade ediyor:

“Asla kendim yorumlamam. Şeyhime yazarım. O uygun görürse bir yorumda bulunur.”

Tablo7: Katılımcıların Rüyalarında Öne Çıkan Temalar

Öne Çıkan Temalar	N	%
Kendim	6	15
Hayata dair kaygılar(iş, aile, günlük olaylar)	20	50
Belli bir konu söyleyemem	9	22,5
Diğer (deniz, kuş, vs.)	5	12,5
Toplam	40	100

Tablo 7’de belirtildiği üzere katılımcıların % 15’i (6 katılımcı) ağırlıklı olarak rüyalarında kendilerini, % 50’si (20 katılımcı) hayata dair kaygılarını (iş, aile, günlük

olaylar) , % 5'i (5 katılımcı) diğer (deniz, kuş, diş vs.) temaları görmektedir. % 22,5'i ise rüyalarında baskın olarak gördükleri bir tema söyleyemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu tablodan hareketle rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış kişilerin çoğunluğu % 65'i (29 katılımcı) rüyalarında baskın birer tema olarak hayata dair kaygılarını ve kendilerini görmektedirler.

Tablo8: Katılımcıların Rüyada Gördükleri Bir Olayı Gerçek Hayatta Yaşayıp Yaşamama Durumu

Rüyada Görülen Olayların Gerçek Hayatta Yaşanma Durumu	N	%
Hiç Yaşamadım	12	30
Aynen Yaşadım	10	25
Dolaylı Olarak Yaşadım	13	32,5
Yaşadım Ama Hatırlamıyorum	5	12,5
Toplam	40	100

Tablo 8'de belirtildiği üzere katılımcıların % 30'u (12 katılımcı) rüyada gördükleri bir olayı gerçek hayatta hiç yaşamadıklarını, % 25'i (10 katılımcı) aynen yaşadıklarını, % 32,5'i (13katılımcı) ise dolaylı olarak yaşadığını, % 12,5'i (5 katılımcı) ise yaşadığını ancak hatırlamadığını ifade etmiştir. Tablo 8'e göre rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin çoğu % 70'i (28 katılımcı) rüyada gördükleri bir olayı dolaylı veya doğrudan olmak üzere gerçek hayatta yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Rüyada gördükleri bir olayı gerçek hayatta aynen yaşadıklarını dile getiren katılımcılara değinirsek:

Üniversite öğrencisi 20 yaşındaki bayan katılımcı annesinin başına gelen bir hadiseyi olmadan önce rüyasında gördüğünü anlatıyor:

“Çocukken gördüğüm bir rüyada annem, ben ve annemin bir arkadaşı uçaktaydık. Annem uçaktan inecekti. Nereye gidiyorsun anne dedim. Anneannemin yanına gidiyorum kızım dedi. Anneannem de o sırada Almanya'daydı. Ben bu rüyayı gördükten bir ay sonra anneme rüyamda gördüğüm arkadaşıyla birlikte yurtdışı görevi çıktı ve anneannemin bulunduğu şehre gittiler.”

Lise mezunu 38 yaşındaki bayan katılımcı Kâbe’de yaşadığı bir olayı gitmeden rüyasında şöyle gördüğünü anlatıyor:

“ Kâbe’yi ilk defa ziyaret edeceğim zaman rüyamda tavaf edilen bölgenin dış tarafında oralarda geziniyorum. İkinci kata çıkmışım. Baktım ki bir sürü çoluk çocuk var. Namaz kılıyorlar, Kur’an okuyorlar rahleler önlerinde. Bu rüyadan iki hafta sonra ben umreye gittim. Kâbe’nin etrafında metaş alanının dışında kayboldum. Bir kapıdan girdim. Baktım ki ikinci katta bir grup çocuk Kur’an okuyorlar. Hafızlık çalışıyorlar. Hocaları başlarında. O zaman rüyamı hatırladım. Aynısı çıkmış oldu.”

Üniversite mezunu 46 yaşındaki bayan katılımcı eşinden ayrılmadan önce gördüğü rüyayı anlatıyor:

“Eşimden ayrılmadan beş altı yıl önce gördüğüm bir rüya var. Oğlumun on iki on üç yaşlarındaki halini gördüm. Rüyamda boşanmışım ve oğlum haftanın birkaç gününü babasının yanında geçiriyormuş. Arada onunla buluştuğumu görüyorum. Oğluma sarılıyorum. Ve çok üzgün olduğumu hatırlıyorum. Neden böyle oldu gibi diye hüzünleniyorum rüyamda. Bu rüyadan beş altı yıl sonra gerçekten eşimden ayrıldım.”

Rüyasında gördüğü bir olayı gerçek hayatlarında dolaylı olarak yaşadığını ifade eden katılımcılar rüyalarında bir takım semboller vasıtasıyla gördükleri ve anlamlandıramadıkları olayları gerçek hayatta olay tahakkuk ettikten sonra o sembollerin neye tekabül ettiğini yaşadıkları olay üzerine anlayıp rüyalarını hatırladıklarını dile getiriyorlar.

Birkaç örnek vermek gerekirse;

İlkokul mezunu 41 yaşındaki bayan katılımcı amcasının ölümünü şöyle gördüğünü anlatıyor:

“Amcam rahatsızdı. Kanser hastasıydı. Bayram üzeriydi. Rahatsızlandı hastaneye kaldırıldı. Bütün amcalarımın ortak yaptıkları bir iş var gerçek hayatta. Bizim eski büyük bir binamız varmış. Oradan büyük bir direk çıkardılar ve yere yatırdılar. Ben sabah uyandım. Dedim ki herhalde amcam Hakk’ın rahmetine kavuşacak. Ve bir gün sonrasında da vefat etti.”

İlkokul mezunu 76 yaşındaki erkek katılımcı oğlunun başına gelen bir hadiseyi gerçekleşmeden önce rüyasında şöyle gördüğünü anlatıyor:

“Oğlum birisiyle ortak bir iş yapacaktı. O kişiyi sevmezdim. Rüyamda oğlum evime misafir gelmiş. Benim evimde tuvalete girmiş. Bana seslendi tuvaletten. Ben de tuvaleti açtım baktım tuvalette oturmuş kalmış ama her taraf pislik dolu. Pisliğin üzerine oturmuş kalkamıyor, benden yardım istiyor. Ne oldu sana diye sordum. İş ortağım beni buraya itti dedi bana. Yardım edip kaldırdım onu oradan. Daha sonra uyandım ve bir süre sonra oğlumun o adamla ortaklık yaptığını öğrendim. Sonra oğlumu uyardım. Ama beni dinlemedi. Beraber iş kurdular ve o adama yüklü miktarda para kaptırarak iflas etti.”

Ön lisans mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcı evliliğiyle alakalı bir hadiseyi gerçekleşmeden önce rüyasında şöyle gördüğünü anlatıyor:

“Rüyamda gördüğüm sembollerin hayattaki karşılığı olan şeyin yaşadım. Mesela, eşimle evlenmeden önce evlilik maksadı ile görüştüğüm başka birisi vardı. Ondan ayrılmadan önce rüyamda inci bir yüzüğü parmağımdan çıkartıp, pırlanta bir yüzüğü taktığımı görmüştüm. Sonrasında o kişiden ayrılıp şimdiki eşimle evlendim.”

Yapmış olduğumuz mülakat görüşmelerinden edindiğimiz izlenimlere göre rüya kaynaklı dini tecrübelerle sahip bireylerin rüyada gördükleri bir hadiseyi gerçek hayatta doğrudan veya dolaylı olarak yaşamış olmalarının onların rüyalarına verdikleri önemi ve dikkati arttırdığını düşünmekteyiz. Bu da bireylerde rüyalara yönelik bir farkındalığın oluşmasını sağlamaktadır. Bu farkındalık rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında rüya kaynaklı dini tecrübenin bireyin üzerinde bıraktığı etkiyi arttırdığını düşünüyoruz.

Bu yorumumuz bittabi bir kesinlik arz etmekten uzaktır. Zira tabloda da belirtildiği üzere katılımcıların % 30'u (12 katılımcı) rüyada gördükleri bir olayı gerçek hayatta hiç yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak aynı katılımcılar yaşamış oldukları rüya kaynaklı dini tecrübeden fazlasıyla etkilendiklerini de ifade etmektedirler.

Tablo:9 Katılımcıların Görmüş Oldukları Bir Rüyanın Gerçek Hayatta Aldıkları Kararları Etkileyip Etkilememe Durumu

Rüyanın Karar Vermede Etkili Olma Durumu	N	%
Etkiler	15	37,5
Etkilemez	25	62,5
Toplam	40	100

Tablo 9’da belirtildiği üzere rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin % 37,5’i (15 katılımcı) hayatlarında aldıkları her hangi bir kararda gördükleri rüyanın etkili olduğunu ifade ediyorlar. Katılımcıların çoğunluğu % 62,5’i ise karar aşamasında iken gördükleri rüyalardan etkilenmediklerini ifade etmişlerdir.

Almış oldukları kararlarda rüyalarından etkilendiklerini dile getiren katılımcıların ifadelerine bakacak olursak; üniversite mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcı gördüğü bir rüyanın hemen akabinde gelen bir iş teklifini o rüyadan hareketle derhal kabul ettiğini anlatıyor:

“Ben bir dönem Sakarya’da çalışıyordum. İzne gelmişim ailemin yanına. O esnada gördüğüm bir rüya oldu. Ben Bursa’dan çok sıkılarak Sakarya’ya gitmişim. Hâlbuki Bursa evliyalar şehri sıkılacak ne var? Benim gittiğim yerde bir tane manevi büyük yoktu.Eve izne geldiğimde bir rüya gördüm. Rüyamda bir sandık gördüm. Sandığın içinde bir anahtar var. Bir kapıyı açıyorum o anahtarla. İçeride Emirsultan Kur’an Kursu yazıyor. O sırada telefonum çaldı. Uyanır gibi oldum. Açmak istemedim hatta. Sonra açtım. Arayan kişi Emirsultan Kur’an Kursunun yöneticisi. Hafızlar için ihtiyaç var. Gelip burada çalışır mısın? Dedi. Dedim ki bu sana ayan beyan bir işaret. Rüyanın akabinde bu telefonun gelmesi hiç tereddüt etmeden Sakarya’yı bırakıp Bursa’ya dönmeme sebep oldu. Hiç sorgulamadım bile. İçim çok rahat bir şekilde bırakıp geldim. Ve çok da mutlu oldum.”

Üniversite mezunu 33 yaşındaki bayan katılımcı gördüğü bir rüyanın erkek arkadaşıyla yaşadığı tereddütleri sonlandırmada ve bir karar almasında etkili olduğunu söylüyor:

“Erkek arkadaşım ile yaşadığım belirsiz gidişatı ayrılma kararım ile neticelendirmede bana etkisi olan bir rüya gördüm. Rüyamda sürüş esnasında aracın tekerleğinin patlamış olduğunu, bende kendimi onu değiştirip daha konforlu bir yolculuğa devam etmekte olduğumu gördüm. Rüya tabirinden istifade ettim ve alacağınız önemli bir değişim kararının hayırla sonuçlanacağı şeklinde yazılı idi ve bu rüyanın rehberliği ile erkek arkadaşımdan ayrılma kararı aldım.”

Üniversite mezunu 46 yaşındaki bayan katılımcı ise görmüş olduğu bir rüyanın hayatına dair almış olduğu iki büyük kararı etkilediği şöyle anlatıyor:

“ Eşimle nişanlı iken bir ara ayrılmıştık. O dönemde bir öğle vaktinde gördüm bu rüyayı. İstanbul’un fethinin kutlama törenleri yapılıyor. Ve her yıl bu törenlerde bir kişi Fatih Sultan Mehmet’i temsil ediyormuş. Fatih’in şehre girişini anlatan tiyatral bir gösteri yapılıyor. Ama o sene Fatih Sultan Mehmet’i temsil eden kişi gerçekten Fatih Sultan Mehmet imiş. Bana bunu birisi kulağıma fısıldıyor. “Bu gördüğün adam var ya o oyuncu değil, gerçek Fatih.” diyor bana. Ve çadıra gidiliyor. Biri bir şekilde benim elimden tutup beni o çadıra götürüyor Fatih’le görüştürmek için. Sonra çadıra giriyoruz. Orada bulunanlardan biri bana dönüp “Sen nasıl olur da Hz. Süleyman’ı küçümsersin diyor ve şak diye bana bir tokat atıyor. Eşimin adı Süleymandı bu arada. O tokatla benim boyum kısalıyor ve yarıya iniyor. Bana böyle üç kere tokat attı. Üçüncü tokadın sonunda ben minicik bir cüceye döndüm. Sonra dedi ki “ Allah o nimeti senin elinden alacak” dedi. Ben bir yandan onu düşünüyorum bir yandan da minicik kaldım nasıl normale döneceğim onu düşünerek uyandım. Bu rüyadan sonra vazgeçtim nişanı atmaktan ve eşimle evlendim. Fakat yıllar sonra ayrılma kararımı alırken de bu rüyanın etkisi oldu. Dedim ki kendi kendime demek Süleymanla evlenip bu çocukları dünyaya getirmem gerekiyormuş. Ayrılmak da kaderimde varmış.”

Gördükleri rüyanın dünyevi hayata yönelik aldıkları kararlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını ifade eden katılımcıların buna yönelik açıklamalarından örnekler verecek olursak; 59 yaşındaki doktora mezunu erkek katılımcı böyle rüyaların yönlendirmesine ihtiyaç duymadığını dile getiriyor:

“Tasavvufla iştigel eden bir insan olarak plan yapmayı sevmem. Mütevekkil bir duruşum var. Hayatımda ciddi bir kararsızlık dönemi geirmediim. Bu sebeple rüyalarımın kararlarımaya yn vermesini gerektiren bir durum olmadı.”

n lisans mezunu 46 yaşındaki bayan katılımcı ise genellikle kararsız bir şekilde uyumamasını buna sebep olarak gösteriyor:

“Yaşadığımı söyleyemem. Çünkü ben kararsız bir şekilde hiç uyumam. Bir karar vermem gerekiyorsa öyle ya da böyle bir karar verip öyle yatarım. Bu yüzden herhangi bir kararımdaya bana yön verecek bir rüya görmem.”

İlkokul mezunu 64 yaşındaki tarikat mensubu bayan katılımcı ise dünyayı ilgilendiren şeylerin rüyalarında yeri olmadığını dile getiriyor.

“Az evvel söylediğim gibi dünyayı ilgilendiren her şeyden uzak olmayı kendime düstur edindim. Hayatta yaşama gayem bir kişiyi daha İslam ile tanıştırmak ve imanını kurtarmak. Benim dünya ile alakam bundan ileri geliyor. O yüzden ryalarımdaya da dünyaya yer yoktur.”

Bu tablodaya hareketle şöyle bir yorumdaya bulunabiliriz ki rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin çoğunda rüyalar dünyevi işlerde herhangi bir karar değişikliğine yol açacak denli etki gücüne sahip değillerdir. Fakat çalışmanın ilerleyen safhalarında detaylı olarak göreceğiniz üzere dünyevi hayatlarında herhangi bir karar aşamasında rüyalarından etkilenmeyen bireylerin rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında davranış değişikliğine gidebildiklerini, hatta manevi hayatı kapsadığı gibi dünyevi hayatı da kapsayabilen radikal kararlar alabildiklerini göreceğiz. Bu da rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübenin birey üzerindeki dönüştürücü etkisini bize göstermektedir.

Tablo 10: Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısı

Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısı	N	%
Dindar Değilim	2	5
Dindarım	8	20
Vasatın Üzerinde Bir Dindarım	4	10
Dindar Bir Hayat Yaşama Gayreti İçinde olmakla Beraber Gerçek Bir Dindar Olduğumu Düşünmüyorum	16	40
Ne Kadar Dindar Olduğumu Ancak Allah Bilir	10	25

Tablo 10’da belirtildiği üzere rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin % 5’i (2 katılımcı) öznel dindarlık algıları hakkında “dindar olmadıklarını” ifade ederken, % 20’si (8 katılımcı) “dindar olduklarını”, % 10’u (4 katılımcı) “vasatın üzerinde bir dindar olduklarını”, % 40’ı (16 katılımcı) “dindar bir hayat yaşama gayreti içinde olmakla beraber gerçek bir dindar olduklarını düşünmediklerini” ifade etmişlerdir. Öte yandan katılımcıların %10’u ise öznel dindarlık algıları hakkında kendilerine yöneltilen soruya “Ne kadar dindar olduğumu ancak Allah bilir” cevabını vermişlerdir.

Tablo 10’da gördüğümüz üzere rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin çoğunluğunun % 70’inin (28 katılımcı) değişen düzeylerde olmakla birlikte belli bir dindarlık seviyesine sahip bireyler olduklarını görüyoruz.

Tablo11: Katılımcıların Dini İçerikli Rüya Görme Sıklığı

Dini İçerikli Rüya Görme Sıklığı	N	%
Görmem	5	12,5
Nadiren Görürüm	25	62,5
Sık sık Görürüm	10	25
Toplam	40	100

Tablo 11’de belirtildiği üzere rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin % 12,5’i (5 katılımcı) dini içerikli rüya görmediklerini, % 62,5’i (25 katılımcı) nadiren dini içerikli rüya gördüklerini, % 25’i (10 katılımcı) ise sık sık dini içerikli rüyalar gördüklerini ifade etmişlerdir. Rüya kaynaklı dini tecrübelerle sahip bireylerin çoğunun % 62,5’inin (25 katılımcı) dini içerikli rüyaları az gördüklerini görüyoruz.

Üniversite öğrencisi 20 yaşındaki bayan katılımcı çocuk safiyetinin etkisiyle çocukluk döneminde çok sık dini içerikli rüya görmekle birlikte artık görmediğini dile getiriyor:

“Çocukken dini sembollerin sıkça yer aldığı rüyalar çok görürdüm. Daha az kirlenmiş bir dünyam olduğu için belki de. Uzun zamandır görmüyorum.”

Üniversite mezunu 33 yaşındaki bayan katılımcının dini içerikli rüyaları az olmakla birlikte bu rüyaların kendisini tövbeye yönelten bir etkisi olduğunu ifade ediyor:

“Çok sık olmamakla beraber özellikle ruhen bunaldığım ve günah işleyerek içimde daralma olduğunu hissettiğim dönemler olduğunda rüyamda namaza duruyor, ya da bir mabet içerisinde görüyorum kendimi ve tövbeye yönelişim bu rüyalar ile daha çabuk ve kalıcı olabiliyor.”

İlkokul mezunu 62 yaşındaki tarikat mensubu bayan dini içerikli rüyalar az görmekle birlikte bundan duyduğu üzüntüyü ifade ediyor:

“Şu an az görmekle birlikte ilk dervişlik yıllarımda çok görürdüm. Rüyaları manevi hayatın canlılığının bir emaresi olarak yorumluyorum. Bu demek değildir rüya gören daha üstündür. Ama manevi ağırlıklı rüyalarım azaldığı için üzülüyorum. Mürşidimi görmediğim için üzülüyorum.”

Dini içerikli rüyaları sıkça gördüğünü söyleyen bir diğer tarikat mensubu, üniversite mezunu 24 yaşındaki bayan katılımcı kendini daha çok tekkede gördüğünü anlatıyor:

“Eğer nefsanî şeylerle uğraşmadıysam, sıkıntılı bir hafta geçirmediysem maneviyatıma dikkat ettiysem o hafta mutlaka dini içerikli güzel bir rüya ile Rabbimin beni mükâfatlandırıldığını düşünüyorum. Bizim gördüğümüz dini içerikli rüyalar daha çok

şeyhimizle manevi büyüklerimizle ilgili rüyalar oluyor. Kendimi hiç Kâbe’de görmedim ama tekke de gördüğüm zaman inanılmaz bir haz duyuyorum. Kâbe’de hiç bulunmadım belki ondandır ama.”

Ön lisans mezunu kırk altı yaşındaki bayan katılımcı mesleğinden dolayı çok sık dini içerikli rüyalar gördüğünü ifade ediyor:

“Hafız ve Kur’an kursu hocası olduğum için çok sık kendimi rüyalarımnda Kur’an okuyorken ve öğretiyorken görüyorum.”

Bu yorumlardan hareketle bir açıklama yapmamız gerekirse her dini içerikli rüyanın dini tecrübeye kaynaklık etmediğini belirtmemiz gerekir. Dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalar, dini mekân, şahsiyet ya da dini sembolleri ihtiva edebilir. Ancak böyle bir zorunluluk yoktur. İçerisinde herhangi bir dini sembolü barındırmadığı halde bir rüya bireyde dini tecrübeye kaynaklık edebilir. Katılımcıların dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalarına yer verdiğimiz bölümde bunun örneklerine rastlamak mümkündür.

Yukarıda cevaplarına yer verdiğimiz katılımcılardan özellikle tarikat mensubu katılımcıların dini içerikli rüyalara daha çok ehemmiyet verdikleri çıkarılabilir. Diğer katılımcıların da cevaplarıyla birlikte dini içerikli rüyaların bireyde üç aşağı beş yukarı manevi yönde bir etkisi olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Ancak burada bahsi geçen rüyalar dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalar değildir. Zira birinci bölümde detaylı olarak yer verdiğimiz üzere dini tecrübe çok daha yoğun bir içsel yaşantıdır. Rüya ile gerçekleşen dini tecrübe olaylarına konu olan rüyaların bireyde bıraktığı his çok daha sarsıcı ve ilettiği mesaj gayet nettir. Zira bu netliği birey kendisi hissettiği üzere ifade etmektedir.

3. KATILIMCILARIN DİNİ TECRÜBEYE KAYNAKLIK EDEN RÜYALARI

Bu bölümde rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olaylarına konu olan rüyaların içeriğini oluşturan unsurların oranına değindikten sonra katılımcıların dini tecrübeyi deneyimlemesine vesile olan rüyaların birinci ağızdan anlatımına yer vereceğiz.

Burada değineceğimiz rüyaları seçerken tüm katılımcıların rüyalarına yer vermek yerine dini tecrübenin duygusal ve davranışsal boyutta meydana getirdiği etkiyi yoğun bir şekilde hissettiğini ifade eden katılımcıların rüyalarına yer vermeyi tercih ettik. Ayrıca rüya anlatımlarına yer verdiğimiz katılımcıların çoğu rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübenin etkisi ile duygusal veya davranışsal boyutta büyük bir değişim yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 12: Dini Tecrübeye Kaynaklık Eden Rüyaların İçeriğini Oluşturan Unsurlar

DTKER'ın İçeriği	N	%
Dini Şahsiyetler	16	40
Dini Olgular	10	25
Dini Mekânlar	6	15
Diğer	8	20
Toplam	40	100

Tablo 12'ye göre rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında katılımcıların %40'ı (16 katılımcı) rüyalarında dini şahsiyetleri, katılımcıların % 25'i (10 katılımcı) dini olguları,% 15'i (6 katılımcı) dini mekânları, % 20'si (8 katılımcı) ise bunların haricindeki olguları görmüşlerdir.

Rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında araştırmamızda yer alan katılımcıların rüyalarında görmüş oldukları dini şahsiyetler öncelikle Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Abdülkadir Geylani Hazretleri, Emirsultan Hazretleri, Mahmud Sami Efendi ve bunun haricinde herhangi bir hoca veya nurani zatlardan oluşmaktadır. Katılımcıların rüyalarında gördükleri dini olgular ise ağırlıklı olarak kıyametin kopuşu, kabir azabı ve ölümdür. Dini mekanlar olarak ise katılımcılar Kabe'yi, mescid-i nebeviyi görmüşlerdir.

Rüya içeriklerine dair verdiğimiz bu bilgilerden sonra katılımcıların yaşamış oldukları dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalarına geçelim.

Üniversite mezunu 68 yaşındaki erkek katılımcının kendisini Hz. Muhammed'in sohbetinde gördüğü rüyası:

“Yine bir gece yatsı namazını kılmış, her zaman yaptığım gibi dualarımı okuyarak istirahat için yatağıma uzanmışım. Rüyamda güzel, fakat mütevazi döşenmiş

bir eve giriyorum. Besmele çekip önce sağ ayağımı içeriye atıyorum. Ayakkabılarımı girişte çıkarıp bana uzatılan terlikleri giyiyorum. Beni salona alıyorlar. İçeride bir grup insan, sessiz, sadece bir noktaya kenetlenmişler bakıyorlar. Başköşede bir hatip konuşuyor ve diğerleri de onun ağzından tane tane dökülen sözleri büyük bir dikkatle dinliyorlar. Ne bir fisıltı, ne de bir soru yok. Sadece gözler ve yürekler o şahsa kilitlenmiş, hayranlıkla bakıyorlar. Hatibin o kadar güzel ve cezp edici, nurlu bir yüzü vardı ki, konuşurken haya edip gözlerine bakamıyorsunuz. Ancak ara sıra göz ucuyla ona yönelen kaçamak bakışlar, hepsi o kadar...

Anlaşılan bu mecliste ders veriliyordu. Ben de sessizce içeriye giriyorum. Konuşan şahıs bana en uç köşede oturulacak bir yer gösteriyor. İşaret edilen yere yavaşça çöküyorum. Ama gözlerim ve kulaklarım hep o şahısta. Konuştukça yüreğime sevgi duyuyor.

Karşımda oturan şahsı seyrettim, doya doya seyrettim... Dolunayı imrendirecek bir cazibeye sahipti. Silüeti o günden beri hayalimden hiç gitmeyen bu kişi, Peygamber Efendimizdi. Sohbet boyunca ona, sadece ona doya doya baktım, dinledim, simasının nuruyla ruhumu yıkadın, o kadar.

Sabah ezanlarıyla birlikte uyandım.

Üniversite mezunu 33 yaşındaki bayan katılımcının nurani bir zatı gördüğü ve hayatında dini bir dönemin başlamasına vesile olan rüyası:

“Hayatımda özellikle dönüm noktası olarak nitelediğim rüya, benim için rehber telakki ettiğim ney hocamı dinleyip ardından kendisinin ilminden istifade etmeye karar vermeme vesile olan rüyam oldu. Rüyamda bilemediğim bir yerde siması bana yabancı ancak tabiatı ve duruşu ile son derece dostane ve yüzünde güzel bir tebessüm ile elindeki sopasına dayalı duran yaşlı bir zat gördüm. Kendisinin yanında huzur hissettim adeta bir sığınma ve dünyadan arınma, sanki benim elimi tutmasını istedim. Ve onu görerek yaklaşma arzumu ile onun kaybolup gözlerimi açmam sanki bir oldu. O yoktu ama içimde hissettiğim huzurun telafisi tarifsiz oldu. ve o gecenin sabahında kültür merkezinde ney dinletisi afişi benim dikkatimi çekti. Neyi dinlerken hissettiğim hissiyat, arınma, sığınma, sanki rüyamda hissettiğim duygunun aynısıydı”

Lise mezunu üniversite öğrencisi 20 yaşındaki bayan katılımcının kıyametin kopuşunu gördüğü rüyası:

“Bir kıyamet sahnesi görmüştüm içinde bolca dini sembollerin olduğu. Akşam olmak üzereydi. Ezan okunuyor. Sıkıntılı bir hava var. Güneşin düştüğünü ve yarıldığını gördüm. Kıyamet kopmak üzereydi fakat kendimde bir korku hissetmiyordum. Çünkü ben korkmasına gerek olmayan güruhtandım. Yani kıyamet kopacak ama bana bir şey olmayacak. Bunun bilincindeydim rüyamda. Çok uzun bir rüyaydı. Heyecanla uyanmıştım. Ama korkudan kaynaklanan bir heyecan değildi. Ve uyandığında kendimi secde eder pozisyonda bulduğumu hatırlıyorum.”

İlkokul mezunu 76 yaşındaki erkek katılımcının Emirsultan Hazretlerini gördüğü rüyası:

“Emekli olduktan sonra Almanya’da imamlık yapıyordum. Oraya bir kitapçı geldi ve dini içerikli kitap ve kasetler satıyordu. Bana da bir kaset hediye etti. Ben de o gece yatmadan evvel o kasedi dinledim. Emir Sultan Hazretlerinin hayatı anlatılıyordu. Ben de gurbetteyim. Hüşyâr oldum. Hüznümlendim ağladım. Ağlayarak uykuya dalmışım.

Gençliğimde Bursa’ya gelip Bursa’da metfun olan evliyaları ziyaret etmişim. Sonra Bursa’ya imam olarak tayin oldum. On yıl kadar Bursa’da görev yaptım fakat gerek meşguliyetlerden gerekse türbenin tadilatından dolayı hiç Emir Sultan Hazretlerini ziyaret edememişim.

Bu olaydan on on beş yıl önce memleketimdeyken Emir Sultan Hazretlerinin türbedarı İdris Efendi diye bir zat bana misafir olmuştu. Ehl-i tarik, saf bir mü’mindir.

O gece rüyamda Emir Sultan Hazretlerinin türbesini ziyarete gitmişim. İdris efendiyle buluştuk. Boynuma sarıldı. Sen nerede kaldın bugüne kadar dedi bana. Türbe kalabalık ve ziyaretçilerle doluydu. Sen burada bekle, kalabalık bir dağılsın dedi bana. Sonra yalnız kaldık. Beni çağırdı türbenin yanına ve sandukanın perdesini yandan kaldırdı ve bana dedi ki “şimdi buyur ziyaretini yap”dedi. Tabutun içinde bembeyaz kefeniyle uzanmış yatıyordu Emir Sultan Hazretleri. Fakat yüzünü görmedim ancak o olduğunu biliyorum. Sonra elim ile mübareğin başını sıvazlamaya başladım. Yumuşacık tenini hissettim. Elim çenesine doğru gelmişken sanki ben daha rahat sıvazlayayım diye

başını hafifçe hareket ettirdi. İdris efendi de beni dikkatlice izliyordu. Bu hareketi fark etti. Fark edince coşkuyla “canlandı” diye bir nara attı ve üzerine kapanmak istedi. Tam o sırada kefenin içinden bembeyaz elini çıkardı mübarek ve İdris Efendiye mani oldu. Sanki “müsaade et” der gibiydi. Onun üzerine İdris Efendi çekildi. Ve ben mübareğin yüzünden göğsüne kadar sıvazladığım. Yumuşacık gayet rahat hissettim. Uyanmışım. Uyandığımda on sene boyunca Peygamber torunu bu muhterem zatı ziyaret etmediğim için çok büyük pişmanlık duyarak ağladım.”

Üniversite mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcının hafızlık yaparken Hz. Muhammed’i gördüğü rüyası:

“Yine hafızlık yaptığım dönemdi. O dönem çok münzevi bir hayatım vardı Kur’an kursunda. Bazen dersimizi yetiştiremediğimiz dönemler olur. Yine bir gece teheccüde kalktım. Dersime çalıştım çalıştım yapamadım. Sonra sabah namazını kıldım. Çok üzülüm o günün dersini veremeyeceğim diye. Sonra yattım. Rüyamda hala çok net gözümlün önüne gelir. Bir arkadaşım geldi ve koş Peygamber efendimiz geliyor senin dersini almaya. Çabuk ol dedi. Ben apar topar kalktım. Nasıl heyecanlıyım. Nasıl yetiştiricem. Efendimiz geliyor. Yavaş yavaş geliyor, ben hazırlamaya çalışıyorum. Ve geldi. Eûzü besmele çektim. Sayfanın başındaydım. Hoca beni namaz için uyandırdı. O kadar titremiştim ki ben hayatımda öyle titrediyimi bilmiyorum. Uyandığımda bile zangır zangır titriyordum.”

İlkokul mezunu 70 yaşındaki bayan katılımcının Hz. Fatıma’yı gördüğü rüyası:

“Ku’an kursu hocalığı görevine yeni atanmışım. Bir veya iki sene olmuştu. O sıralar beş büyük kadın Hz. Amine, Hz. Asiye, Hz. Meryem, Hz. Hatice, en son da Hz. Fatıma’nın hayatını okumuştum. Etkilenmişim onların hayatlarından.

Rüyamda talebelerimle beraber ders yapıyormuşum. Bir ses, bir ilan duydum. “Hz. Fatıma’yı görmek isteyen varsa gelsin!” diye biri bağıyor. Hemen talebeleri bıraktım. Kur’an kursundan çıktım. Yaz mevsimiymiş. Rüyayı kışın gördüm ama yazmış. Çıktım dışarıda hac arabaları gibi sıra sıra otobüsler upuzun sıralanmış. Hemen kursun önünde bir otobüs, önünde bir adam var. Bağıran oymuş. “Hangisinde?” diye sordum. “İşte burada” dedi. Hemen o otobüse girdim. Basamaklardan çıktım. Birinci sıradaki

koltukta baştan aşağı çarşafli birisi oturuyor. Sadece o siyah çarşaf içindeydi. Bütün koltuklarda beyaz örtülü hanımlar vardı. Hepsinin başı önüne eğik vaziyette duruyorlardı.

Ben bir adım çıkınca o çarşafın altından bir el gel işareti yaptı. Ben hemen çarşafının altına girdim. Bir sarıldım. Pembe beyaz, incecik bir hanım. Taş gibi sarıldım. Sarıldıktan sonra “Ya Hz. Fatıma annemiz, bana şefaata eder misin?” dedim. Başını salladı evet manasında. “Benim yavrularıma evlatlarıma da şefaata eder misin?” dedim. Yine başını salladı. “Bütün kadın taifesine de şefaata eder misin ümmetine?” dedim. Yine başını salladı. Ben o anda uyandım. Gerçekten bir farkı yoktu yaşadığım şeyin. Sarıldığımda mis gibi kokusunu duydum. Kokusu burnumda kaldı. Teninin pembe rengi gözümde kaldı.”

Lise mezunu 24 yaşındaki katılımcının nurani bir zatı gördüğü rüyası:

“Regaib kandilinin gecesi idi o rüyayı gördüğümde. Ben namaz kıldım, dua ettim ve yattım.

Rüyamda bir yeşilliğin içindeydim. Üzerimde beyaz bir elbise var ama tamamen vücut hatlarım kapalı. Başım kapalı. Sadece ellerimi ve ayaklarımı açık görüyorum. Bir anda yanımda biri beliriyor ve bana diyor ki: “Eğer kalbinde olan şeyi yaparsan, karşında gördüğün, alabildiğin her şey senin olacak. Karşımda da alabildiğine meyve bahçeleri vardı. Yemyeşil bir yer ve birbirine yardım eden insanlarla doluydu orası. Rüyamda acaba olabilir mi diye düşünüyorum ve oraya gidiyorum. Beni çok güzel karşılıyorlar. Bir şeyler ikram ediyorlar. Çok güzel bir ortamdı.

Uyandım ve dedim ki benim istediğim bir şey var o da sadece örtünmekti.”

Ön lisans mezunu 31 yaşındaki bayan katılımcının kıyametin kopuşunu gördüğü rüyası:

“Bu rüyayı üst üste birkaç kez gördüm. Zaten ilk gördüğümde pek dikkate almamıştım. İkinci üçüncü defa gördükten sonra çok etkilendim. Onun üzerine örtünmeye ve dine yönelmeye karar verdim.

Rüyamda kıyameti gördüm. Kıyamet kopuyordu. O anı yaşadım. Oturduğum evin karşısındaki binaların aynen domino taşları gibi yıkıldığını gördüm. Büyük bir çukurun içindeyim. Çukurun etrafı duvarlarla çevrili. Yani hiçbir şekilde kurtuluşumuz yok. Herkes çığlık atıyor. Ailemden hiç kimse aklıma gelmiyor. Sadece kendimi düşünüyorum. Ve sürekli Allah'ım ne olur ölmeyeyim, ben daha senin için hiçbir şey yapmadım. Senin huzuruna gelmeye hazır değilim. Sürekli dilimde "daha bir şey yapmadım, daha bir şey yapmadım, ölmeyeyeyim." diyordum. Çok etkilendim. Rüyanın akabinde Örtümdüm, namaza başladım."

Ön lisans mezunu 46 yaşındaki bayan katılımcının bir hoca efendiyi gördüğü rüyası:

"On dokuz yaşındaydım. Bu rüyayı gördüğümde enemin tavan yaptığı bir dönemde olduğumu söyleyebilirim. Hafız olduğum için insanların teveccühünü ve takdirini alıyordum. Bazı yorumları yapmaktan çekinmeyecek kadar kendimi yetkin buluyordum. Bülent Ersoy da o günlerde yeni cinsiyet değiştirmişti. O zamanlar bu Türkiye için büyük bir olaydı ve her yerde bu konuşuluyordu. Ben sık sık Bülent Ersoy'un aleyhinde konuşuyordum ve görüştüğüm insanlara "ben onun imanından şüphe ediyorum. Mü'min olan biri böyle bir şey yapmaz. Onun akıbeti cehennemdir." şeklinde söylemlerde bulundum. Bir ay kadar ben böyle her yerde konuştum.

Bir gece rüyamda bir hoca gördüm. Bir konferans salonunda vaaz ediyordu. Vaazını bitirdi ve sorusu olan var mı dedi. Ben de onu dinleyen kalabalığın içindeydim ve el kaldırdım. Bir sorum var dedim. "Bülent Ersoy'un akıbeti hakkında bilgi verir misiniz?" dedim. Hoca dedi ki: "Tövbe kapısı kapanmış mıdır? Tövbe kapısı kapanmadığına göre bir şey diyemeyiz." Ben uyandım. Tabi büyük bir şaşkınlık ve pişmanlık içindeydim."

İlkokul mezunu 41 yaşındaki bayan katılımcının Hz. Muhammed'i gördüğü rüyası:

"Rüyamda peygamber Efendimiz'i görüyorum. Çöl gibi bir yer. Ama yüzünü görmüyorum. Silüetini görüyorum. Onun peşinden gidiyorum. Yer yer buğday tarlaları var. Ama devamlı değil. Bölük bölük. Kalbim o kadar çok onun peşinden gitmek istiyor anlatamam. Kafam bile onun olduğu tarafa dönük. Ama ben başka yöne gidiyorum.

Bu rüya her zaman zihnimde tazeliğini muhafaza eden, sürekli olarak beni etkileyen bir rüyadır. Çünkü dini hayatımızda hep bir iniş çıkışlar oluyor ya. Bu rüyada gördüğüm devamlı olmayan, bölük bölük buğday başaklarını ben buna yordum. Sanki bu yolda girişlerim çıkışlarım olacakmış gibi geldi. Ama şundan da emin oldum. Her ne kadar aynı süreklilikte devam edemesem de kalbim hep Resulullah'ın gittiği yönde olacak. Kendimi en uzak hissettiğim zamanlarda bile. Yani o rüyada hissettiğim kalbimdeki O'nun olduğu yöne doğru gitme iştiyakı beni sevindirdi.

Ancak bu rüya aynı zamanda beni çok korkutan da bir rüyadır. Hep korkmuşumdur o dini yoldan gidememekten. Belli aralıklarla girmek çıkmak, bunlar beni korkutuyor.”

Üniversite mezunu 48 yaşındaki bayan katılımcının Hz. Fatıma'yı gördüğü rüyası:

“Bundan yaklaşık yirmi-yirmi iki yıl önce, Bursa'ya taşındığım senelerde bir rüya görmüştüm. Şu an kendime manevi bir rehber olarak kabul ettiğim, çok kıymet verdiğim ablamı gördüm. Kendisine karşı önceden zaten karşılıksız, doğal bir sevgi hissediyordum. Hiçbir beklentinin olmadığı, hiçbir şaysız bir sevgiydi bu. Bir şeyini beğendiğimden falan değil.

Fakat aradan geçen bir yıllık bir zaman diliminden sonra rüyamda, gökyüzünün boşluğunda, büyük minderlerin üzerindeyiz. Ablam bir tarafta başköşede ama herkes havada yani. Oldukça yüksek bir yerde minderlerin üzerinde oturuyorken birden gökyüzünde bir hareketlenme hissettim. Yukarıya başımı kaldırdım. Gökyüzünün içerisinden bir şey şekillendi ama kucakları açılmış, kapalı ama sureti olmayan bir şeye dönüştü gökyüzünden bir parça. O arada ben öyle hayretle bakarken ablamız da baktı. “Hz. Fatıma “dedi. Sonra o yukarıdaki şekil geldi, bu ablamızı göğsünün içine aldı onun içinde kayboldu. Sonra bir ara döndüm o minderlerde oturan hepimiz ayağa kalkmışız gayri ihtiyari olarak.

Uzun süre beni manen etkiledi bu rüya.”

İlkokul mezunu 37 yaşındaki bayan katılımcının Hz. Muhammed'i gördüğü rüyası:

“Ben hafızlığımı yeni tamamladım. Öncesinde yarım hafızken bırakmıştım. Büyük bir vicdan azabı yaşıyordum. Seneler geçti. Evlendim. Evlendikten sonra da sürekli bir vicdan azabı hissediyordum. Ben bu ayetleri unutacağım diye korkuyordum. Unutacağım için hesaba çekilip azaba maruz kalmaktan çok korkuyordum hafız olma sevgisinden ziyade. Çünkü çok meşakkatli bir şey olduğundan tekrar başlamak insana zor geliyor. Hep başlamak istedim başlayamadım. Sonra bir gün bir rüya gördüm. Rüyamda büyük bir taht ve üzerinde peygamber efendimizi gördüm. Yanında dört halifeden sahabeler vardı ancak Hz. Ali mi, Hz. Ömer mi seçemedim. Peygamber Efendimiz kollarını tahtın kenarlarına dayamış. Ben gittim elini öptüm. Sağ eliydi. Hani telepati derler ya, içten konuşuyoruz biz. Ya genel manada şefaathet ya da hafızlık. İkisinden birini istedim Resulullah’tan. Tam olarak içimden geçen hangisiydi onu bilmiyorum. Uyandığında hafızlığa yordum onu. Ben “Ne olur yardım edin bana, yardım edin diye içimden söylediğimi hatırlıyorum. Resulullah sadece “İnşallah” dedi.

Yalnız şöyle bir şey daha var. Ben maalesef o zamanlar sigara içiyordum. Ve rüyamda hissettiğim şey, sanki Resulullah’ın bana bir kırgınlığı var gibiydi. Şimdi çok üzülüyorum uyandığında bu rüyanın etkisinde kalarak uyanmalıydım. Ama öyle olmadı. Bulaşık yıkıyordum mutfakta. Radyoda dini bir sohbet dinliyordum. Peygamber Efendimizin ismi geçti ve ben hatırlayıp ağlamaya başladım. Ben bu rüyayı böyle mi hatırlayacaktım neden bunun etkisiyle uyanmadım. Neden daha açık, net konuşmadık. Epey bir üzülmüştüm yani. Ve Resulullah’ın o kırgınlığını sigara içiyor oluşuma bağladım. Artık nefret etmeye başladım.

Ama Resulullah’ın “İnşallah” demesi bana kuvvet verdi. Bana dua etti ve şu an hafızlık bana nasip oldu.”

Üniversite mezunu 35 yaşındaki katılımcının kıyametin kopuşunu gördüğü rüyası:

“Ben rüyamda kıyametin kopuşunu gördüm. İnsanlar çıplaktı ancak sadece enselerini görüyordum. Sıra sıra hesap vermek için dizilmişlerdi. Ve bariz bir ten yanık kokusu duydum. Normal yanık kokusu değil. Genzimi yakıyordu. Uyandığında uzun bir müddet evde veya etrafta herhangi bir yangın olup olmadığını kontrol etmişim. Yanardağlar patlıyor. Denizler taşıyor. Ağaçlar yerin dibine giriyor. Her taraf çöle

döndü. Etraf sapsarıydı. İnsanlar eyvah ne yapacağız diye kaçıyorlardı. Bir binanın tepesine çıktık. Herkes nasıl hesap vereceğiz diye telaşla, panikle bekliyorlar. Ben dedim ki insanlara “Herkes nasıl olsa hesap verecek. Bundan bir kaçış yok. İnelim burada durmanın bir anlamı yok dedim.” Ama günahlarımız çok” dediler. “Benim de günahlarım var” dedim. “Ama bundan kaçış yok.” Sonra kadınların çığlıklarını duydum. Daha sonra yaşlı bir amca beni çağırıldı. “Gel kızım merdivenle in aşağıya” dedi. İndim o merdivenlerden. Baktım ki orası yemyeşil çok güzel. Ağaçlar, kuşlar, şelaleler akıyor. Papağanlar, muhabbet kuşları var. Yaşlı amcalar teyzeler oturuyor. Beni getiren amca bana kâsede şeker sundu. Senin kızın var. Kızın için de al dedi. Ben teşekkür ederim gerek yok dedim. Israr etti. Kızım için de şeker aldım. Sonra uyandım.

Ama çok etkilendim. Kıyametin kopuşu, insanların çığlıkları, insanların hesap vermek üzere dizilmiş beklemesi. An be an sıranın sana yaklaşıyor olması ve o korku. Artık yapılacak hiç bir şeyin kalmamış olmasından kaynaklanan çaresizlik duygusu çok kötüydü.”

İlkokul mezunu 40 yaşındaki bayan katılımcının Abdülkadir Geylani Hazretlerini gördüğü rüyası:

“Ben eskiden namaz kılmayı sevmiyordum. Önceden çok hatim etmişim. Kur’an okuyordum ama bırakmışım. Kur’an da okumuyordum. Okumayı da sevmiyordum. Bir gece rüyamda biri geldi. “Kalk, uyan bu uykudan. Sen ne yapıyorsun? Kalk da namaz kıl.” Dedi. “Sen kimsin?” dedim ben. “Ben Abdülkâdir Geylânî’yim” dedi. Uyandım. Kalktım camı açtım. Gece saat üç gibiydi. Çok güzel, uçuşan bir kelebek gördüm. Uyanıktım bu esnada. Ve kendi kendime şöyle dedim. “Ya Rabbi, bu kelebek bu kadar güzelse sen kim bilir ne kadar güzelsin”. Bu rüyadan sonra namazlarımı aksatmamaya gayret ettim. Ve bu rüyadan sonra ara ara Abdülkâdir Geylânî Hazretleri benim rüyalarımaya girip beni uyarmaya başladı.

Mesela önceleri dışarıya çıkarken çorap giymezdim. Rüyamda yürüyorum, ayağıma kene yapıştı. “benim ayağım gitti, benim ayağım gitti” diye bağırmaya başladım. Mahallemdeki caminin arkasından geçti Abdülkâdir Geylânî Hazretleri ve bana seslendi uzaktan. “Kızım” dedi. “Bir daha çorapsız gezme”. Ben “sen kimsin hocam” dedim. “Ben sana dikkat eden biriyim” dedi. “Söyleyeceksiniz isminizi” dedim.

Çingene gibi sordum. Dedi ki “Ben Abdülkâdir Geylânî’yim. Çorapsız gezme. Çorapsız gezersen öyle kene yapışır.” Ben bir uyandım ama onun etkisiyle ayağıma bakıyorum bir şey var mı diye. Yani çorapsız gezmemi bile istemedi.

Şunu samimi olarak söylüyorum. Hiçbir tarikatla alakam yok. Abdülkâdir Geylânî Hazretleri hakkında da hiçbir şey bilmiyordum rüyalarımaya girmeye başlayıncaya kadar.”

Üniversite mezunu 25 yaşındaki katılımcının Kâbe’de geçen rüyası:

“Tesettüre girmeden önce bir rüya gördüm. Ve tesettüre girme kararımı büyük ölçüde etkileyen bir rüya oldu.

Öncesinde şunu söyleyeyim. Ben istiyordum örtünmeyi ama ailem istemiyordu. Kararlıydım bu konuda ama ister istemez ailem baskı yaptığı için tereddütlerim vardı. Gördüğüm rüya büyük ölçüde beni rahatlattı.

Rüyamda önüme büyük bir kapı açıldı ve birden karşıma Kâbe çıktı. Eski haliyle şimdiki haliyle değil. Etrafı topraktı. Birkaç gün sonra yine aynı şekilde Kâbe’yi gördüm. Fakat bu sefer kendimi orada zezem suyuyla abdest alırken gördüm. Beni çok etkilemişti. Demiştım ki kendi kendime “demek ki doğru yoldayım ve bu konuda aileme karşı gelmem gerekirse bile vazgeçmemeliyim. Ve öyle de oldu. Örtündüğüm güne kadar annemle her gün kavga ettiğimi hatırlıyorum. Ama örtündükten sonra annem beni karşısına aldı ve artık hal ve hareketlerime çok dikkat etmem gerektiğini, sadece kendimi değil, bütün Müslümanları temsil ettiğimi, bunun sorumluluğunun bilincinde olmam gerektiğini söyledi. Ve ben şunu düşündüm. Evet, zorlukla oldu ama bu kararı uyguladıktan sonra ardından bir kolaylık geldi.”

Doktora mezunu 59 yaşındaki erkek katılımcının Hz. Muhammed’i gördüğü rüyası:

“Üniversite yıllarımda rüyamda Peygamber Efendimiz’i görmüştüm. O yıllarda çok yobaz bir insandım. Şeriati yaşamadıklarını düşündüğüm için annemle, babamla,

çocuklarımla kavgalıydım. Babamın un öğütme şeklini şeriata uygun bulmadığım için bir yıl boyunca evde yapılan ekmeği yemediğimi hatırlıyorum.

O sıralar gördüm bu rüyayı. Mekke'den Medine'ye hicret edilirken Resulullah'ın yanındaymışım ve onun rehberliğini yapıyormuşum. Düşmanları kolluyorum. Resulullah'ı koruyorum. Ebu Cehil saldırıyor. İki arkadaş gönderiyorum mani oluyorum. Allah Resulu ile bu kadar yakınım. Onunla rahat görüşüyorum fakat Resulullah'ın yüzü perdeli. Bildiğimiz perde değil. Sanki karartılmış gibi. Bir bulut var yüzünü görmeme mani olan. Bu kadar hizmet etme kaygısı içinde iken Resulullah'ın yüzünü göremiyordum.

Ben bu rüyadan çok korktum. Yıllar sonra manevi hayatımda derin izler bırakan önemli bir zatla tanıştıktan sonra o perdenin şeriat perdesi olduğunu anladım. Yani Resulullah diyor ki sadece şeriat yetmez. Benim ruhumu gör diyor. Anladım ki ben şeriati kendi gözüme perde yapmışım. Öyle ki Resulullah'ı tam manasıyla anlamama mani olmuş. Sonraları anladım ki sadece kurallar ve yasaklara uymak yetmez bir de gönül ve ruh dünyası var”

İlkokul mezunu 64 yaşındaki tarikat mensubu bayan katılımcının Hz. Muhammed'i gördüğü rüyası:

“Kızım altı yaşındayken bir rüya gördüm. Rüyamda bir asansöre bindiriliyorum. Asansör yükseliyor. Birinci katta Esat Efendi olmak üzere, sonrasında Sami Efendi, sırasıyla her katta silsile-i sâdât efendilerimizi gördüm sırayla. En son katta Peygamber Efendimiz vardı. Önünde büyük bir havuz vardı. Sordum: “Ya Resulallah sana ne zaman kavuşacağım?” dedim. Kızımı işaret ederek öyle buyurdu. “Bu kız yüzmeyi öğrendiği zaman.”

Yüzmek rüyalarda Allah'a gitmeyi öğrenmek manasına gelir. Ben de o kızım üzerinde duruyorum. Onun bu yönde yetişmesi için gayret ediyorum.”

Üniversite mezunu 38 yaşındaki bayan katılımcının Hz.Adem'i gördüğü rüyası:

“Rüyamda devam ettiğim Kur'an kursuna gidiyorum. Erkek kadın karışık bir eğitimin yapıldığını görüyorum. Hocama soruyorum nasıl olur diye. o da senin için fark

eder mi ki diyor. Sonra başka bir hoca hanımla karşılaşıyorum. Hocam ben gidiyorum diyorum. Nereye diyor. Kabeye gitmek istiyorum diyorum. Ama ne kadar uzak diti diyorum. Rüyamda başım açık. Halide hoca başıma bir örtü doluyor. Ve bana diyor ki ben en bunaldığım zamanlarda kibleye yönelir niyet ederim. Neye niyet ettiysem Mevla beni oraya götürür diyor. Sen de öyle yap, kalbin inşirah bulsun diyor. Rabbim sen beni biliyorsun sen benim yolumu çiz o zaman ben Kabeye gitmek istiyorum diyorum. Kibleye doğru yürümeye başlıyorum ve bir çöle ulaşıyorum. Çölde mesafe aldıktan sonra önümde büyük bir çukur çıkıyor. O kadar karanlık ve pis ki geri çekileyim diyorum toprak ayağımın altından kayıyor. Ben uçuruma doğru sürüklenir gibi oluyorum. Arkamdan bir el o Hz. Âdemmiş. Öyle bir nida duyuyorum. O kadar büyük bir cüssesi var ki. Heybetinden yüzüne bakamadım. Beni tutuyor ve o çukurun etrafında bir tur gezdiriyor ve geri çıkarıyor. O kadar yorulmuş ve bitap düşmüş bi haldeyim ki bir an düşücem zannettim diyorum. Hz. Âdem a.s. da “Mevla kendisine güveneni hiç boşa çıkarır mı diyor.”

Tablo 13: Katılımcıların Görmüş Oldukları Rüyadan Olumlu ya da Olumsuz Etkilenme Durumu

Etkilenme Durumu	N	%
Olumlu	40	100
Olumsuz	0	0
Toplam	40	100

Tablo 12’de gördüğümüz üzere katılımcıların % 100 ü (40 katılımcı) rüyayla gerçekleşen dini tecrübelerden olumlu etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu olumlu etki başta manevi hayata ve bireyin dindarlığına tesir eden olumlu bir etki olmakla birlikte katılımcıların ifadelerinden, sadece manevi hayatla sınırlı kalmayıp, bireyin aile hayatına ve sosyal hayatına sirayet eden genel bir iyilik haline sebebiyet verdiğini anlayabiliyoruz.

Aşağıdaki tabloları, bireyin dindarlığına ve sosyal hayatına taalluk eden bu olumlu etkiyi daha net ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyabilmek adına katılımcıların ayrıntılı ifadeleri eşliğinde bu mevzuya hasrettik.

4. KATILIMCILARIN YAŞADIKLARI MANEVİ DEĞİŞİMİN TÜRLERİ

Tablo 14: Katılımcıların Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübe Sonrası Manevi Hayatlarında Değişim Yaşama Oranı

Manevi Hayata Yönelik Değişim	N	%
Doğrudan Bir Değişim Meydana Getirdi	23	57,5
Dolaylı Olarak Bir Değişim Meydana Getirdi	17	42,5
Toplam	40	100

Katılımcıların ifadelerinden rüyayla gerçekleşen dini tecrübenin bırakmış olduğu olumlu etkinin iki farklı türde manevi hayatları üzerinde bir değişim meydana getirdiğini tespit ettik. Bu değişim doğrudan olabildiği gibi dolaylı olarak da kendini göstermektedir. Katılımcıların % 57,5’inde (23 katılımcı) doğrudan bir değişim mevcut iken, % 42,5’inde (17 katılımcı) dolaylı bir değişim mevcuttur.

Doğrudan meydana gelen değişim ile bireyin rüya kaynaklı dini tecrübenin hemen akabinde, yaşamış olduğu dini tecrübenin etkisiyle dini emirleri uygulamada veya ahlaki yönde derhal davranış değişikliğine gitmesi kastedilmektedir. Dolaylı meydana gelen değişimde ise dini emir ve yasakları yerine getirmede bir sıkıntısı olmayan bireyin rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında dindarlığında derinleşerek dini hassasiyetlerini arttırdığı, daha ziyade dini duygu ve düşüncede meydana gelen, dini bağlılığın artması yönünde gelişen “dinde derinleşme” olarak ifadelendirebileceğimiz bir değişim kastedilmiştir.

Doğrudan değişim rüyanın akabinde kısa bir zaman zarfında meydana gelirken, dolaylı değişim, bireyin dini tecrübeye kaynaklık eden rüyası üzerine uzun süre düşündüğü bir anlamlandırma sürecinden sonra tedrici olarak gerçekleşmektedir.

Rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında doğrudan bir değişim yaşayan katılımcıların ifadelerine değinecek olursak:

Ön lisans mezunu 38 yaşındaki bayan katılımcı kabir azabına şahitlik ettiği rüyası üzerine dizi izlemeyi bıraktığını ifade ediyor:

“ Rabbimin sevilen kuluymuşum demek ki bana rüyamda azabı tattırdı. Yani dünyada bununla alakalı herhangi bir şefkat tokadı göndermedi. Veyahut ahirete bırakmadı. Rüyamda hissettiğim azap bana yetti de arttı bile. Birden ani bir şekilde kalktım ve acısını tırnaklarımda hissettim. Ben dizi izlemekle vakit harcamayı bıraktım ve bu şekilde Rabbim hayatımı düzene soktu. Vaktimi daha çok Kur'an ile ibadet ile geçirmeye başladım.”

Gördüğü rüya sonrasında tesettüre giren lise mezunu 24 yaşındaki bayan katılımcı kendisinde meydana gelen değişimi şöyle ifade ediyor:

“Bu rüya ile örtünme kararı almam ve uygulamam aynı zamanda etrafımdaki insanları tanımama ve bazılarını da hayatımdan çıkarmama vesile oldu. Bir anda yanlış bir yolda gittiğimi fark etmiş oldum. Kitaplar okumaya başladım. Hiç elime bir Yasin alıp okumayan ben sürelerin meallerini okuyup, dini konuları araştırmaya başladım. Okuduklarım beni hayrete düşürüyordu. Bu gerçekten böyleymiş falan diye şaşıryordum öğrendikçe. Dövmelerim var benim. Bunları niye yaptırmışım ki diye kendime kızmaya başladım. Onları kimse görmesin diye kapatıyordum. Bir anda rüyadan önceki halimden bambaşka bir hale büründüm.”

Üniversite mezunu 38 yaşındaki bayan katılımcı kıyametin kopuşunu gördüğü rüyası sonrasında ibadetler bakımında büyük bir değişim yaşadığını söylüyor:

“Uyandıktan sonra önce kendimi kötü hissettim. Çünkü dini olarak çok büyük eksikliklerim vardı. Kendi kendime ben geçmişimden nasıl hesap vereceğim dedim. Sonra zararın neresinden dönsem kârdır diyerek namaza başladım. Kaza namazlarımı kılmaya başladım. Ani bir kararla örtündüm. O günden beri tesettürlüyüm çok şükür.”

İlkokul mezunu 62 yaşındaki tarikat mensubu bayan katılımcı gördüğü rüya üzerine çok konuşmayı bıraktığını anlatıyor:

“ Yunus Emre Hazretlerini gördüm rüyamda. Hazrete sorular soruyorum benimle hiç konuşmuyordu. Yanında yöresinde oturuyorum kalkıyorum hiç cevap vermiyordu. Bu rüyayı ben kendime yönelik az konuşmam gerektiğine dair bir uyarı olarak değerlendirdim. Bu noktadaki eksikliğimi fark ettim ve bu rüyayı gördüğümünden beri kendimi çok konuşmaktan alıkoymaya çalışıyorum.”

Rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında dolaylı bir değişim yaşayan katılımcıların ifadelerine bakalım:

Doktora mezunu 59 yaşındaki erkek katılımcı görmüş olduğu rüyanın kendisinde meydana getirdiği değişimin yirmi yılı kapsadığını dile getiriyor:

“Uzun yıllar bu rüyayı içimde tuttum. İçime batan bir korku olarak kaldı hep. Yirmi yıla yakın bir zaman geçti bu rüyanın üzerinden ve ben bu rüyadan sonra başlayan değişimi artık tamamladığımı düşünüyorum ve şimdi perdesiz bir rüya bekliyorum. Henüz perdesiz bir rüya görmedim ama perdesiz haller yaşadığımı söyleyebilirim Âdetullah’a uygun olarak yirmi yıl içinde tedricen dini olarak yobazlığımdan kurtulduğumu düşünüyorum”

Ön lisans mezunu 27 yaşındaki tarikat mensubu bayan katılımcı görmüş olduğu rüyanın mensup olduğu tarikata olan bağlılığını arttırdığını söylüyor:

“Tarikat büyüklerime duyduğum bağlılık arttı. Varlıklarını daha yoğun hisseder oldum. Benim hayatıma düstur edindiğim peygamber Efendimizin bir hadisi var. “Sadıklarla, Salihlerle birlikte olun” buyuruyor. Bu hadisin ışığında bu rüyanın intisap ettiğim yolda derinleşmemi sağladığını söyleyebilirim.”

Rüyasında bir ameliyat masasında kalbinin çıkarılıp temizlendiğini gören 21 yaşındaki üniversite mezunu bayan katılımcı rüya üzerinde düşündüğü anlamlandırma sürecini şu cümlelerle ifade ediyor:

“Bu rüyayı gördüğümde şöyle düşündüm demek ki ben bir takım günahlardan temizlenmiş olabilirim veya bir felaketten veya bir takım ruhi sıkıntılardan da korunmuş olabilirim. Veya ilerde manevi hayatımda meydana gelebilecek güzel bir gelişmenin habercisi de olabilir bu rüya. Mesela o dönem bir tarikata intisap etmeyi düşünüyordum ama kendimi hazır hissetmiyordum. Kaldıramam gibi geliyordu. Bu rüyadan sonra bu meseleye daha sıcak bakmaya başladım.”

Rüyasında Peygamber Efendimizden iletilen bir mesaj ile tasavvuf alanında ilim tahsil etmeye yönelen yüksek lisans mezunu 32 yaşındaki bayan katılımcı yaşamış olduğu tecrübenin ibadetlerine yönelik dolaylı etkisini şöyle anlatıyor:

“Doğrudan bu rüyadan sonra belirgin olarak ibadetlerimde bir artış oldu diyemem somut olarak düşünürsek. Çünkü zaten dindar yaşamaya çalışan bir insanım. Buna yönelik zaten bir gayret içerisindeyim. Ama uzun vadede düşünürsek evet. Tasavvufu seçmemin neticesinde, tasavvuf yolunun pirlерinin fikirlerini okuduğum vakit, ahir zamanda yani gerçek bir şeyhin bulunmasının çok güç olduğu bir zamanda eski dönemlerde yaşamış şeyhlerin, Allah dostlarının eserlerini okumanın insanı irşat edeceğini öğrendim. Ben bu eserleri okuduğum vakit gece ibadeti yapmaya yöneliyorum. Zikrim artıyor. Daha çok nafile ibadet etmeye çalışıyorum. Oruç tutmaya çalışıyorum. Beni Allah’a yaklaştıracak amelleri daha çok yapmaya çalışıyorum. “

Tablo15: Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübenin Katılımcıların İbadetleri Üzerindeki Etkileri

İbadetlerde Değişikliğe Gitme Durumu	N	%
Daha Çok İbadet Etmeye Başladım	17	42,5
İbadetlerimde Artma veya Azalma Olmadı.	23	57,5
Toplam	40	100

Tabloda belirtildiği üzere katılımcıların % 42,5’i (17 katılımcı) rüyayla gerçekleşen dini tecrübe sonrasında daha çok ibadet etmeye başladığını ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğunu oluşturan % 57,5’i (23 katılımcı) ise ibadetlerinde artma veya eksilmenin olmadığını ifade etmişlerdir.

Daha çok ibadet etmeye başladığını bildiren katılımcıların anlatımlarına bakacak olursak:

Ön lisans mezunu 31 yaşındaki bayan katılımcı bu rüya ile namaza başladığını söylüyor:

“Bu rüya ile namaza başladım. Öncesinde sadece Cuma günleri ölmüşlerimize Yasin okurdum. İki senede bir hatim bitiremezdim. Ama şu an elimden geldiğince daha çok yapmaya çalışıyorum. Bazen sabah namazına kalkacağım zaman uyku daha tatlı

geliyor ama gözümü kapatıyorum bu rüya gözümün önüne geliyor. Hemen kalkıp namaza gidiyorum.”

İlkokul mezunu 43 yaşındaki bayan katılımcı düzenli namaz alışkanlığını bu rüyadan sonra edindiğini söylüyor:

“Yani eskiden namazlarımı özensiz kılardım. Öğleyi kılsam ikindiye kılmazdım. O kabir çaresizliğini yaşadktan sonra her şey çok daha farklı oldu. Namazlarımı aksatmadan kılmaya başladım.”

Vefat eden bir yakınının kabir azabı çekmemesi için samimiyetle dua eden ve duasının kabul olduğunu yaşamış olduğu rüya kaynaklı bir tecrübe ile hissettiğini söyleyen yüksek lisans mezunu 28 yaşındaki bayan katılımcı ibadetlerin niceliğinden ziyade niteliğinin önemini idrak ettiğini söylüyor:

“İbadetler açısından bu rüyadan sonra daha çok ibadete yöneldiğimi falan söyleyemem. Öyle bir şey olmadı. Ama bilinç olarak, insanın ne kadar kulluk açısından eksikleri de olsa samimi olarak Allah’a yöneldiğinde Allah onun duasını kabul edebilir. Yani dindarlaşmadan çok dindarlığı keşfetme gibi bir durum oldu bende. Bir duanın kabul olması için çok ibadetten ziyade samimiyetle yapılan ibadetin gerekli olduğunu fark ediş diyebilirim.”

Dini tecrübeye birey, ilahi varlığın mevcudiyetine dair yoğun bir hissediş tecrübe eder. Bu hissediş bireyi ilahi varlığa daha çok ibadet etmeye sevk edebileceği gibi sadece inanç boyutunda kalarak duygu bazında onun ilahi varlığa olan bağlılığını arttırabilir. Araştırmamıza katılan bireylerin çoğunun belli bir dindarlık seviyesinde olmaları²⁰⁰ yaşamış oldukları dini tecrübenin onların üzerinde ibadetlerin artmasından ziyade dini bilinçlenme ve manevi bir farkındalık edinme açısından olumlu yönde etkilemiştir.

²⁰⁰ Bakınız Tablo:10

Tablo:16: Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübenin Katılımcıların Ahlaki Özellikleri Üzerindeki Etkisi

Ahlaki Etkiler	N	%
Net Bir şey Söyleyemem	25	62,5
Dedikodu Yapılan Ortamlardan Uzaklaştım	5	12,5
Önyargılı ve Kibirli Olmayı Bıraktım	3	7,5
Daha Hayırsever Bir İnsan Oldum	7	17,5
Toplam	40	100

Tabloda gördüğümüz üzere katılımcıların çoğunluğu % 62,5'i (25 katılımcı) dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalarının ahlaki olarak üzerlerinde bıraktığı etki hususunda net bir şey söyleyemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 12,5'i (5 katılımcı) yaşadıkları rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında dedikodu yapılan ortamlardan uzaklaştığını, % 7,5'i (3 katılımcı) ön yargılı ve kibirli olmayı bıraktığını, % 17,5'i (7 katılımcı) ise daha hayırsever bir insan olduğunu ifade etmiştir.

Rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında dedikodu yapılan ortamlardan uzaklaştığını dile getiren ilkökul mezunu 37 yaşındaki bayan katılımcı gördüğü rüya üzerine tekrar hafızlığa başladığını ve bunun girdiği sosyal ortamları değiştirmesine vesile olduğunu dile getiriyor:

“Bu rüyanın akabinde hafızlığa başladıktan sonra ne arkadaş toplantıları ne de hanımlarla yaptığımız günler hiç zevk vermemeye başladı. Kendimi oralardan çektim. Arkadaşlarım haliyle ben farkında değilim ama elendiler benden beklediklerini onlara veremeyince. Önceliklerim değişti. Kur'an-ı Kerim ile vaktim dolmaya başlayınca ister istemez bir şeylerden uzaklaştım. Eskiden dedikoduyu sevmezdim. Artık hiç öyle ortamlarda bulunmaya tahammül edemiyorum.”

Rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında ön yargılı ve kibirli olmayı bıraktığını ifade eden ön lisans mezunu 46 yaşındaki bayan katılımcı rüyanın üzerinde bıraktığı ahlaki etkiyi şöyle anlatıyor:

“Bu rüya bana imanın Allah ile kul arasında olan ve üçüncü bir şahsın bilemeyeceği ve yorum yapmaması gereken hassas bir mesele olduğunu idrak etmemi sağladı. Önyargılı olmamaya, peşin hükümlü davranmamaya başladım. Enemin tavan yaptığı bir haldeyken silkinip kendime gelmeme yardımcı oldu. Ve mümkün olsa gidip Bülent Ersoy’dan helallik isterdim.”

Rüya kaynaklı dini tecrübe sonrası daha hayırsever bir insan olduğunu dile getiren üniversite mezunu 35 yaşındaki bayan katılımcı bunu şöyle ifade ediyor:

“Çok daha hayırsever biri oldum. Sokakta yaşlı bir teyze görsem hemen yardım etmeye çalışıyorum. Yani salih amelimi arttırmak için daha fazla ne yapabilirim? Bunun kaygısını taşıyorum.”

Tablo 17: Katılımcıların Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübe Sonrası Hissettikleri Duygular

RYGDT Hissedilen Duygular	N	%
Kendimi Daha Huzurlu ve Güvende Hissettim	20	50
Hissettiğim şey Korku ile Güven Arası Bir Duyguydu	8	20
Büyük Ölçüde Korku ve pişmanlık	12	30
Toplam	40	100

Tablo 16’da belirtildiği üzere katılımcıların % 50’si (20 katılımcı) rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe sonrası kendilerini daha huzurlu ve güvende hissettiklerini ifade etmişlerdir. % 20’si (8 katılımcı) ise hissettiği şeyin korku ile güven arasında bir duygu olduğunu dile getirirken katılımcıların % 30’u (12 katılımcı) büyük ölçüde korku ve pişmanlık duygularıyla uyandıklarını ifade etmişlerdir.

Lise mezunu 24 yaşındaki bayan katılımcı rüya sonrasında hissettiği huzuru şöyle dile getiriyor:

“Uyandığında ilk düşündüğüm şeyin bu dünyanın, annenin, babanın, her şeyin geçici olduğu fikriydi. Bu dünyada yaptığın her şeyi kendine yapıyorsun dedim kendi kendime. Ve müthiş bir huzur duygusu, kendimi Allah’a yakın hissettim. Hep geceleri

korkarak uyanırdım. Kendimi yalnız hissederdim. Ama her şeyin Allah'tan geldiğine, dünyanın dua ile döndüğüne dair müthiş bir fark ediş."

Üniversite mezunu 33 yaşındaki bayan katılımcı hissettiği huzur ve güven duygusunun kendisinde aynı zamanda bir sorumluluk duygusu uyandırdığını ifade ediyor:

"Bu rüya bana müthiş bir güven duygusu verdi. Bu rüyaya sığındım. Kendimi huzurlu hissettim. İlahi otorite tarafından korunduğuma gözetlendiğime, başıboş bırakılmadığıma dair benim için bir güvence, bir kalkan gibi oldu. Zaman zaman sıkıntılı anlarımda hatırladığım, gönül dünyamın varlığına dair bir kanıttır bu rüya benim için. Aynı zamanda güvenle birlikte bir sorumluluk duygusu verdi bu rüya bana. Bu rüyanın gereğini yapmalıyım ve hayatıma dini/manevi çerçevede bir yön vermeliyim dedim."

Üniversite mezunu 68 yaşındaki erkek katılımcı ise Hz. Muhammed'i görmüş olduğu rüyanın akabinde hissettiği duygunun sadece sevgi olduğunu söylüyor:

"Sevgi, sadece sevgi duygusu bütün benliğimi kaplıyor. Müslüman'ı, Müslüman olmayanı, hayvanları, bitkileri, dağı, taşı, yıldızları ve güneşi, her bir varlığı sevmek... İçimde canlanan sadece bu duyguydu: Yaratılanı sevmek, yaratandan ötürü."

Üniversite mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcı kendisine gaflette olduğunu fark ettiren rüyanın pişmanlık ve korku duygularını had safhada hissettirdiğini anlatıyor:

"Gaflet içinde olduğumu bana fark ettirdi bu rüya. En iyi anlayacağım şekilde. Korku ve utanç birbirine girmişti bende ama utancı daha fazla hissettim. Kendimi çok nankör, din adına bildiği herşeyi inkâr eden bir gaflet içinde olduğumu hissettim. bu rüyayı lütuf üstü lütuf olarak değerlendiriyorum."

Üniversite mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcı ilahi bir işaret olarak değerlendirdiği rüyasından titreyerek uyandığını anlatıyor:

"Titreyerek uyandıktan sonra içimde bir korku ve haşyet duygusu vardı. Uyanır uyanmaz dua etme ihtiyacı hissetmem, bu rüyanın sıradan bir rüya olmadığını, benim için ilahi bir işaret olabileceğini bana düşündürdü."

Üniversite mezunu 28 yaşındaki bayan katılımcı korku ile güven arasında hissettiği duygunun kendisine ayrı bir zevk verdiğini söylüyor:

“O titreme hali. Nasıl anlatsam hep yaşamak istediğim bir halet-i ruhiye. Tabiri caizse mesela madde bağımlıları neden uyuşturucu kullanmak ister? Sürekli yaşamak istedikleri bir hal vardır ve hep o hali yaşamak için madde kullanırlar. Bu rüyada hissettiğim de böyle bir şeydi. Hep o hal üzere kalmak isterdim ben. Çok farklı bir dünya. Biraz korku, onu görmenin verdiği huzur ve güven. Kalbime ağır gelen fakat çok lezzet aldığım bir duygu. Benlik ortadan kalkıyor orada.”

İlkokul mezunu 40 yaşındaki bayan katılımcı yıllar önce görmüş olduğu rüyanın hayatı boyunca kendisini korku ile sevinç arasında bıraktığını belirtiyor:

“Bu rüya her zaman zihnimde tazeliğini muhafaza eden, sürekli olarak beni etkileyen bir rüyadır. Çünkü dini hayatımızda hep bir iniş çıkışlar oluyor ya. Bu rüyada gördüğüm devamlı olmayan, bölük bölük buğday başaklarını ben buna yordum. Sanki bu yolda girişlerim çıkışlarım olacakmış gibi geldi. Ama şundan da emin oldum. Her ne kadar aynı süreklilikte devam edemesem de kalbim hep Resulullah'ın gittiği yönde olacak. Kendimi en uzak hissettiğim zamanlarda bile. Yani o rüyada hissettiğim kalbimdeki O'nun olduğu yöne doğru gitme iştiyakı beni sevindirdi. Ancak bu rüya aynı zamanda beni çok korkutan da bir rüyadır. Hep korkmuşumdur o dini yoldan gidememekten. Belli aralıklarla girmek çıkmak, bunlar beni korkutuyor.”

Katılımcıların yarısının rüyayla gerçekleşen dini tecrübe sonrasında huzur ve güven duyguları içinde olduğunu görüyoruz. Korku ve güven arasında gidip gelen bir duygunun kendilerine hâkim olduğunu dile getiren katılımcılar da bu durumun manevi hayatları açısından olumlu bir etkisinin olduğunu, bu şekilde rehavete kapılmaktan korunduklarını dile getirmişlerdir. Had safhada bir korku ve pişmanlık hisseden katılımcılar ise bunun kendileri için manevi bir silkinişe vesile olduğunu dile getirmişlerdir.

Tablo 18:Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dini Tecrübenin Katılımcılar Üzerindeki Etki Süresi

Dini tecrübenin Etki Süresi	N	%
Devam Etmiyor	10	25
Hâlâ Etkisi Devam Ediyor	30	75
Toplam	40	100

Tablo 17'e göre rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında katılımcıların % 10'u (10 katılımcı) yaşadıkları dini tecrübenin etkisinin şu an devam etmediğini söylerken, katılımcıların % 75'i (30 katılımcı) etkisinin hala devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Yaşadıkları dini tecrübenin etkisinin devam etmediğini söyleyen katılımcıların ifadelerine bakacak olursak:

Lise mezunu 24 yaşındaki bayan katılımcı rüyayla gerçekleşen dini tecrübe sonrası almış olduğu örtünme kararını üç ay uygulayabildiğini söylüyor:

“Ben yine radikal bir karar alıp üç ay kadar sonra tekrar başımı açtım. Yani başımı kapattığım üç aylık bir dönemdir. Belki de birden kapanma kararı almasaydım yavaş yavaş bunu yapsaydım böyle olmayabilirdi ama bilmiyorum. Bu üç ay benim için şu an bile ifadelendirmekte zorlandığım bir evre oldu. Evet, şu an örtü örtmüyorum ama bu rüya benim çevremdeki bana zararı olan insanlardan kurtulmama vesile oldu.”

Üniversite öğrencisi 21 yaşındaki bayan katılımcı rüya kaynaklı dini tecrübenin ardından namazlarını huşu içinde kılmaya özen gösterdiğini ancak bunu uzun süre devam ettiremediğini söylüyor:

“Maalesef hala zihnimde canlılığını koruyan bir rüya olmakla birlikte uzun süre etkisini devam ettiremedim. Namazlarımı huşu içinde kılma gayretim maalesef çok uzun sürmedi.”

Rüyayla gerçekleşen dini tecrübelerin etkisinin hala devam ettiğini dile getiren katılımcılardan edindiğimiz izlenimlere göre rüya kaynaklı dini tecrübelerle sahip bireylerin genel olarak dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalarını hiç unutmadıklarını, her zaman dini bir motivasyon kaynağı olarak kendilerine güç veren bu rüyaların zihinlerinin bir köşesinde saklı durduğunu söyleyebiliriz.

Tablo:19 Katılımcıların Gördükleri Rüyanın Etkisi İle Öznel Dindarlık Algılarında Fark Ettikleri Değişim.

Öznel Dindarlık Algısındaki Değişim	N	%
Bu rüyadan Sonra Çok Daha Dindar Bir İnsan Oldum	24	60
Bu Rüyanın Dindarlığıma Yönelik Çok Büyük Bir Etkisi Olmadı	16	40
Toplam	40	100

Tablo 10’da katılımcıların öznel dindarlık algılarına yer vermiştik. Tablo 19’da ise katılımcıların rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe sonrasında öznel dindarlık algılarında fark ettikleri değişime yer verdik. Katılımcıların % 60’ı (24 katılımcı) rüyayla gerçekleşen dini tecrübe sonrasında çok daha dindar bir insan olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 40’ı (16 katılımcı) ise rüyayla gerçekleşen dini tecrübenin öznel dindarlık algılarına yönelik çok büyük bir etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların ifadelerinin bu tabloyu daha anlaşılır kılacağını düşünüyoruz. Öznel dindarlık anlayışında olumlu yönde bir değişim fark eden katılımcıların ifadelerine değinecek olursak:

Üniversite mezunu 38 yaşındaki bayan katılımcı yaşamış olduğu rüya kaynaklı dini tecrübelerin etkisiyle dini bir dönüşüm yaşadığını ve dini yaşantısına büyük bir özen gösterdiğini ifade ediyor:

“Yaşam tarzı olarak 2009’a kadar büyük bir holdingin ithalat ihracat sorumlusu olarak elimde çanta o ülke senin, bu ülke benim gezen bir insandım. Ailem çok ibadetine düşkün bir aile olmasına rağmen ben çok asi idim. 32 yaşımdan itibaren dini bir dönüşüm yaşadım. Bundan görmüş olduğum rüyaların büyük bir etkisi oldu ve şu an harfi harfine Kur’an’ın ve sünnetin emrettiği şekilde bir hayat yaşamaya çalışıyorum. Bazıları beni çok katı buluyor ama benim zaten kayıp yıllarım var. Artık haramlardan tamamen uzak bir hayat yaşamaktan başka bir isteğim yok.”

Üniversite mezunu 33 yaşındaki bayan katılımcı rüyayla gerçekleşen dini tecrübe sonrasında hayatında dini bir dönemin başladığını dile getiriyor:

“O günden sonra maneviyata daha fazla yönelenerek her halim ile tam bir dini dönüş yaşadım. Rüyamda gördüğüm o zat ne zaman hatırıma gelse sığındığım bir limanım varmış gibi huzur duyuyorum. Bu rüya ile hayatımda dini bir dönemin başladığını söyleyebilirim.”

Üniversite mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcı rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında tamamen dini bir atmosferin içine girdiğini anlatıyor ve bunu Allah’ın bir yönlendirmesi olarak değerlendiriyor:

“Bu rüya ile Rabbim dilime, kalbime, elime, ayağıma kilit vurdu. Ve bu kilidin anahtarı Rabbimin elinde bunu hissediyorum. Bu sayede benim ayağımı O’nun anlatıldığı yerlere sürüklediğini görüyorum. Hiç aklımda yokken, planımda yokken mesela öğrencilerle gezmeye eğlenmeye çıkmışız, bir bakmışım kendimi Üftade Hazretlerinin türbesinde buluyorum. Rabbim diyor sen ne büyüksün. Benim eğlenme yerim gene seni sevenlerin yanı. Yani şu an hayatımın kontrolünün Rabbimin elinde olduğunu görüyorum. Eskiden öyle değildi. Kontrolden çıkmış bir vaziyetteydim. İnsan kontrolden çıkınca sınır tanımıyor. Küfür etmek, bir salak kelimesini kullanmak mesela gayet normal geliyor. Dedim ya Rabbim dilime kilit vurdu. Hayâ var üzerimde. Hayâ ediyorum bir şey yapmadan önce.”

Doktora mezunu 59 yaşındaki erkek katılımcı yaşamış olduğu rüya kaynaklı tecrübeden sonra değişen dindarlık algısına göre öznel dindarlığının da arttığını dile getiriyor:

“Dindarlık algım tamamen değişti. Değişen dindarlık algıma göre de dindarlığım arttı. Resulullah’ın cemaline muttali olmak için şeriatın yeterli olmadığına yıllar geçtikçe edindiğim tecrübeler ile daha iyi vakıf oldum. Bu rüyanın yıllar evvel bana anlatmak istediği mesajın bu olduğunu düşünüyorum. Mesela, şimdi sarhoş bir adamın da, genel evde çalışan bir kadının da Allah dostu olabileceğini düşünüyorum.”

Yaşadıkları dini tecrübe sonrasında öznel dindarlık algılarında büyük bir değişim fark etmediklerini söyleyen katılımcıların ifadelerine bakacak olursak:

İlkokul mezunu 76 yaşındaki erkek katılımcı yaşadığı rüya kaynaklı dini tecrübenin dindarlığından ziyade veli zatlara olan muhabbetini arttırdığını söylüyor:

“Tabii ki de bu rüya ile bariz bir dindarlaşma olduğunu söyleyemem. Ben zaten ehl-i tarik, dindar bir hayat yaşamaya çalışan birisiyim. Fakat evlad-ı resule olan muhabbetim ziyadesiyle arttı.

Üniversite mezunu 24 yaşındaki tarikat mensubu bayan katılımcı yaşamış olduğu tecrübenin dindarlığını arttırmadığını ama mevcut dindarlığını muhafaza etmesine yardımcı olduğunu dile getiriyor:

“Ben zaten yoğun zikir meclislerinin olduğu bir ortamda büyüdüm. Zaten dinen belli bir altyapım vardı. Ancak bu rüya beni sürekli teyakkuz halinde tutan, hep doğru yolda olmam noktasında tercihlerimi etkileyen bir motivasyon kaynağı olarak dindarlığımı canlı tuttuğunu söyleyebilirim.”

Üniversite mezunu 27 yaşındaki bayan katılımcı da benzer bir ifade kullanıyor:

“Bu rüyadan sonra daha dindar oldum diyemem ancak buna yönelik bir arzunun bende oluştuğunu söyleyebilirim.”

Bu ifadelerden rüyayla gerçekleşen dini tecrübenin, katılımcıların büyük bir oranının gerek ibadetler yönünden gerekse ahlaki yönden bir bütün olarak dindarlıkları üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu görmekteyiz. Genel olarak rüya kaynaklı olsun veya olmasın dini tecrübenin dini inancı pekiştirici ve dindarlığı arttırıcı olumlu bir etkisinin olduğu bilinmektedir.²⁰¹

²⁰¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yaran, a.g.e, s. 118-119

SONUÇ

İnsan hayatının yaklaşık olarak üçte birini oluşturan rüyalar, Eric Fromm'un ifadesiyle insanın kendisine yönelttiği bir mesajdır ve şayet kişi kendini anlamak ve tanımak istiyorsa rüyalarına kulak vermelidir.²⁰² Rüyalar, her gece bize kendimizi tanımamız ve tasavvufi manada düşünürsek şahsi tekâmülümüzü tamamlamamız adına okuyup üzerinde düşünmemiz için gönderilmiş birer mektup gibidirler. Jung rüyaların şahsi tekâmüle yönelik katkısını, rüyanın içinde kişiliğin dengesini ve bireyselliğini teşvik etmeye yönelik maksatlı ve dengeleyici unsurlar barındırmasına bağlarken, büyük mutasavvıf Kuşeyri, rüyayı insanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yolu ile idrak edilmesinden ibaret sayarak rüyayı kulun Allah ile kurduğu irtibatın bir yansıması olarak değerlendirmiştir.²⁰³

Aslında Jung da bilinçaltının bizim üzerimizdeki etkisini başlı başına dinsel bir olgu olarak değerlendirir. Ona göre hem dini inanç hem rüyalar dinsel birer olgudur. Zira her ikisi de kendi dışımızdaki bir güç tarafından ele geçirilişimizin bir ifadesini teşkil etmektedir.²⁰⁴ İşte tam bu noktada rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olayları, iki dinsel olgunun bir arada tezahür ederek bireye aşkın varlığın kendi üzerindeki tasarrufunu güçlü bir şekilde hissettirmesi adına büyük önem arz eder. Zira birey rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında gerçek hayatta beş duyu organı ile tecrübe ettiği dış dünyanın varlığına eş olarak, rüyalarında ilahi varlığın mevcudiyetini tecrübe eder.

Rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olayları üzerine yapmış olduğumuz bu çalışmada biz rüyanın mekân olarak dini tecrübeye eşlik ettiği ve bireylerin had safhada bir gerçeklik hissi ile ilahi varlığın kendileriyle kurduğu yakın teması fark ettikleri dini tecrübelerle eğildik. Bu araştırmayı yapma sebebimiz, salt rüyaların dönüştürücü gücünün zannettiğimiz çok üstünde bir oranda bireyler üzerinde etkili olduğunu fark etmemizdir. Bu etki, duygusal alan ile sınırlı kalmayıp, bireyin manevi hayatının

²⁰² Fromm, **a.g.e.**,s.147

²⁰³ Uludağ, **a.g.e.**, s. 574

²⁰⁴ Fromm, **Psikanaliz ve Din**, çev. Elif Erten, Say Yay., İstanbul, 2006, s.27

sınırlarını aşarak dünyevi hayatını da kapsayan davranış değişikliklerine yol açmaktadır.²⁰⁵

Araştırmamızın sonunda görüyoruz ki rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olayları bireyin manevi hayatını olumlu yönde etkilemekle kalmayıp, sosyal hayatına da faydalı olmaktadır. Zira rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında bireylerin yaşamış oldukları bu tecrübeler, öncesinde inanç olarak varlığını kabul ettikleri fakat kendilerine âfâkî gelen cennet, cehennem, hesap günü, kıyametin kopuşu, kabir azabı gibi gayba ait dini olguları rüyalar vasıtasıyla bizzat tecrübe etme fırsatı sunmuş olduğundan, bireyler dünya hayatının geçiciliğine dair müthiş bir farkındalık edinmişlerdir.

Bu farkındalık dolayısıyla hem sosyal hayatlarını hem de manevi hayatlarını olumlu yönde etkilemektedir. Daha ziyade korku ve pişmanlık duygusunun ağır bastığı rüya örneklerinde dini tecrübe sonrası bu etki bireyler üzerinde bariz olarak kendini hissettirmektedir. Bireyler bu durumun manevi hayatları açısından olumlu bir etkisinin olduğunu, bu şekilde rehavete kapılmaktan korunduklarını dile getirmişlerdir.²⁰⁶

Bu örneklerin haricinde bireylerin Allah'ın kendileri ile özel olarak ilgilendiğini fark ettikleri, kalplerini sevgi, huzur ve güven duyguları ile dolduran rüyayla gerçekleşmiş dini tecrübe örnekleri de mevcut ki bu örneklerde bireyler ortak olarak Allah'ın kendilerine ne kadar değer verdiğini, her ne kadar günahkâr olsalar da kendilerini asla başıboş bırakmadığını rüyalar vasıtasıyla hissettirdiğini belirtmişlerdir. Huzurun ve sevginin baskın olduğu rüya kaynaklı bu tecrübeler bireyler üzerinde onları şükre sevk eden ve yaşama sevincini arttıran bir etki oluşturmaktadır.

Rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübelerin insanı hayrete düşüren bir özelliği de her bireyin kişiliğine ve karakterine uygun olarak, bireyin etkilendiği sembol veya unsurların yer aldığı bir formatta zuhur etmesidir. Yani dini tecrübe ilahi kudretin iletmek istediği mesajı bireyin en iyi anlayacağı şekilde ortaya çıkmaktadır. Mesela, ölüm korkusu yaşayan tarikat mensubu bir katılımcının rüyasında değer verdiği bir tarikat büyüğünü musalla taşında görmesi ve o tarikat büyüğünün kendisini yanına çağırması ile bu rüyanın akabinde kendisinde var olan ölüm korkusunun azaldığını fark etmesi buna bir örnektir.

Rüyayla gerçekleşen dini tecrübelerde araştırmamızda yer alan katılımcıların az bir kısmı tarikat mensubu bireylerden seçilmiş olmakla birlikte büyük çoğunluğunun

²⁰⁵ Bkz. Tablo 13, s.85

²⁰⁶ Bkz. Tablo 17, s.91

herhangi bir tarikata mensubiyeti bulunmamaktadır. Bu da bireylerde tesettüre girme, namaza başlama, topyekun dini bir dönüşüm yaşama gibi davranış değişikliğine sevk edici bir güç olarak rüyanın birey üzerindeki bağımsız etkisini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Zira gündelik hayatında dini mevzularla alakadar olmayan, her hangi bir dini grubun veya tarikatın sohbet ve zikir meclislerinde bulunmamış veya herhangi bir tarikat önderi ile gönül bağı kurmamış bir bireyin ilahi kudretin varlığını ve mesajını doğrudan hissettiği bir rüya tecrübesi ile manevi hayatına yön vermesi bize daha manidar gelmektedir.

Ancak yine de çalışmamızın ikinci bölümünde “tasavvufta rüya” başlığı altında değindiğimiz üzere şeyh ile müridin interaktif bir ilişki içerisinde olduğu ve rüyaların müridin tekamül sürecinde yol gösterici bir görev ifa ettiği tarikatlarda yer alan bireylerin rüyalarının incelenmesi rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olayları açısından önem arz ettiği için az da olsa tarikat mensubu bireylerle de mülakat yapma gereği duyduk. Diğer katılımcılardan farklı olarak onlarda gözlemlediğimiz şeylerin rüyalarında sıklıkla kendi tarikat büyüklerini görmeleri, rüyayla gerçekleşen dini tecrübelerinin fail sebebi olarak Allah’ın yanı sıra intisap ettikleri şeyhlerinin büyük bir etkisinin olduğunu düşünmeleri ve rüyalarını yorumlamada şeyhleri dışında başka birine yorumlatmamaya özen göstermelerini söyleyebiliriz.

Rüya kaynaklı dini tecrübeler yaşayan bireylerde gözlemlediğimiz bir diğer husus ise bu tarz tecrübeler yaşayan bireylerin Fromm’un ifade ettiği gibi kendini anlamak ve tanımak yönünde belli bir çaba içinde olmalarıdır. Kendini anlamak noktasında bireylerin göstermiş olduğu bu çabanın rüyayla gerçekleşen dini tecrübeleri yaşamalarında etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmamıza dair temas etmeyi uygun gördüğümüz bu hususları sıraladıktan sonra tablolara dair genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse şunları söyleyebiliriz:

Bu çalışma kapsamında yer alan katılımcıların demografik özelliklerinin yer aldığı ilk üç tabloda görüyoruz ki; rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olayları daha çok kadınlarda görülmektedir. Ve bu tecrübenin katılımcılarda sıklıkla görüldüğü dönem, 20 ilâ 30 yaş arasındaki gençlik dönemi ile 30 ilâ 60 yaş arasındaki orta yaş dönemleri olmaktadır. Ayrıca rüya kaynaklı dini tecrübeler yaşayan bireyler daha çok ilkokul ve üniversite mezunları arasından çıkmaktadır.

Katılımcıların çoğu sık rüya gören bireylerden oluşmaktadır ve genellikle rüyalarına önem veren bireyler oldukları tespit edilmiştir.²⁰⁷Rüyalara verilen bu önemin, rüyanın duygusal yönden insan üzerinde bıraktığı etkileri değerli bulmak olduğu söylenebilir. Rüya güzel ise ve katılımcılar üzerinde iyi bir etki bırakmışsa onları mutlu etmekte, kötü bir rüya ise katılımcılar dua ederek bu etkiden kurtulmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca rüyayı, kişinin kendi iç dünyasını anlamasında yardımcı olduğu için değerli bulanlar da mevcuttur.

Rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında katılımcıların rüya yorumlamada kendilerini yetenekli görme oranının yarı yarıya olduğunu söyleyebiliriz.²⁰⁸ Bu hususta kendini yetenekli gören katılımcıların genel bir rüya yorum yeteneğinden ziyade, kendilerini iyi tanıdıklarını, rüyalarındaki sembollerin kendi hayatlarında ve iç dünyalarında neye tekabül ettiğini anlayabildiklerini, yani kendi rüyalarının diline hâkim olduklarını anlamaktayız. Rüyalarını yorumlamada kendilerini yetkin görmeyen katılımcıların çoğunluğu bu konuda yetenekli olmadıkları için yetkin gördükleri başka bir kişiye veya herhangi bir tarikata mensup iseler şeyhlerine veya tarikat içinde bu konuda güvendikleri kişilere rüyalarını yorumlattıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcıların genel olarak rüyalarında öne çıkan temalar hayata dair kaygılardan oluşmaktadır. Ayrıca rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin çoğu rüyada gördükleri bir olayı dolaylı veya doğrudan olmak üzere gerçek hayatta yaşadıklarını ifade etmektedirler. Rüya kaynaklı dini tecrübelerle sahip bireylerin rüyada gördükleri bir hadiseyi gerçek hayatta doğrudan veya dolaylı olarak yaşamış olmalarının onların rüyalarına verdikleri önemi ve dikkati arttırdığını düşünmekteyiz. Bu da bireylerde rüyalara yönelik bir farkındalığın oluşmasını sağlamaktadır. Bu farkındalık rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında rüya kaynaklı dini tecrübenin bireyin üzerinde bıraktığı etkiyi artırma ihtimalini barındırmaktadır.²⁰⁹

²⁰⁷ Bkz. Tablo 4,5, s.60,61

²⁰⁸ Bkz. Tablo 6, s.64

²⁰⁹ Bkz. Tablo 7,8, s.67

Rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin çoğunda rüyaların dünyevi işlerde herhangi bir karar değişikliğine yol açacak denli etki gücüne sahip olmadığı tespit edilmiştir.²¹⁰

Rüya yoluyla dini tecrübe yaşamış bireylerin çoğunluğunun değişen düzeylerde olmakla birlikte belli bir dindarlık seviyesine sahip bireyler oldukları tespit edilmiştir.²¹¹

Katılımcıların çoğu, dini içerikli rüyaları az görmektedirler²¹². Buradan hareketle dini tecrübeye kaynaklık eden rüyaların dini mekân, şahsiyet ya da dini sembolleri ihtiva edebildiği ancak böyle bir zorunluluğun olmadığı sonucunu çıkarmaktayız. İçerisinde herhangi bir dini sembolü barındırmadığı halde bir rüya bireyde dini tecrübeye kaynaklık edebilmektedir.

Rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında araştırmamızda yer alan katılımcıların rüya içeriklerini oluşturan unsurların dini şahsiyetler, dini olgular, dini mekan ve diğer unsurlardan oluştuğunu görmekteyiz.²¹³ Rüyalarında görmüş oldukları dini şahsiyetler öncelikle Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Abdülkadir Geylani Hazretleri, Emirsultan Hazretleri, Mahmud Sami Efendi ve bunun haricinde herhangi bir hoca veya nurani zatlardan oluşmaktadır. Katılımcıların rüyalarında gördükleri dini olgular ise ağırlıklı olarak kıyametin kopuşu, kabir azabı ve ölümdür. Dini mekanlar ise Kabe, Mescid-i nebevidir.

Rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olaylarında katılımcıların tamamı görmüş oldukları dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalarından olumlu etkilendiklerini dile getirmişlerdir.²¹⁴ Bu olumlu etki beraberinde katılımcıların manevi hayatları üzerinde değişim meydana getirmiştir. Bu değişim doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleşmiştir.²¹⁵ Doğrudan meydana gelen değişim ile bireyin rüya kaynaklı dini tecrübenin hemen akabinde, yaşamış olduğu dini tecrübenin etkisiyle dini emirleri uygulamada veya ahlaki yönde derhal davranış değişikliğine gitmesi kastedilmektedir. Dolaylı meydana gelen değişimde ise dini emir ve yasakları yerine getirmede bir sıkıntısı olmayan bireyin

²¹⁰ Bkz. Tablo 9, s.70

²¹¹ Bkz. Tablo 10, s. 72

²¹² Bkz. Tablo 11, s.73

²¹³ Bkz. Tablo 12, s.75

²¹⁴ Bkz. Tablo 13, s. 85

²¹⁵ Bkz. Tablo 14, s. 86

rüya kaynaklı dini tecrübe sonrasında dindarlığında derinleşerek dini hassasiyetlerini arttırdığı, daha ziyade dini duygu ve düşüncede meydana gelen, dini bağlılığın artması yönünde gelişen “dinde derinleşme” olarak ifadelendirebileceğimiz bir değişim söz konusudur.

Katılımcıların çoğu yaşamış oldukları tecrübe sonrasında ibadetlerinde artma veya azalmanın olmadığını ifade etmişlerdir.²¹⁶ Bu sonucun, katılımcıların çoğunun zaten belli bir dindarlık seviyesine sahip olmalarından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Dini tecrübe onların üzerinde ibadetlerin artmasından ziyade dini derinleşme noktasında etkili olmuştur.

Rüyayla gerçekleşen dini tecrübe olaylarının katılımcılar üzerindeki etki süresine değinecek olursak katılımcıların çoğu yaşadıkları tecrübenin etkisinin hala devam etmekte olduğunu belirtmektedirler.²¹⁷ Genel olarak dini tecrübeye kaynaklık eden rüyalarını hiç unutmadıklarını, her zaman dini bir motivasyon kaynağı olarak kendilerine güç veren bu rüyaların zihinlerinin bir köşesinde saklı durduğunu ifade etmektedirler.

Rüya yoluyla gerçekleşen dini tecrübe olayları katılımcıların çoğunluğunun gerek ibadetler yönünden gerek ahlaki yönden bir bütün olarak öznel dindarlık algıları üzerinde olumlu yönde bir etki bırakmıştır. Katılımcılar rüya kaynaklı dini tecrübeleri yaşamadan önceki dindarlıkları ile yaşadıkları tecrübenin etkisi ile değişen dindarlıkları arasında belirgin bir fark olduğunu ifade etmektedirler.²¹⁸

Sonuç olarak rüyayla gerçekleşen dini tecrübeler müslüman bireylerin dindarlığını pekiştiren, manevi hayatını canlı tutan, bir motivasyon kaynağı olarak Müslüman bireyin hayatında canlılığını muhafaza eden tecrübelerdir. Bu açıdan, rüyayla gerçekleşen dini tecrübeler rüya ile dini tecrübenin birbirlerini etkilemesi, bu etkilerin mahiyeti, derecesi ve bireylerdeki tezahürleri açısından kapsamlı, gerek nitel, gerekse nicel çalışmaların konusu olmayı beklemektedir.

²¹⁶ Bkz. Tablo 15, s. 89

²¹⁷ Bkz. Tablo 18, s.94

²¹⁸ Bkz. Tablo 19, s.95

BİBLİYOGRAFYA

- ANABRİTANNİCA, **Rüya Maddesi**, Ana Yayınları, İstanbul, 1990, Cilt 18
- AÇIKGENÇ Alparslan, **Bilgi Felsefesi**, İnsan yay. İstanbul, 1992,
- AFİFİ Ebu'l-Ala., **Tasavvuf İslamda Manevi Hayat**, İz yayıncılık, İstanbul, 2009,
- AKOT Bülent, Freud'un Rüya Yorum Metodu, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2010
- ALBAYRAK Ahmet, Dini Tecrübenin Dışavurum Problemi, **Milel ve Nihal Dergisi**, Haziran 2005
- APAYDIN Halil, Rüya ve Fonksiyonu, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.**, Samsun, 1997
- ARKAN Atilla, **İbn Rüşd Psikolojisi**, İz Yay., İstanbul, 2006
- AYVERDİ İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.3, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2011
- ARZİ Abraham ,In Medieval Thought, **Encyclopedia Judica**, VI, Edt. Fred Skolnik, Keter Publishing House, Jerusalem, 2007
- AYDIN Hasan, İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları, **OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2007
- BAHADIR Abdülkerim, **Jung ve Din**, AKB Yay. Konya 2006
- BAL Hüseyin, **Nitel Araştırma Yöntemi**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2013
- BUDAK Selçuk, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 2009
- BURGER Jerry M., **Kişik**, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yay., İstanbul, 2006
- BRENNER Charles, **Psikanaliz - Temel Kavramlar**, çev. Işık Savaşır, Yusuf Savaşır, Hyb Yay., Ankara 1998
- CEVİZCİ Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002

COVITS Joel, **Visions in the Night: Jungian and Ancient Dream Interpretation**, Inner City Books, Canada, 2000

ÇELEBİ İlyas, **Rüya Maddesi**, *DİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 306-308.

ÇETİN Özer, **Rüya Olgusu ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma**, Emin Yay., Bursa, 2013

ÇETİN Özer, Jung Psikolojisinde Rüya, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa, 2010

DURUSOY Ali, **İbn Sina Felsefesinde İnsan ve Alemdeki Yeri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1993

EL- AFİFİ Abdü'l- Hakim **Bilimsel ve Dini Açından Rüya ve Kabuslar**, Rağbet Yay., İstanbul, 2011

ERDEM Ömer Faruk, W.James'e göre Dini Tecrübe ve Epistemolojik Değeri, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2012

ESPOSİTO Jhon L., **Oxford İslam Sözlüğü**, Çeviren Nurullah Koltaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013

EVGİNAR Nilüfer, Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 2010

FARABİ, **el-Medinetü'l-Fâzıla**, (çev. Ahmet Arslan) Divan Kitap, İstanbul, 2011

FRAGER Robert, **Kalp, Nefs ve Ruh**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2011

FREUD Sigmund, **Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları**, Çev: Emre Kapkın, Ayşe Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul 1998a

FROMM Eric, **Rüyalar, Masallar, Mitler**, Çev.: Aydın Arıtan, Kaan Ökten, Say Yay., İstanbul, 2003

FROMM, Eric, **Psikanaliz ve Din**, çev. Elif Erten, Say Yay., İstanbul, 2006

GAZALİ, **İhyâ-u ulûmiddin**, çev. Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, 1975

GEÇTAN Engin, **Psikanaliz ve Sonrası**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988

GÜLEÇ Cengiz, **Freud**, Say Yay., İstanbul, 2006

- GÜRÜN O.A. **Psikoloji Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991
- HALL Calvin S., **Freudyen Psikolojiye Giriş**, çev. Ersan Devrim, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999
- HARMAN Ömer Faruk, Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler **İslam Tetkikleri Dergisi**, C. IX, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1995,
- HÖKELEKLİ Hayati, **Din Psikolojisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2008
- HÖKELEKLİ Hayati, **Psikolojiye Giriş**, Düşünce Kitapevi Yay., Bursa, 2008
- HOLM Nils G., **Din Psikolojisine Giriş**, (çev. Abdülkerim Bahadır), İnsan yay., İstanbul, 2007
- İBN HALDUN, **Mukaddime**, (çev. Zakir Kadiri Ugan), MEb Yay., İstanbul, 1989
- İMAMOĞLU Abdülvahit, **Psiko-Sosyal Açıdan Rüya ve İstihare**, Değişim Yay., İstanbul, 2004
- JAMES William, **The Varieties of Religious Experience** Cambridge: Cambridge University Press, 1902/1985
- JOHNSON Paul E., Dini Tecrübe, çev. Recep Yaparel, **Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi III**, İzmir, 1986
- KARA Mustafa, **Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar**, Sır Yayıncılık, İstanbul, 2004
- KARASAKAL Şaban ,Kur'an'da Rüya ve Hulm Yakınanlamlılarının Farkları, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 10, Sayı 3, 2010
- KİNDİ, **Risale fi Mahiyeti'n-Nevm ve'r-Rü'ya** (çev. Mahmut Kaya), Klasik Yayınları, İstanbul, 2002
- KÖKTÜRK Milay, Farabi'de Psikoloji, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi** Sayı 2, 1997
- KÖSE Ali- AYTEN Ali, **Din Psikolojisi**, Timaş yay., İstanbul, 2012
- KÖSE Ali, **Neden İslam'ı Seçiyorlar**, TDV Yay. Ankara, 2008
- KÖSE Ali, **Freud ve Din**, İz Yay., İstanbul, 2000
- KÜBRA Necmeddin, **Tasavvufi Hayat**, (Haz. Mustafa Kara), Dergâh Yay., İstanbul 1980

- LEE Llewellyn Vaughan, **Çağrı ve Yankı**, İnsan Yay. 2002
- MEYDAN LAROUSSE, **Rüya Maddesi**, Meydan Yay., İstanbul, 1988 C.10
- MERTER Mustafa, **Dokuz Yüz Katlı İnsan**, Kaknüs Yay.,2008
- OTTO Rudolf, **The Idea Of The Holy**, Oxford University Press Paperback, U.S.A., 1958
- ÖZELSEL Michaela Mihriban, **Halvette 40 Gün** Kaknüs Yay., 2002
- PARLATIR İbrahim ve diğerleri, **TDK Sözlüğü**, C. 2, TTK Yayınları, Ankara, 1998,
- PARMAN Susan, **Rüya ve Kültür, Batı Entelektüel Geleneğinin Antropolojik İncelemesi**, Çeviren Kemal Başlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001
- SAMBUR Bilal, **Bireyselleşme Yolu- Jung'un Psikoloji Teorisi**, Elis Yayınları,Ankara, 2005
- SARAÇ Tahsin **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**, Adam Yay.,İstanbul, 2003
- SCHLEIERMACHER Friedrich, **On Religion**, Cambridge University Press, 1998
- SEYYAR Ali- AYDAR Hidayet, **Günümüze Işık Tutan Peygamber ve Sahabe Rüyaları”** Nesil Yay. İstanbul, 2015
- SHİMMEL Annemarie, **Halifenin Rüyaları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul,1999
- SHİMMEL Annemarie, **Tasavvufun Boyutları**, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2004
- SIHAH İsmail Cevheri Tâcu'l-Luğa ve Sıhahu'l-Arabiyye, Kâhire 1982,
- STACE Walter T., **Misticizm ve Felsefe**, İnsan Yay., çev. Abdüllatif Tüzer, İstanbul, 2004
- STEVENS Anthony, **Jung**, çev: Ayda çayır, Kaknüs Yay.,İstanbul,1999
- TÜZER Abdüllatif , **Dini Tecrübe ve Misticizm**, Dergâh Yay İstanbul, 2006
- ULUDAĞ Süleyman, TDV İslam Ansiklopedisi **Rüya maddesi**, İsamYay., Ankara, 2008
- ULUDAĞ Süleyman, (Haz.) ,**Kuşeyrî Risalesi**, Dergâh Yay.,İstanbul, 1981
- UYSAI Veysel, Dini Tecrübe ve Din Psikolojisindeki Yeri, **İslami Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3,Sayı:4, 1995

VERGOTE Antonie, **Din, İnanç ve İnançsızlık**, çev. Veysel Uysal, M.Ü.İ.F.V. Yay.
İstanbul, 1999

YARAN Cafer Sadık, **Dini Tecrübe ve Meunet**, Rağbet Yay., İstanbul, 2009

YILDIRIM Ali – ŞİMŞEK Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin
Yayımları, Ankara, 2005

YILMAZ H. Kamil, **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, Ensar Neşriyat,
İstanbul, 2011

YÜKSEL Hasan Avni, **Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya**, MEB Yayınları,
İstanbul

VERGOTE Antonie , **Din, İnanç ve İnançsızlık**, çev. Veysel Uysal, M.Ü.İ.F.V. Yay.
İstanbul, 1999

ZEAHNER R.C. **Mysticism Sacred and Profane: An Inquiry into Some,
Praeternatural Experience**, Oxford University Press, 1971

EKLER

Ek 1: Mülakat Formu

MÜLAKAT SORULARI

Cinsiyet:

Yaşınız:

Eğitim Durumu:

- 1.Sık sık rüya görür müsünüz?
- 2.Rüyalarınıza ne ölçüde önem verirsiniz?
- 3.Rüyalarınızı kendiniz yorumlar mısınız? Bu konuda kendinizi yetenekli görür müsünüz?
- 4.Rüyalarınız en çok hangi konularda olur?
- 5.Rüyada görüp de aynen çıktığını, gerçekleştiğini gördüğünüz olaylar oldu mu? Biraz anlatır mısınız?
- 6.Şimdiye kadar dünyevi hayatınıza yönelik çok etkilendiğiniz ve önemli kararlarınıza ışık tutan, yön veren bir rüya tecrübesi yaşadınız mı?
- 7.Din ile ne ölçüde ilgilisiniz? Kendinizi ne ölçüde dindar olarak tanımlarsınız?
8. Dini içerikli rüyalar görür müsünüz? Ne sıklıkta?
9. Şimdiye kadar sizi çok etkileyen, duygu, karar ya da davranışlarınızda önemli bir değişim yaşamanıza yol açan, etkisi ile dini/manevi olarak nitelendirdiğiniz herhangi bir deneyim yaşadığınız bir rüya gördünüz mü? Böyle bir tecrübeniz varsa rüyada neler gördüğünüzü ve sizde hangi etkiler meydana getirdiğini anlatabilir misiniz?
- 10.Görmüş olduğunuz rüyanın manevi yönden sizde bıraktığı etki olumlu mu olumsuz muydu? Bu etki sizde ne kadar devam etti.
- 11.Görmüş olduğunuz rüyayı sair zamanda gördüğünüz diğer rüyalardan farklı kılan özellikler nelerdir?
12. Görmüş olduğunuz rüyanın etkisi ile hayatınızda bir dindarlaşma ya da dinden uzaklaşma söz konusu oldu mu?

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Sümeyra		Sarı
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa		24.091989
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		Arapça
ve Düzeyi	Orta Düzey		Orta Düzey
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2003	2007	Bursa İpekçilik Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	2008	2012	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2014	2016	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	srssmyr@gmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı		

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	SÜMEYRA SARI
Tez Adı	RÜYA YOLUYLA GERÇEKLEŞEN DİNİ TECRÜBE OLAYLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Enstitü	Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr.HAYATİ HÖKELEKLİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :14.07.2016

İmza :

